תלמוד בבלי · ראשונים · ריטב״א · סדר מועד

ריטב"א על פסחים

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ריטב"א על פסחים

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ריטבא-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ב: 6
דף ג: 6
דף ד. 7
דף ד: 8
דף ה: 10
דף ו. 10
דף ו: 11
דף ז. 12
דף ז: 15
דף ח. 19
דף ח: 19
דף ט. 20
דף ט: 20
דף י: 20
דף יג. 21
דף יז. 21
דף יז: 21
דף כא. 22
דף כא: 23
דף כג. 23
דף כג: 24
דף כד: 24
דף כה. 25
דף כה: 27
דף כו: 29
דף כז. 30
דף כז: 32
דף כח. 32
דף כט. 32
דף ל. 33
דף ל: 35
דף לא. 41
דף לא: 42
דף לה. 43
דף לה: 44
דף לו. 45
דף לו: 46
דף לז. 46
דף לז: 47
דף לט. 48
דף לט: 48
דף מ. 50
דף מ: 53
דף מא. 56
דף מב. 56
דף מב: 58
דף מג. 60
דף מג: 60
דף מד. 60
דף מה. 61
דף מה: 61
דף מו. 62
דף מו: 65
דף מח. 65
דף מח: 66
דף מט. 68
דף מט: 68
דף נ. 69
דף נ: 70
דף נא. 71
דף נא: 73

דף נב. 74
דף נג. 74
דף נג: 74
דף נד. 75
דף נד: 76
דף צט: 78
דף ק: 79
דף קא. 81
דף קא: 83
דף קב. 84
דף קב: 85
דף קג. 86
דף קג: 86
דף קד. 87
דף קד: 88
דף קה. 88
דף קה: 89
דף קו. 89

דף ב.

מתני' **אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר**. פירש"י ז"ל כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא. והקשו עליו דהא בדיקת חמץ דרבנן היא כדאיתא לקמן בפירקין ולעולם לא נפיק מבל יראה ובל ימצא לענין החמץ שלא מצא עד דליעביד בטול דאורייתא כדאמר רחמנא ואפי' את"ל דבדיקת חמץ דאוריי' ובהכי סגי ליה מ"מ הא קיל"ן שהבודק צריך שיבטל וא"כ אפי' לא בדק כלל הא לא עבר בבל יראה ובל ימצא כיון שביטל אח"כ. וא"כ אין הבדיקה מטעם זה ואם היא מטעם זה הויא בדיקה בכדי לפיכך פי' בתוספות דבדיקה דמתני' הויא מדרבנן ואעפ"י שיש לו לבטל מן התורה ובהכי הוה סגי הצריכוהו בדיקה שלא יכשל באכילתו. ולאו למימרא דבדיקה לא הוא מדאורייתא כלל דהא וודאי ליתא דכי כתב רחמנא תשביתו שאור אינו לשון בטול ממש כפשוטו או כתרגומו אלא לשון ביעור שיבערנו מרשותו ודאמר בגמ' ר' עקיבא אומר וכו' אלא וודאי לכ"ע בדיקה מדאורייתא ומאי דאמרינן בגמ' בביטול בעלמא סגי הכי אמרינן דכל היכא דעביד בטול תו לא רמיא עליה מצות בדיקה והכי דייק לישנא דקאמרינן בבטול בעלמא סגי. ואעפ"י שכתב רש"י ז"ל בביטול סגי מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו אלמא תשביתו בלב היא אין בזה גילוי דעת שיסבור רבינו ז"ל דבדיקת חמץ דרבנן אלא כך אמר ז"ל דלהכי כתב רחמנא לשון תשביתו שיהא נכלל אף לשון ביטול ואשמעינן קרא דאי אנוס ולא מצי בדיק- בביטול דעביד קודם זמן איסורו סגי ליה, ואך חלק אביעור לחוד קאי, נמצאת למד שמצוותו בביעור, אלא דאי בטלו מעיקרא- תו לא רמיא עליה האי מצוה. ומיהו רבנן חייבוהו לבטל על כל פנים כי הבטול מוציא מכל חשש כך יש ליישב פי' התוס' לפי מה שנראה מפי' דבריהם, והיא שיטה נכונה. ולפי שיטה זו יש ליישב פרש"י ז"ל דהא פרישנא דבדיק' דאוריית' וזו היא מצותו. וכללו של דבר כיון דמדאורייתא בכל חד מנייהו סגי ואית ליה למעבדינהו תרווייהו ההוא דאתי מעיקרא הוי דאורייתא ואידך מדרבנן ע"כ הרי"ט ז"ל. והרא"ש ז"ל העלה בשם התוס' דבדיקה מדרבנן שמא ימצאנו ביו"ט ויאכלנו ע"כ. ושאלו הראשונים ז"ל מה טעם הקפידה תורה בביעור חמץ יותר משאר איסורין ותירצו דשאני הכא דלא בדילי אינשי מינייהו והוא אסור בהנאה ויש באכילתו כרת מה שאין כן בנבלה וחזיר דבדילי אינשי מיניה. ויין לנזיר אע"ג דלא בדיל מיניה אינו אסור בהנאה טפילה (נ"ל דצ"ל ערלה, המעתיק) וכלאי הכרם אע"ג דלא בדילי אנשי מנייהו ואסורין בהנאה אין באכילתן כרת. א"נ דשאני חמץ שאיסורו תלוי בזמן וזהו שהוא אסור עכשיו היה עכשיו מותר ויש לו היתר אחר הפסח מן התורה מה שאין כן בטפילה (נ"ל דצ"ל בערלה, המעתיק) וכלאי הכרם ובשר בחלב ואע"ג דיין לנזיר הויא

גם הא לא הוי אסור בהנאה. ולפי שראו רז"ל שהחמירה תורה כ"כ הפריזו הם להצריך בדיקה על החמץ הנמצא ובטול על שאינו נמצא. הרי"ט ז"ל בשם רבו הרא"ש ז"ל:

גמ' והא קי"ל דעד צאת הכוכבים יממא הוא. הקשה הרי"ט ז"ל דהא איפלגו במס' שבת בשיעור בין השמשות וקי"ל בגמרא כר' יהודה דמבין השמשות עד צאת הכוכבים שלשה חלקי' מיל ותירץ דבההוא שיעורא איכא כוכבים כדאמרי התם כוכב אחד וכו'. וזהו ספיקו של ר' יהודא אי חשיב האי צאת הכוכבים דלאו בכל צאת כוכבי' הוי לילה כדאמרינן התם לאכוכבים גדולים וכו':

הא קמ"ל דאור כוכבים אור הוא נפקא מינה לנודר דתנן וכו'. כתב הרי"ט ואע"ג דקי"ל בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ה"מ היכא דאיפשר אבל היכא דלא איפשר כגון הלועז שנדר בלה"ק א"נ היכא דלא ידעינן ודאי אזלינן אחר ל' תור'. כדאמרי' הכא וכדאמרינן גבי הנודר מן המולים או מן הערלים:

דף ב:

מאימתי י"ד אסור במלאכה. פרש"י ז"ל דמיירי במקום שנהגו. ופלוגתא מאימתי תופס המנהג ולא נימא דבטלה דעתם אצל כל אדם. וכתב הרי"ט ז"ל דאינו נתן אלא נותן כמו שפי' בתוספת דבאיסורא פליגי ובגליל. וכתב עוד ז"ל ואנן הא קיל"ן דאור אורתא הוא וקיל"ן דמשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ואפי' בבריית' כדאיתא ביבמות מיהו לא נפקא לן מידי דבגליל הוא ע"כ:

עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר. בירושלמי מפורש בד"א כשלא ישן אבל ישן אסור ע"כ בשיטת הרא"ש ז"ל. ובשיט' הרב ר' נתן ז"ל בשתיהן מותר אפי' ישן ואפי' לא התנה הוי כמו התנה ע"כ:

דף ג:

ההוא עכו"ם דהוה סליק ואכל פסחים וכו'. כתב הרי"ט ז"ל מכאן נלמד דכל מאן דאתי ואמר ישראל אני נאמן והיינו נמי דאמרינן התם זיל גלי או נסיב בת מינך. ואי קשיא הא דאמרינן התם מי שנתגייר ואמר גר אני יכול נקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך. תירץ רת"ם ז"ל דהתם דמוחזק לן באבותיו שהן גוים דליכא מיגו גביה וכן דעת רבינו הגדול ז"ל זה למורי. ע"כ מלשון הרי"ט ז"ל:

דף ד.

רב בר אחוה דר' חייא דהוא בר אחתיה. הוה עיקר הפי' כפרש"י ז"ל כי רב חייא שאל את רב על אביו ואמו של רב שהי' אחיו של ר' חייא. וכתב הרי"ט ז"ל ולפי שיטתה זו לא נלמוד מכאן כי שמועה רחוקה על אביו ועל אמו הוה נוהגת אלא יום א' מיהו הכי קושטא דמילתא כדברי בס"ד ע"כ:

ש"מ אבל אסור בנעילת הסנדל. הקשה הרי"ט ז"ל מה קאמר הא בהדיא שמעינן ליה מי ותירץ דהא קמ"ל דאע"ג דשמועה רחוקה אין לו לנהוג כל עניני אבילות צריך שינהוג מאותן שהם בגופו כגון נעילת הסנדל וכיוצא בו וסברינא כרבותא וזהו שלא חלץ תפיליו מדלא מפרש לה תלמוד וכן בדין שהביא אף אבל גמור אינו אסור בהם מיום שני ואילך ע"כ:

שמע מינה מקצת היום ככולו. הקשה הוא ז"ל למה לי ב' ש"מ לימא ש"מ שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא שעה אחת ותירץ דהא קמ"ל דלעלמא לענין שביעי אינה (נ"ל דצ"ל אי נמי, המעתיק) שלשים הוה כן מדסגי הכא שהוא ביום אחרון ואף אנו נלמוד מכאן דמתאבלין על פי קרוב ולא דייקו לה בגמ' משום דהא פשוט להו דהא מלתא דעבידא לאגלויי היא ע"כ:

אמר ר' נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה. יש שפי' ומצוי להם אור הנר. וכתב הרי"ט ז"ל וא"כ אדם בטל ויש לו אור רשאי לבדוק ביום. ואינו נכון חדא דלישנא לא משמע הכי. ועוד שבית של מי משמע דבלילה דוקא הלכך הוא פירש בשעה שבני אדם מצויין בביתם וסיפק בידם לעשות וגם יש אחרת גדולה מזו שאור הנר יפה לבדיקה בלילה יותר ע"כ:

אמר אביי הלכך האי צורבא מרבנן כו'. פי' הרי"ט כיון דטעמא לאו משום זריזות אלא משום שאור הנר יפה ראוי שלא לטרוף השעה ותהא בדיקה שלא כראוי הלכך לא ליפתח שלא בעידניה. וכתב ז"ל מיהו אם פתח אינו נדחה לגמרי אלא יקצר כל מה שאיפשר ודוקא לעידניה דהיינו דרך קבע בעתו הקבועה ללילה אבל כדרך עראי לעיוני בעלמא שרי וכיון דעידניה שהיא מצוה אסרינן ק"ו לאכילה ומרחץ וחבריהם שהוא אסור ומיהו אף בהנהו אפשר לומר שאם התחילו אין מפסיקין כיון דכל לילה זמניה ע"כ:

בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו בי"ד על מנת לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא דידיה הוא. כתב הרי"ט ז"ל ליכא לפרושי דחמירא דידיה ואיהו בעי לבטליה ומשום הכי בדיקה עליה רמיא דא"כ אפי' בי"ג נמי. אבל יש לפרש דחמירא דידיה הוא וכיון דכן עליו חלה חובת ביעור בי"ד. ופשט להו רב נחמן מתני' היא אם עד

שלא מסר לו המפתח חל י"ד וכו' פרש"י ז"ל משום דמסירת מפתח קונה. וכתב הרי"ט ז"ל דאע"ג דהכי איתא בירושלמי ליתא דבגמ' דילן אמרינן בהדיא במסכת ב"ק פ' שור שנגח את הפרה שאין מסירת מפתח קונה אלא במקום שאמר לו לך חזק וקני והכא היינו טעמא דתלי במסירת מפתח דמי שסיפק בידו לעשות עליה רמיא מלתא לפי שיש על כל א' טעמא ולאפוקי מוסר מפתח ביתו לאינש דעלמא בפקדון שאין הנפקד ההוא חייב וכן פירשו בתוספת והשתא וודאי הא במשכיר קודם לי"ד הוא. וכיון שכן אהדר רב נחמן בר יצחק טפי ממאי דבעו מיניה שאפי' בשעה (נ"ל דצ"ל השכיר, המעתיק) קודם לי"ד הדין תלוי במסירת המפתח וכ"ש במי שלא השכיר אלא בי"ד ממש שעל המשכיר לבדוק כיון דחמירא דידיה ואילו מעיקרא לא אבעיא לן כלל במשכיר קודם י"ד. וכתב ז"ל כי זה תימא ופי' בשם רבותיו דמעיקרא נמי הכי איבעי' לן המשכיר בית לחבירו ע"מ שיבוא השוכר לדור בו בי"ד על מי לבדוק וגרים הכי בי"ד על מי לבדוק כו' והרב אלפסי ז"ל גריס בהלכות המשכיר בית לחברו בי"ד אם עד שלא מסר לו המפתח וכו': **דליתיה קמן דנישייליה**. יש למדין מכאן שאין סומכין על החזקות כל היכא דאפשר למידע קושטא כגון ראה א' ששחט. או בדיקת סכין לאחר שחיטה. וכתב הרי"ט ז"ל ולדברינו שכתבנו שם בס"ד דסמכינן אחזקה י"ל שאין כל החזקות שוות. וכן האמת ע"כ:

דף ד:

המנינהו רבנן בדרבנן. י"מ דמשום עבדים וקטנים (נצעה)[נקטה] דאלו בנשים אף באיסורין של תורה נאמנים דהא חזינן שהאמינה תורה על נידתה וגבי מעשרות כדתנן עשרתם ערבתם וכדאמרי' בכתובות פ' המדיר גבי עוברת על דת היכי דאמר אי ידע נפרוש אי דלא ידע מינא ידע ומעשים בכל יום אנו סומכין עליהם במליחה וניקור הבשר. וכן אמר בירושלמי אין כאן נשים. ויש פירוש אחר וזה העלה עיקר הרי"ט ז"ל. ועוד הקשה הרי"ט ז"ל דגבי תחומין אמרינן הכל נאמנים לומר ע"כ תחום שבת ואפי' עבד ואשה ופרישנא טעמא משום דתחומין דרבנן ותירץ דהתם מסיח בהכחשה דאילו מדאוריית' ע"א בהכחשה לאו כלום הוא. עוד הקשה קטנים האיך נאמנים דהא בפ"ב דכתובות במתני' דאילו נאמנים בגדולם מה שראו בקטנותם ובגמ' העלה מינה דקטן אינו נאמן בקטנותו להעיד אפי' באיסורין דרבנן כגון בית הפרס ותחומין וגם בההיא דעירובין לא הזכירו קטן ותירץ דהכא בדבר שבידם לעשות דכיון דבדיקה דרבנן מהימן אע"ג דאיכא טירחא ולענין איסורא דאוריי' נאמן בדבר שבידו בדבר שאין בו טירחא כשיש בו דעת כדאמרי' התם קטן היודע לשמור את ידיו אוכלין על ידיו ניקורות כדאיתא

במס' סוכה ושם פירשתי בס"ד עכ"ל ז"ל. עוד כתב ז"ל ובעיין לא איפשטא דהא מסקנא דחייה בעל מנת הוא וזה ברור ע"כ. והר"י קרקושה ז"ל כתב בשם הר"י בן גיאת ז"ל ואי איתיה קמן שיילינן ליה ואי ליתיה קמן למידע אי בדוק אי לא חזקתו בדוק ואי מוחזק לך דלא בדק ואמרי הני בדקוניה המנינהו רבנן בדרבנן וכן פסק הרמב"ם ז"ל ע"כ:

המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מי אמרינן מקחו כמקח טעות או לא. הקשה הרי"ט ז"ל כיון דעל מנת כן שכרו ואקפיד בדבר מאי קא מיבעי' לן והיכי אפשר לומר דלא הוי מקח טעות ואמרי' ניחא ליה לאינש דהא חזינן דקפיד ותירץ דה"ק המשכיר בית לחבירו בי"ד שהוא מן הסתם בחזקת בדוק דאע"ג דלא איפשטא לעיל מ"מ הוי תיקו דרבנן ולקולא. וכתב הוא ז"ל דלא מחוור בלישנא. ועוד (במשנה) [דמשום] ההיא חזקה ליכא לשנוייה (נ"ל דצ"ל לשויה, המעתיק) מקח טעות ואפי' איפשטא בהדיא כ"ש הכא דלא איפשטה המע"ה והנכון דהכא פשיט' לן דמהני ליה קפידא לשוכר לחייב המשכיר לבודקו אילו איתיה קמן וכל היכי דאיתיה ודאי כייפינן ליה לשלם שכר הבדיקה אלא הא קא מיבעי לן אי הוי קפידא גמורה למיהוי מקח טעות ויתבטל השכירות לגמרי ואע"ג דבעי האי למיבדקיה כדין כל מק"ט דעלמא ובהא פשטינן דלא הוי מק"ט וכי ליתיה למשכיר קמן דנכייפיה עביד ליה אידך ע"מ להשתלם דניחא ליה לאינש לקיימ' מצוה בין בגופיה בין בממוניה ע"מ להשתלם זה נכון וברור. כן כתב הרי"ט בשם רבו הרא"ש שאמר בשם הרמב"ן:

תנן התם וכו'. דכ"ע מיהא חמץ מו' שעות ולמעלה אסור באכילה ואסור לקיימו מיהו השתא משום דאסור לקיימו נקטינן ליה ועלה שקלינן וטרינן מיהו בודאי לקמן מוכחינן לה בהדיא דלכ"ע אסור באכילה מו' שעות ולמעלה. וש"מ לא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. כתב עוד ז"ל שלא לצורך אוכל נפש והוא צורך י"ט כדמוכח במס' י"ט ובכמה דוכתי ודין הוא דאי לא לב"ה כולהו מלאכות שריין במתוך והכא נמי כיון שהיא מצוה שסמכא בי"ט חשיב למישרי במתוך דהוי כלולב לצאת בו וס"ת לקרות בו ומיהו השתא דקיל"ן דביעור בי"ד היכא דעבר ולא ביטל ולא בדק אין לשורפו בי"ט דכיון דהגיע מצוה קודם והוי כמילה שלא בזמנה שאינו דוחה יו"ט וכן הוא בפי' בירושלמי דשבת וכן הצעתי לפני מורי הרב (נ"ל הרא"ה, המעתיק) והרשב"א והודו לדברי ושלא כדעת רבים הלכך כל כיוצא בזה מוציא כלאחר יד או על יד גוי דשרינן ליה שבות דרבנן שלא יעבור עליו ולא סגי הכא שיכפה עליו את הכלי כדלקמן דההוא למי שביטל וכן הורו רבותי עכ"ל ז"ל:

דף ה:

בבורות שיחין ומערות. פי' הרי"ט ז"ל בורות שיחין ומערות שבשדות דאילו שבבתים ודאי בכלל בתים הם ואעפ"י שאין מכורין בכללן מן הסתם. התם משום לשון בני אדם אבל לישנא דקרא הכל בכלל ואפי' עליות וזה ברור ע"כ:

נאמר שאור בבתי'. פי' הרא"ה ז"ל בשם רבו ז"ל דכיון דכתיבא ג"ש הרי הוא כאילו כתיב תרווייהו בבתים ובגבולין ואפי' בטבלין (צ"ל בגבולין, המעתיק) עובר בשניהם וכיון שכן תווה שרי טמון בגבולין כי היכי דלא שרינן בבתים ואחרים פי' דלא אהני ג"ש אלא ליתן קולא דגבולין בבתים למישרי של אחרים ושל גבוה בלא אחריות וליתן חומרא בבתים דגבולין נמסרו באחריות. אבל ליכא בגבולין אלא לאו דלא יראה בלחוד ומינה דשרינן טמון:

הא דקביל עליה אחריות. פי' סתמא קאמר ואפי' בש"ח ומאי דנקיט בחמירא דבני חילא מיגניב או מיתביד משום דהכי קושטא דמילתא. ודוקא נקיט דלא קביל דמסתמא אין אחריות לעכו"ם דהא מיעטיה רחמנא דרעהו כתיב מיהו כל שבדיני עכו"ם חייב באחריות כמאן דקביל דמי כההוא דבני חילה דמדיני דמלכותא הוה ולא שאונסין אנסן כפי' הרמב"ן ז"ל דבודאי כל שבאונס גזל לשעתו הוה ולא חשיב כשלו לעבור עליו וכן כתב הראב"ד ז"ל ובודאי אעפ"י שישראל זה עובר עליו חמץ של נכרי מיקרי לאשתרויי אחר הפסח מפי מורי נ"י ע"כ מלשון הרי"ט ז"ל:

דף ו.

בהמת ארנונא. ועיסת ארנונא יש שפי' שהיא של שותפות. וכתב הרי"ט ז"ל דאינו מחוור ובמס' בכורות מסקינן בשותפות גוי אפי' אין לו בה אלא אזנו פוטרת והתם לגמרי משמע דפטרינן וגבי עיסה בהדיא תנן עשה עיסה עם הגוי בשותפות אם יש בחלקו של ישראל כשיעור חייבת ואם לא פטורה. ובירושלמי פרכינן עלה מה בין זו לעיסת ארנונא אלמא תרי מילי נינהו ופי' דארנונא הוא חוק שיש למלך בשל כל אדם בכל בהמה ועיסה לאכילתו כהולך ממקום למקום ומבעי' לן אי חשוב כשותפות או לא ובלישנא קמא אמרינן דכל היכי דמצי מסלק ליה בזוזי פטורה (נ"ל דצ"ל חייבת, המעתיק) ובלישנא בתרא מסקינן דבהמת ארנונא פטורה בין דמצי מסלק ליה בין דלא מצי מסלק ועיסה חייבת אע"ג דלא מצי מסלק ליה בזוזי וטעמא דבהמת ארנונא אית לה קלא ויבא גזבר המלך ויטול חלקו. אבל עיסה אין להקול ומסתמא מבריחה מן הארנונא וזהו שכתב

הרב אלפסי ז"ל בהלכות האי אית ליה קלא דלגוי ולאו משום דסבר דבשל שותפות מיירי כן כתב הרי"ט ז"ל. ובענין אחר פי' בתוס' ולא נראה לאחרונים ז"ל:

ייחד לו בית אין זקוק לבער. פירש"י ז"ל בשלא קיבל אחריות. ובתוס' דחו פי' זה והעלו עיקר כפיר"ת ז"ל דבקבל אחריות מיירי ואינו זקוק לו דכיון שאינו בביתו של ישראל הוי כמקבל אחריות על חמצו של גוי בביתו של גוי. וגדולה מזו אמרו במכילתא לא ימצא בבתיכם פרט לחמצו של ישראל שאינו בביתו שאינו עובר עליו:

המוצא חמץ בי"ט כופה עליו כלי. כתב הרי"ט ז"ל נראין הדברים דאפי' לר' יצחק דאמר אין כלי ניטל לדבר שאינו ניטל עבדינן הכי ואפי' בשאינו למקומו דשרינן טלטול דרבנן כדי שלא יבא לידי איסור תורה כדאשכחן בפ' מי שהחשיך לו בדרך דשרינן לבטל כלי מדרבנן למ"ד צער בעלי חיים דאורייתא וכן פי' בתוס' ע"כ אמרינן בירושלמי כפה עליו את הכלי ולא מצאו אומרין יד נטלתו פי' ומסתמא הוציאו וראוי לתלות בו אע"ג דאיכא וודאי עולי חמץ דמצרכינן בדיקה לקמן. לא כפה עליו את הכלי ולא מצאו צריך לבדוק את הבית פי' ואע"ג דאיכא כמה ספיקי כיון דוודאי עולי חמץ הוא צריך בדיקה כדאיתא לקמן בפירקין משם הרי"ט ז"ל:

חמצו של גוי עושה לו מחיצה גבוה עשרה. פי' כל חמצו של גוי דאפי' קיבל עליו אחריות בהכי סגי כיון דעביד מדעתו דגוי כיחד לו בית. וגבי חמירא דבני חילא לא הוה אפשר למיעבד הכי כדי שלא יכשל לאכול ממנו דלא סגי בכפיית כלי אלא בי"ט לפי שעה. הרי"ט ז"ל:

לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור תוך הפסח אלא או קודם לכן או אחר כן. אבל דעתו לחזור תוך הפסח זקוק לבער מעתה כדי שלא יכשל בו באותה שעה. וכל היכא דאמרינן אין זקוק לבער מילתא פסיקא קא אמרינן אע"ג דאיכא ודאי חמץ. וגבי חמץ שנפלה עליו מפולת שהוא כמבוער אינו אפי' תוך ל' יום ודאי מה שאין כן בזו דלא חשיב ביעור. ודעת הרא"ה ז"ל דכל שזקוק לבער מברך על הביעור ונראין הדברים תוך ל' יום דוקא וכל היכא דאמרינן שאינו זקוק לבער אעפ"כ צריך לבטל בזמנו. כן כתב הרי"ט ז"ל:

דף ו:

אמר רב יהודא אמר רב הבודק צריך שיבטל. פי' בשעת בדיקה וכן דיקדק מלשונו הרי"ט ז"ל ולשון הביטול כתבו הגאוני' ז"ל כל חמירא דאיכא ברשותי דלא ידענא ביה ליהוי בטל וחשוב כעפרא דארעא וכן הוא בירושלמי. ויש שפירש דהא דלא עבר עליה לאחר ביטול משום דתו ליכא עלייהו תורת לחם. וכתבו התוס' דזה אינו נכון כי אין

הדבר תלוי בדיבורו. ועוד לאחר איסורו למה לא יבטל אותו והעלו עיקר כפי' רת"ם ז"ל דמשום הפקר הוה ואע"ג דקי"ל דאין הפקר אלא בפני ג' התם מדרבנן דמדאורייתא אפי' בינו לבין עצמו אם מודה בדבר וזימנין דאוקמוה רבנן אדינא דאוריית' כדאמרי' פרק אלו מציאות ובמס' נדרים גבי ענין המודר הנאה מחבירו והיו מהלכין בדרך וכן לב"ש דאית להו שביתת כלים אמרינן גיגית וקדרה היכי עביד בהו דמפקיר להו בין השמשות והכי נמי אוקמינן אדינא דאו' ואע"ג דהאי לישנא אינו לשון הפקר ולא מהני להפקר דעלמא הכא שאני דשורת הדין אין חמצו ברשותו ועל כוונתו (נ"ל דצ"ל כורחו, המעתיק) עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו ובסלוק שמסתלק ממנו חשוב כהפקר כן פי' הרא"ה ז"ל וכתב הוא ז"ל אע"ג דבדיקה לא בעי בעלים ביטול בעי בעלים שאין שליח להפקר. והבעל עיטור כתב ביד שליח לבטל ולא נראו דבריו להרא"ה ז"ל:

ב' דברים אינן ברשותו של אדם וכו'. כתב הרי"ט בשם רבו הרא"ה ז"ל ואע"ג דאין זכייה באיסורי הנאה לדין ממון יש בהם זכייה להוסיף בהן איסור ולפיכך דורון של חמץ ששלח גוי לישראל בפסח אסור לאחר הפסח וכדאשכחן שזוכה ישראל בע"ז לענין שאין לה בטילה עולמית כדאיתא בהדיא בכמה דוכתי וזה ברור ע"כ:

דף ז.

דאמר רב גידל אמר רב המקדש מו' שעות ולמעלה אפי' בחיטי קודנייתא וכו'. הנכון כפי' רת"ם ז"ל דחיטי קודנייתא חימוצן קשה והוי כנוקשה דרבנן והיינו ראיה דמותיב דמה לי חמץ דרבנן בשיעור דאוריית' או חמץ דאוריית' בשיעור דרבנן. וכתב הרי"ט ז"ל ומיהו מדלא נקיט אפי' בשעה ששית ובחמץ של תורה שמעינן התם חוששין לקידושיו להצריכה גט משום מראית העין כיון שעדיין עסוקין בביעורו ולא בדילי מיניה לגמרי ואגב אורחיה שמעינן שהמקדש באיסורי הנאה דרבנן אין חוששין לקידושיו כלל ואפי' להחמיר ולא משום טעמא דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש כדכתב הר"ב בעל העיטור ז"ל אלא שכך דינו מן התורה דשוה פרוטה אמר רחמנא וליכא. וכיון שכן המקדש בפסולי עדות דרבנן חוששין לקידושיו לחומרא כדין תורה דהא איכא ממון גמור ועדי' כשרים מן התורה ע"כ בשם רבו הרא"ה ז"ל. ורש"י ז"ל כתב זה לשונו ואע"ג דאתי איסור הנאת חמץ דרבנן דשש ומפקע קידושי תורה ושרינן אשת איש לעלמא הא מתרצינן בכמה דוכתי דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש כדת משה וישראל ורבנן אמרו לאו קידושין נינהו ע"כ. וכתב עוד הרי"ט ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל אע"ג דודאי לר' שמעון חמץ מותר בהנאה מן התורה כל י"ד אסור הוא מד"ס ומעקר כיון דחמץ אסור בהנאה לר'

שמעון מדרבנן הוי סוגיין כהלכה דאינו יכול לבטלו דשעה ששית כוליה בדיקה הוא ואם קידש את האשה מו' שעות ולמעלה אין חוששין לקידושיו כלל והרי זה אמת ונכון מפי הרא"ה ז"ל וזהו שיטת הרב בעל העיטור ז"ל ע"כ:

והתניא היה יושב בבהמ"ד ונזכר שיש לו חמץ וכו' עד **מבטלו בלבו**. כתב הרי"ט ז"ל דלבו לאו דוקא דדברים שבלב אינן דברים לענין הפקר אלא לאפוקי שאין צריך להשמיע לאזנו, וע"כ האי דקתני אחד שבת ואחד יו"ט היינו בתחילת שבת סמוך או בבין השמשות שלו דאי בשבת ממש האיך אפשר שלא החמיצה דהא לדברי הכל כל ששהה שיעור מיל בלא עסק הרי הוא חמץ ואעפ"י שלא נראו בה סידוק ושיאור כדאיתא בפ' ואלו עוברין גבי מתני' דבצק החרש. ועוד הקשה תלמוד זה האיך הניח ביו"ט עיסה מגולגלת בתוך ביתו דהא קיל"ן דלכתחילה אסור להניח העיסה כלל בלא עסק וכדתנן ולא תגביה ידה מן התנור ותירץ כשהניחם בתוך ביתו הנשים היו עוסקים בעיסה ובקטוף הצטרך ללכת לרבו ונטרפה לו השעה והא דקתני בתוך ביתו לאנשי ביתו קאמר כאותם ששנינו ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו וכו' אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו וכו' ואפי' בשבת דחמיר התירו לו ביטול עיסה מקמי דמחמיץ כדי שלא יעבור עליה ונפקא מינה כגון שלשה שפחתו שלא טבלה עיסה לצורכה בשבת דמבטל לה מקמי דתחמיץ ואפשר נמי דעיסה זו דברייתא בכי האי גוונא היא על יד שפחתו הנעשית (נ"ל דצ"ל הנעשית על יד שפחתו, המעתיק) שלשה לצרכה שמזונותי' עליו וחייב משום חמץ שברשותו ואתיא כפשוטו ואפי' בשבת ע"כ:

הואיל ושוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום. והקשו בתוס' דבמסכת נדה משמע גבי שרץ הנמצא במבוי דחזקתו מתכבד לא אמרינן משמע דלא סמכינן אחזקת כיבוד ותירצו שאני שוקי ירושלים שעשויין ליבדק על ידי כבוד. וכתב הרי"ט ז"ל ויש מגדולי הדור מחמירין בעצמן וחוששין ביום י"ד לקרקע הבית שנופלין שם פירורין ולא אפשר למיבדק שפיר וכובדין אותו וחוששין דלא אמרינן חזקתו בדוק ומביאין שם תרנגולין לאכול פירורין דהא ודאי לאו מילתא היא דמשום פירורין לא חשיבי ובטילי ואי משום פת חשוב דלא בטיל דההיא כ"ע חזקתו מתכבד:

ומי אזלינן בתר בתרא והא תניא תיבה שנשתמשה בה מעשר וחולין וכו' אלמא בתר רובא אזלינן. יש מקשים מעות מעשר היכי בטלי דהא הוו להו דבר שיש לו מתירין על ידי חילול וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ותירצו דכי אמרינן דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטל כגון איסור שנתערב בהיתר ברובה דאיתיה קמן ואפי' יבש ביבש ואפי' בספק איסור אפשר דאמרינן הכי כההיא דאמרינן בפ"ק דביצה

וספקה אסור נתערבה באלף כולן אסורות ומאן דמפרש דאפי' אספיקה קאי. אבל ברובה דליתיה קמן אלא דפריש מכלל שאר דברים נטל איסור והיתר ולא ידעינן מהיכא ודאי אזלו בתר רובא ואפי' דבר שיש לו מתירין מיהו עדיין הקשו דהא חזינן דהתם ספק ביצה אסורה משום דהוי דבר שיש לו מתירין ולא תלינן דהאי ביצה מרובא דעלמא דקודם יו"ט הוי ותירצו דהתם נמי כיון דקינה של תרנגולין עשויה ליבדק ודרך תרנגולין להוליד בכל יום דינא הוא דנזיל בתר בתרא ונתלי דהיום נולדה ואע"ג דבעלמא ספיקא דרבנן לקולא משום דהוי דבר שיש לו מתירין אזלינן לחומרא כאילו היא של תורה. וקרוב לזה פי' בתוס' ע"כ להרי"ט ז"ל:

אמר ר' יהודא אמר רב הבודק צריך שיברך. פי' משום דעיקר המצוה היינו ביעור ואין הבדיקה אלא בתיקון והכשר ואע"ג דודאי בדיקה מן התורה וישנה בכלל השבתה דלא סגי בלאו הכי מ"מ קס"ד שלא יברך אלא בשעת הביעור קמל"ן: ובע' נוסח הברכה על הביעור תקנוה או בלמ"ד או בעל ויש פירשו הטעם כי ביעור כולל הכל השבתה ושריפה ואף הבדיקה שמכנסה במקום א' נקרא ביעור וכדאמר קרא בערתי הקדש מן הבית לפיכך תקנוה בלשון כולל. וכתב הרי"ט ז"ל וזה נכון לפי שיטה זו אבל לפי מה שאנו סוברין שהבדיקה מן התורה יש לנו להוסיף כי לעולם הבדיקה מן התורה והביעור אינו ולא לשון ביעור ממש ולפי שעיקר המצוה היא הביעור ועליה הכוונה בבדיקה ואי אפשר ליפטר אחת מהן בלא כלום תקנו לשון הבערה בלשון ביעור שהוא עיקר המצוה ותקינו לאומרה קודם בשעת בדיקה כדי לגלות שהבדיקה גם היא מחלק המצוה וזה נכון וברור. כל זה להרי"ט ז"ל:

מאי מברך וכו'. ומאי דלא אקבעו זמן י"מ משום דלא קבע ליה זמן שהרי המפרש והיוצא בשיירא בודק מקודם לכן ומי שלא בדק בי"ד בודק בתוך המועד או לאחר המועד. הרי"ט ז"ל כתב דאין טעם זה מחוור וכתב בשם הרא"ה ז"ל (לפי שהביעור חמץ הוא אסור והמותר לו ואיסור ממונו) (נ"ל דצ"ל לפי שהחמץ הוא אסור לו ואיסור ממונו, המעתיק) ואינו ענין של הנאה לא תיקנו זמן כי לא מצינו זמן אלא על דבר של הנאה. וכתב הוא ז"ל ויש מקומות שנהגו לאומרו ואעפ"כ אין לבטל מנהגו. והרא"ש ז"ל כתב הא דלא מברכינן עליה שהחיינו אע"ג דבאה מזמן לזמן נ"ל כיון דמצוה זו אינה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכ' לצורך המועד סמכי' לה אזמן דרגלמידי דהוי אעושה סוכה ולולב לעצמו דמן הדין היה לברך בעשייתן שהחיינו אלא דסמכי' להו אזמן דרגל עכ"ל:

דף ז:

והילכתא על ביעור חמץ. מה שנשתנו הברכות מקצתן בלמ"ד ומקצתן בעל רבו הסברות בתוס'. וכתב הרי"ט הטעם הנכון והאמיתי בזה כי כל מצוה שברכתה אחר עשייתה לעולם היא בעל כגון מילה ולולב דמדאגביה נפיק ביה וכגון טבילה דאכתי גברא לא חזי בגר וממנה תקנו בנוסח אחר לילה טבילות וכן נטילת ידים דלפעמים אין הידים נקיות ולא מצי לברוכי עד לאחר ניגוב ואעפ"י שלפעמים מברך תחלה בטבילה ונטילה היכא דגברא חזי לא חילקו בנוסח בין חזי אלא חזי וכל שאר המצות שמברכין עליהם עובר לעשייתן הם על דרכים יש מהן שאין קבועות חובה על העושה פעמים שאינו יוצא אלא ע"י עצמו ממש ופעמים שיוצא בהן ע"י שלוחו אבל שלא ע"י שלוחו אינו יוצא כלל ובכל שהם מן המין הזה לדברי הכל הן בלמ"ד משום דלמ"ד משמע לשון חיוב טפי ומזה המין ציצית וסוכה ומצה ומרור והפרשת תרומה ומעשרות ושמועת קול שופר והדלקת אחרים שלא מדעתו הרי הוא חייב להשתתף בפריטי וכונת ההלל ג"כ מצוה למנות ראשי פרקים כדאית' בפ' לולב וערבה וברכת תפלין הראשונה היא בלמ"ד בדינא שהיא מזה המין והאחרונה בעל לפי שאינה לגמרי עובר לעשייתן שהתפילין של יד ושל ראש מצוה אחת הן אע"פ שאין מחוברות זו את זו דהא אמרינן דכל זמן שיהי' בין עיניך יהי' ב' והשח בין תפלה לתפלה עבירה הוא בידו ויש דרך אחר שני בברכות והן המצוות שאין חובה על הנפשות כלל ואעפ"י שיש מצוה בעשייתה כגון שחיטה ומילת בן חברו ובאלו דברי הכל בעל והמין השלישי שבו נחלקו הוא מן המצות שהן חובה עליו אבל יוצא בהן ע"י אחרים אפי' שלא בשליחותו כגון ביעור חמץ ושחיטת פסח וקדשים ומילת בנו ומקרא מגילה דמר סבר כיון שהן חובה עליו ראוי לאומרם בלמ"ד דמשמע חובה ומשמע להבא ואידך סבר דעל עדיף כיון דלהבא נמי משמע דלא מיבעי לן למיקבע למ"ד אלא בהנהו שהם חובה עליו לעשותם בעצמו ובשליחותו ועדיף טפי למתקן על שהוא לשון משותף כדי להוכיח על זה ואיפסקה הלכתא על ביעור לא לבער מעתה הוא הדין לשחיטת פסח וקדשים ומילת בנו שהן בעל כדקס"ד דמקשה ומאן דסבר לבער הוא ddחי וכיון דלית הלכתא כותיה אף באלו אין הלכה כמותו ושלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכ' שהמל את בן חבירו מברך על המילה והמל בנו מברך למול את הבן. ולפי זה ראוי לברך בזמן הזה לאכול מצה ולאכול מרור ולא כמו שנהגו בעל וכמו שכתוב בנוסחי הראשונים ז"ל בעל וכן כתב הרא"ש ז"ל בערבי פסחים כי עיקר הברכה בלמ"ד לאכול מרור ולאכול מצה (בגליון הכתב יד כתוב. אמר המעתיק הטור בנו כתב לברך על ובאמת צריך עיון). ע"כ הא דמברכין על פדיון הבן בעל כדאיתא במס' בכורות

משום דהתם אם פדאוהו אחרי' שלא מדעתו פדוי הוא וכן כיסוי הדם וכן עירובי חצרות ושיתופי מבואות אפשר שלא מדעתו דזכות הוא לו ולא חלקו ג"כ אף בעירובי תחומין וכן הדלקת נר שבת וברכת מזוזה ומעקה הן בעל לפי שיטה זו ומה שמקשה לפי שיטה זו היינו ספירת העומר שהיא בעל ואעפ"י שהיא חובה קודמת על כל יחיד ויחיד. והיה אומר הראב"ד כי לפי שאין בה מעשה אלא ספירה בלבד וגם הספירה היא על העומר שכבר קרב כי ממנו אנו מונין לפיכך היא בעל ועדיין צריכה תלמוד. ועוד קשה ברכת התורה שהוא ברוב נוסחאות במס' ברכות על דברי תורה וי"ל לפי שדברי תורה אין להם (נ"ל דכאן צ"ל קבע, ובכ"י תיבה זו לא ניכרת, המעתיק) ומצוה להגות בהן תמיד עשאוה כאלו אין לה התחלה אלא שהיא גמר ולפיכך הוא בעל ומיהו מצינו נוסחא מדוייקת וכן הוא בכל נוסחי ספרד לעסוק בדברי תורה וברכת להכניסו שאנו נוהגין לאומרה אחר המילה והיה ראוי להיות בעל וכן המל את הגרים שברכתו למול את הגריים ולהטיף מהם דם ברית. וכתב ר"ת ז"ל שהברכות הללו אינן באות על מצוה זו לגמרי הנעשית עכשיו אלא מודה ומשבח להקב"ה שצונו לעשות מצוה זו כשתבא לידו ותיקנוה כאן להודיע שזאת המצוה נעשית לשם יוצרנו. זו שיטתו של רת"ס בתוס' ועולה יפה עם הכלל שכתבנו וכן נמצא עיקר הכלל הזה לראשונים ז"ל. אבל הרמב"ן ז"ל יסד ותקן אותו והשלימו על אופניו והוא הנכון ע"כ כתב הרי"ט ז"ל מפי רבו הרא"ה ז"ל. והא דאמרינן גבי לולב שאני התם דכיון דאגבהיה נפיק ביה י"א שהנוטל לולב דהוי חייב לברך בעוד שמונח בקרקע קודם שיגביהנו או שהיה הפוך בידו שלא כדרך גדלתו כדי שיהא מברך עובר לעשייתה. וכתב הרי"ט ז"ל דאינו כלום דא"כ למה אמרו בשמעתינו כי לכך מברכין בעל משום דכיון דאגבהיה נפיק ביה. אלא ודאי נראה שדעת התלמוד שאין ראוי לעשות כן. והטעם כי בעודו בקרקע שלא נתלבש במצוה ואינו ניכר יפה שהוא בא לעשותה אלא לברך. ומכאן למדנו לתפילין וציצית וכיוצא בהן שלא יברך עד שיטלנו בידו וגם בהפיכה אינו ראוי לברך שנראה כיוצא שלא כדרך גדלתו הלכך לא סגי דלא מגבה ליה קודם ברכה ולפיכך הוכרחו לתקנן בעל והא (נ"ל דצ"ל והוי, המעתיק) עובר לעשייתה שהרי עדיין מצות נענוע דרבנן קיימא והיא שיורי מצוה. ואפשר דלמאי דסבר דמצות אינן צריכות כוונה לצאת שהלוקח לולבו כדי ללכת לב"ה אין לו לסלקו מידו ליתנו לאחרים או להניחו בשום מקום עד שיברך בו בשסילקו מידו וכבר יצא בהגבהתו לגמרי מן התורה כשחוזר ונוטלו ומברך נמצא שאין הברכה באה על מצות התורה כלל אלא על נענוע שאינו אלא שיורי מצוה מדבריהם ואין העולם נזהרין בזה וסומכין לפי שאפי' לדברי האומרים מצות אינן צריכות כוונה לצאת הני מילי בעושה

בסתם אבל במתכוין שלא לצאת אינו יוצא ובודאי שזה הדין צריך בדיקה בשמ"ע אלא שכן כתבו בתוס' ונראין דבריהם במצוה הנעשית ע"י אחרים כגון הבדלה וכיוצא בו שאינו מוציאו בע"כ ולפיכך סומכין להבדיל כל אדם בביתו ואעפ"י ששמע בבהכ"נ ואף בשאין צריך להוציא אחרים בביתו וכמו שכתב בתוס' בשם רש"י ז"ל וכן דעת הרב ר' יונה ז"ל ומ"מ ראוי ליראי מצוה לחוש לענין שאמרו ע"כ:

הא דאמרי' הנכנס לישב בה אומר ברוך אקב"ו לישב בסוכה. כתב הרי"ט ז"ל כבר כתבנו במקומו במס' סוכה שאינו צריך לברך מעומד כדי שתהא ברכה קודמת לעשייתה כי בכל המצות הנמשכות כגון תפילין וציצית וסוכה וכל כיוצא בהן אעפ"י שהתחיל בהן עדיין נקרא עובר לעשייתן ולא הקפידו אלא לאפוקי לאחר גמר עשייתן דלא וכמו דאמרנו גבי לולב ולשון לישב בסוכה שתקנו בברכה אינו לשון ישיבה אלא לשון עיכוב ודירה ולשון הכתוב בסוכות תשבו מעתה יכול לישב בסוכה ומסדר ברכתו על הכוס כשהוא מיושב ושלא כדברי הר"מ במז"ל ע"כ:

כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשייתן. פירשו דלהכי נקיט האי לישנא ולא נקיט קודם לאשמעינן שלא יתעסק ויתעכב בין ברכה למצוה אלא א"כ שוהה בדבר מצוה שיכול לשהות אפי' הרבה ואפי' שיחה שהוא מצורכי מצוה אינה הפסק כדאמרינן התם טול ברוך וכו' אבל אם שח בינתים דברים בטילים ושהה שלא לצורך. כתב הרא"ה ז"ל שאם שהה בין ברכה למצוה בחנם כדי לגמור כל הברכה חוזר לראש ומיהו ביחיד שהוא מוציא את הרבים בברכת הנהנין כיון שנהנה אחד מהם וסילק הברכה רשאין השאר לשיח. ולענין ברכה שהיא אחר עשית המצוה צריך שיברך בתוך כדי דיבור דהיינו כדי שאלת תלמוד לרב וכן אמר הרא"ה ז"ל בשם הירושלמי. ומיהו משעה שראוי לכך דטבל ועלה אינו ראוי עד שילבש וכן נוטל ידיו אינו ראוי עד שינגבם ע"כ להריטב"א ז"ל והרבה מן הראשונים ז"ל כתבו שהבודק אסור לשיח על שיגמור בדיקתו ואין לזה סמך כלום שאין שיחה אסורה אלא בין ברכה למעשה אבל כיון שהתחיל לעשות כלום רשאי הוא לשיח כמו שהוא בברכת הנהנין גם זה לו ז"ל. וכן כתב הרא"ש ז"ל וכתב הר"י קר"ה קושא ואם יש לו כמה בתים לבדוק אינו מברך אלא ברכה אחת כדאמרינן גבי שחיטה שאינו מברך אלא ברכה אחת על כמה בהמות ע"כ. וכתב עוד הרי"ט ז"ל וכבר כתבנו בפ' כיסוי הדם שאם בירך אדם על המצוה והתחיל בה כשם שיכול לשהות ולחזור למצוה בשאחד בירך על המצוה ובא חבירו אחר שזה התחיל בה לגומרה אינו צריך לברך וכל זמן שאינו נמלך כך אם בא אחר לסעיי' וא"ל לגמור אותה מצוה הרי זה גומר ואין צריך לברך בין בבדיקה בין בשחיטה וכיוצא בה: וגבי תפילין הוצרכו לומר

שאם שח בין תפלה לתפלה שהיא עבירה בידו וחוזר ומברך משום שרצון הכתוב שיהיו שניהם כעין מצוה א' כמו שאמרנו כל זמן שיהיו בין עיניך יהיו ב' שכך ראוי לעשות כל זמן שדעתו להניחן שניהם מה שאין כן בשאין לו אלא אחד או שיש לו מיחוש או מניעה אחרת שאינן מעכבות זו את זו ואפי' לכתחילה מניח האחד לבד כמו שמפורש בירושלמי בההוא דחייש רישיה בסיתוה ולא מונח אלא בדרעא והא דקאמר הכא כל המצות כולן לא כדי למעט ברכת הנהנין (נ"ל דצ"ל דבהדיא פרשינן, המעתיק) בההיא פי' רש"י דאסור להנות עד שיברך ולא בא למעט אלא קצת ברכות השבח כגון הרואה את הים הגדול ועל הזיקים ועל הזוועות בוודאי לא סגיא שיברך אלא לאחר ראייה או שמועה ובאילו אמרו בירושלמי שמברך תוך כדי דיבור. ומה שאין אנו מברכין על הקידושין ברכת המצות כתב הרי"ט ז"ל בפרק קמא דכתובות בשם הרמב"ן ז"ל לפי שאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה וזו אינה נגמרת אלא בחופה ואפי' בקדושין וכנס כאחד דמשמע דאין הקידושין גומרין בלא חופה והיה להם לתקן ברכה שעל שניהם מחזי כי חוכא אם היו מתקנים לזו ולא לזו. והרב החסיד היה נותן טעם לפי שהקידושין תלויין ברצון ודילמא הדר ביה חד מינייהו ואין טעם זה נכון. ובירושלמי פ' הרואה אמר כל המצות כולן מברך וכ' חוץ מן התקיעה וי"א אף חוץ מן הקידושין בבעילה אלמא בקידושי כסף ושטר מברכין עליהם ומהמנהג הפשוט משמע שאין זו שיטת התלמוד שלנו ולא נמצא לשום גאון שהזכיר ברכה בשום מקום ומנהגו של ישראל תורה היא. ובתוס' כתבו בשם רבינו יחיאל מפארי"ש שהיה מנהיג לברך על פי הירושלמי ומה שאמרנו בפ' התכלת כל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה וכו'. נראה דלא קשי' עלי' דרבינו ז"ל שלא אמרו כן אלא כגון עשיית סוכה ועשיית ציצית שאין העשייה עושה כלום בעיקר המצוה. אבל הקידושין עושין מעשה גמור להתירה ע"י חופה ולאוסרה לכל העולם ולמה לא יברך עלי' אלא שהמנהג מכריע. ואמרו בירושלמי כל הלכה שהיא רופפת בידך פוק חזי מה עמא דבר בשוקא ונהוג כותייהו ע"כ להרי"ט ז"ל במס' כתובות. והרמב"ם ז"ל סובר כי ברכת הארוסין שאמרו בפ"ק דכתובות היא ברכת המצות ולפיכך כתב שהמקדש מברך אותה קודם הקידושין וכבר נדחו דבריו בתוספת ובחידושן כי אינה אלא ברכת השבח לזה נהגו לברך אותה שליח ציבור אחר הקידושין. וכתב הרי"ט ז"ל וטעם זה שאמרו חכז"ל לברך על המצות עובר לעשייתן כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת. ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעלה שהיא עבודת הגוף:

תנו רבנן אין בודקין לאור החמה וכו'. שאלו בירושלמי וכי יש חמה בלילה ואמר מי שלא בדק בי"ד יבדוק ביום י"ד שחרית הכא אמרו אפי' ביום צריך לאור הנר ע"כ. וכתב הרי"ט ושמעינן כל היכא דאפשר אין לו לבדוק אלא בלילה דלא אשכחו התם איקומתא בבודק בי"ג או ההולך בשיירא או מפרש בים וכן עיקר:

והא דאמרינן **ולא לאור הלבנה** כתב הוא ז"ל דהא קמל"ן דאפי' במקום שהלבנה מאירה בחצר ממש בודק לאור הנר. משא"כ באור החמה שלא נצרכה אלא לארובה שבחצר ולצדדין:

והא דאמרינן שאין בודקין **לאור האבוקה** כל שאורו גדול ושלהבתו גדולה קרי אבוקה בין משעוה בין מעצים ולהבדלה מצוה מן המובחר לפי שאמרו הרבה מאורות יש באור וכולן נראין יפה כאבוקה ומטעה לבדיקה מן הטעם שאמרו בגמרא אבל כל הזוטר נהוריה הרי הוא בכלל נר ובודקין בו כגון נרות של שעוה לא אסרום אלא לשבת דאית למיחש שמא יטה וכן נהגו גדולי הדור לאסור (נ"ל דצ"ל שמותר, המעתיק) לבדוק בהן וכן העידו משמו של הרמב"ן ז"ל:

דף ח.

גירסת הרי"ט ז"ל והגג והיציע ולא גרסינן גג היציע דשאר גגות נמי אין צריכות בדיקה שעורבים מצויין שם: ואסיקנא אוצרות יין צריכין בדיקה במסתפק מהן והשתא בזמן הזה אפי' העומדים למכירה למסתפק דמי שהרי סועדין שם בשעת מכירה. גם זה לו ז"ל: ואוצרות שמן אסיקנא שאין צריך בדיקה והר"ם במז"ל שפסק שצריכין בדיקה יש שנהגו (נ"ל דצ"ל שהקשו, המעתיק) עליו וכתב הרי"ט ז"ל דנראין דברים שכתבנו ז"ל כתב בשהוא להדלקה (נ"ל דצ"ל דברים שכתב הוא ז"ל בשהוא להדלקה, המעתיק) והוי ליה כבי קירי וצריך בדיקה. ובתוס' כתבו שצריך בדיקה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ופירושו כי בשהיו מעברין את השנה עושין שם סעודות. וכתב הרי"ט ומכאן סומכין לבדוק בזמן הזה בבתי כנסיות מפני שהנערי' אוכלים שם לפעמים: וחצר אינה צריכה בדיקה פי' הוא ז"ל דוקא מלוסה של חצר אבל חורי הכותלים צריכין בדיקה וכן פי' הר"מ במז"ל:

דף ח:

פיסקא **ב"ש אומרים**. תני ר' חייא כותיה דרב וכולהו תנאי תנו כשמואל ופסק רבינו האי כשמואל והר"ם במז"ל פסק כרב ור"י אלפסי לא הביא מזה כלום לפי שאינו מנהג ברוב

המקומות. ועוד שרצו לסתום מה שאמרו בבריית' ואוצרות יין צריכין בדיקה להחמיר בזמן הזה בכל מקום הרי"ט ז"ל:

דף ט.

פיסקא **אין חוששין וכו' דהא תנן כל מקום וכו'**. י"א דמכאן סומכין הכהנים להכניס בבתי הגוים בזמן הזה שהרי חזירים מצויין שם. והרי"ט כתב דאין לזה צורך דבר דחוץ מזה מותרין חדא דהא אנן כר' שמעון בן יוחאי קייל"ן דסבר קברי גוים במגע ומשא מטמא באהל לא ואפי' מאן דפסק כר' שמעון בן גמליאל דפליג עליה הא אמרינן בתוס' בהדיא דאין מדורות לעכו"ם בח"ל:

דף ט:

אלא אמר רבא מה שמשייר יניחנו וכו' רב מרי וכו' שמא יניח עשר וכו'. ולענין פסק יש שפסקו כרבא וכו' והרי"ט כתב דהלכתא כרב מרי דסוגיא כותי' נקטא וכן פסקו גדולי הפוסקים וכן דעת הרמב"ן ז"ל ע"כ:

דף י:

אמר רבא עכבר נכנס וכו'. כתב הרי"ט ז"ל כללא דשמעתא דכל היכא דאמרינן את"ל הלכה היא שכן מסורה בידינו מיד הגאונים ז"ל בכל מקום וכל היכא דלא אפשיט לקולא דספיקא דרבנן היא ובביטול סגי ליה ע"כ: והא דאמרינן נכנס ומצא פירורין. פי' הרי"ט והרא"ש ז"ל שיש בפירורין כדי כל הככר דאל"כ אעפ"י שדרכו של תינוק ליפרר למה אין צריך בדיקה דלמא לא אכליה כוליה אלא ודאי כדאמרן:

בודק בי"ד לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד וכו'. עיקר הפי' כמו שפי' הרב אלפסי ז"ל תוך המועד דהיינו תוך הפסח דהיינו חולו של מועד ולאחר המועד לאחר הפסח והא דבדיק ליה לאחר הפסח משום דאסור בהנאה משום חמץ שעבר הפסח וחייב לבערו כדי שלא יכשלו בו דודאי מחליף ליה חמץ בפסח ואע"ג דמסתמא רבנן כר' שמעון ס"ל דחמץ אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן דקתני הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא והכא לא עבר עלי'. הא פרישנא דעבר לאו דוקא אלא הואיל וראוי לעבור עליו ע"כ להרי"ט ז"ל. והרא"ש ז"ל כתב דהכא נמי קנסוהו לאוסרה עלי' הואיל ולא בדק ובא לידי שגגת בל חמאה ורש"י שלא רצה לפרש שיבדוק לאחר הפסח אזיל לטעמי' שפי' טעם הבדיקה שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא:

דף יג.

מתני' ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש וכו':
גמרא **אמר ר' נחמן אמר רב הלכה כר' יהודה** עד **דתניא י"ד שחל להיות בשבת וכו'** עד **ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות**. כתב הרא"ש ז"ל . ויש רוצים לדייק מכאן מדלא קאמר משייר מזון ג' סעודות אלמא דאין לאכול סעודה שלישית עד לאחר חצות שהיא שעת המנחה. ולאו ראיה היא דאפי' אם יחלוק סעודתו בבקר לשנים אין בו אלא שיעור סעודה אחת ע"כ: רבינו אלפסי פסק כר' יהודה ופסק כר' אליעזר איש ברתותא והרב בעל העיטור הקשה עליו והרמב"ן ז"ל זיכה הרב אלפסי. וכתב הרי"ט ז"ל הלכך קיל"ן כדפסק רבינו אלפסי וי"ד שחל להיות בשבת מבערין כל התרומות מלפני השבת אלא שמשיירין מהן לשתי סעודות וחולין שאוכליהן מרובים ויש להם כמה ביעורין ליתנם לגוים ולהשליכן לאיבוד אין מבערין אותם אלא בזמנן ובודקין אור יום ששי לאור הנר ומבטלין ומה שמשייר יניחנו בצינעה יותר ממה שהיה עושה מתוך ששוהא זמן גדול בבית אחר בדיקה ומ"מ מוטב שלא יניחנו במנין לעולם שלא יבוא לידי הניח עשר ומצא תשע. וצריך ליזהר שלא לעשות דייסא באותו שבת וכן שלא לצנום פת הבאה בקערה בענין שיהא נדבק בקערה דא"כ תהא הקערה וקדירה צריכה הדחה מפני חמץ הנשאר בה שהוא חשוב בעין והדחות קערות וקדירות בשבת אסור לאחר סעודה:

דף יז.

פיסקא **אמר ר' מאיר מדבריהם למדנו וכו' תניא כותיה דרב הדם והמים וכו'** עד **בקרקע טהורין**. כתב רש"י ז"ל ולקמיה מתרגם לה אמים ודאיכא רביעית דאיכא תורת מקוה עליו מחטין וצנורות מדאורייתא דכי כתיב מ' סאה באדם הוא דכתיב אבל לכלים קטנים כדי שיתכסו במים ופחות מרביעית גמרא גמירי לה כולה חשיבי דליהוי מקוה ורבנן הוא דבטילו רביעית דמקוה שלא יטבילו כלי בפחות מארבעים סאה כדאמרינן בנזיר וכו'. ע"כ תורף דבריו:

דף יז:

אמר ר' פפא הא דאמרת בקרקע טהורין לא אמרן וכו' אלא עד דהוי רביעית דחזי להטביל בהן מחטין וצנורות. יש שדקדקו מכאן דמקוה שכולה שאוב אינו נפסל אלא מדרבנן דהא משקה בית מטבחיא דאמרינן הכא דחזי למקוה מסתמא שאובין הם והביאו עוד ראיות אחרות כתוב בחיבור וזה דעת ר' יצחק בעל התוס' וזה דעת הרא"ה

ז"ל אבל דעת ר' יעקב ורבינו שמשון דודאי כולו שאוב פסול' דאורייתא היא ואפי' בשיש בתחלתו מים שאובין הוא נפסל לגמרי אבל בשהי' רובו במחוברין מותר להשלים וכל זה מן התורה ורבנן גזרו אפי' ג' לוגין בלבד בסופו והביאו ראיות כתובות בחיבור ודחי הראיות שהביאו ר' יצחק ז"ל והוא דחה סברותיהם. ויש עוד דעת שלישית דודאי כל שמלאה בכתף ממש פסול' דאורייתא אבל כשנתמלאה מאליו על ידי ציבור וכיוצא בו אינו אלא פסול' דרבנן והיינו דאמרי' התם גבי צינור שחקקו ולבסוף קבעו שאני שאובה מדרבנן. וכתב הרי"ט ז"ל ונראה שדעת הגאונים ז"ל דעיקר שאובה דאורייתא ולפיכך פסלו שאובה שהמשיתה עד דאיכא רבייה ובודאי שהשמועות עולות יפה לפי שיטת ר' יצחק הזקן ז"ל והוא הנכון והא כתיבנא בדוכתי אחריני דלכולי עלמא מקום שלם שיש בו מ' סאה שוב אינו נפסל ויכול למלאת בכתף ולרבות עליו כדאיתא במשניות ע"כ. והרא"ש ז"ל הסכים לר"י ז"ל דאפי' כולו שאוב פסולה מדרבנן. ועוד כתבו בתוס' בשם רבינו יצחק דהא דאמרי' בשמעתין דפחות מרביעית לא חזי למקוה דוקא מקוה אבל מעיין בכל שהוא כיון שהמחט עולה בו. ועוד אמרו ז"ל דהא דאמרינן בנזיר בטלוה לרביעית דוקא רביעית דמקוה אבל במעיין לא בטלוה כלום ועדיין הוא מטהר בכל שהוא וכן כתב ר"ת ז"ל משם הרי"ט ז"ל ע"כ. ולזה נראה שהסכימו הרי"ט והרא"ש ז"ל ובהכי סליק פירקא בס"ד:

דף כא.

ומוכר לנכרי. כתב הרי"ט ז"ל ה"ה ליתנו אלא במלתא אגב אורחיה קמ"ל דאסור ליתן לעכו"ם מתנת חנם וכן הדין בשהפקידו כראוי דודאי אינו עובר עליו אבל חייב להוציאו מרשותו דרבנן וכל שזכו בי הגוים קודם זמן איסורו ודאי מותר הוא לאחר הפסח כחמץ של נכרי והכי איתא בתוספתא ושם אמרו שרשאי לומר לגוי עד שאתה לוקח במאה קח במאתים שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח ובלבד שלא יערים אבל אם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל שנים למכור לגוי קודם הפסח וליטול לאחר הפסח קנסינן ליה והוא אסור לו ולכל ישראל לאחר הפסח שעשאוהו כאלו הוא חמץ של ישראל המופקד ברשות גוי שהוא אסור לאחר הפסח ואף זה לפקדון נתכוין אלא שהערים. וכן הוא בירושלמי ע"כ:

גמרא מתני' רבן גמליאל וכו'. וכתב הרי"ט ואפי' סבר כר' יהודה קי"ל דפסק רב כוותיה כדאיתא בפ"ק ואע"ג דבעלמא מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם לא נאמר הכוללות אלא היכא דליכא פיסקא דאמוראי ועל הרוב לאפוקי מהאי תנא:

דף כא:

הא דר' יהודה בן בתירא בכותח וכל מיני כותח. פרש"י ז"ל והגאונים ז"ל דאיתא כב"ש וליתא הלכתא. אמנם ר"ת ז"ל פי' דאיתא כב"ה ואיסורא דרבנן הוא לפי שהכותח שם בעליו עליו וכשיראו אותו בפסח ברשות גוי יחושו לומר שעכשיו מכרו לו או שמכרו על יד גוי ונהנה בו בפסח. והרי"ט ז"ל פי' לכולהו פירושי ליכא לאוכוחי מהכא שיהא חייב לבער הכותח מביתו בפסח דאפי' תימא מותר לקיימו דין מביתו אשמעינן במתני' דאלו עוברין יתפרש דינו בביאור ע"כ ז"ל:

ומותר בהנאתו פרש"י ז"ל וכו' דאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו ואפי' לאחר זמנו. כתב הרא"ש ז"ל וכגון שנפסל מלאכול לכלב דומה דפת שעיפשה דפ"ק אבל בענין אחר נראה דלא הוי שרי ע"כ. וכתב הרא"ש ז"ל בשם רבותינו דה"ה דשרי באכילה והאי דנקט בהנאתו משום דאין דרך לאוכלו כמות שהוא אלא בשנותנין ממנו בתבשיל וכי הא הנאה מקרייא: ומעתה אותו לחם שמניחין לכותח בשאר ימות השנה מותר בפסח כיון שיודע שנתחכך יפה או שהוא חרכו או ישראל מעיד עליו דעד א' נאמן באיסו'. אבל בכותח של גוי אסור באכילה בפסח שמא לא חרכו יפה. וש"מ מותר לקיימו כיון דלא חזי לאכילה כמות שהוא והוה ליה כמלוגמא שנסרחה ומסתמא אין בו מי שאינו מסורך כזית בכדי אכילת פרס. וקודם זמנו דאמרינן היינו קודם זמן אכילתו. אבל אח"כ כבר חל עליו איסור חמץ ואם בשעה חמישית חרכו אסור באכילתו ומותר בהנאה ע"כ משם הרי"ט ז"ל:

דף כג.

והרי שרצים וכו' עד **אמר קרא יהיו בהויתן יהו**. פי' דאסור להשתכר בהם וכדתנן במס' שביעית אין משתכרין בנבילות וטריפות שקצים ורמשים ובירושלמי פ"ה דשביעית פריך מחמור וגמל ופריך דלמלאכתו הוא גדל ומסיק התם כל שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה וכל שאסור מדבריהם מותר לעשות בו סחורה. וכתב הרי"ט ז"ל ומסתברא דכל היכא ששוחט בהמות כדי למוכרם לישראלים ונזדמנו לו טריפות מותר למכור ועל הדרך הזה מותר להשתכר לכתחילה ואעפ"י שאומנתו בכך כמו שהקצבין עושין דכיון שהוא לכשירות מתכוון והוא עיקר אומנתו הוה ליה כצייד שנזדמן לו מינים טמאים ועל זה סמכו כל העולם ולא מיחו בידם ממתני' דמסכת שביעית ע"כ:

דף כג:

מכדי אותבינהו לכל הני קראי ושנינהו חזקיה וכו' עד **איכא בינייהו**. ולענין פסק הדין כתב הרי"ט ז"ל דודאי הלכה כר' אבוהו דרב פפא ורב אשי הכי סבירא להו ופריקו אליבא דידיה ההיא דתרומה ונזיר וי"א דכיון שכן ואקשינן לעיל לר' אבוהו מגיד הנשה ופרכינן הניחא למ"ד יש בגידין בנ"ט אלא למ"ד אין בגידין בנ"ט ופריק דלדידיה נמי אסור ואנן קי"ל אין בגידין בנ"ט ה"ה דקיימא לן בגיד הנשה אסור בהנאה וכתב הרי"ט ז"ל ומיהו סוגיין בפ' גיד הנשה בכולה פירקא דגיד הנשה מותר בהנאה. וי"ל דמייתינן גיד הנשה מטעמא דאמרי הכא בכולה שמעתין אליבא דר' יוסי הגלילי מק"ו דחלב ע"כ. והרשב"א ז"ל כתב בספר תורת הבית יש מרבותי שאמרו שהגיד אסור בהנאה ויש מרבותי מתירין אותו וכן נראה וכן נהגו ע"כ. ואמר הרא"ה ז"ל בשם רבו ז"ל דאפי' לדעת האוסרין דוקא גיד עצמו. אבל שמנו שאינו אלא משום מנהג קדושים הרי לא נהגו בו איסור הנאה ושרי הלכך מותר לתת לגוי גיד ושמנו דאי משום שומנו לא מתסר ואי משום גיד עץ בעלמא הוא ולא שייך איסורא אלא בשולחו עד היכן שהוא נהנה דמשתריש מקומה ונראית חשובה יותר. וכתב הרי"ט ז"ל נראין הדברים להלכהאבל למעשה ראוי להחמיר והמחמיר תבוא עליו ברכה:

דף כד:

אמר ר' אבוהו אמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה וכו' עד **איכא דאמרי** וכו' עד **אין לוקין עליהם אלא דרך הנאתן**. כתב הרי"ט ז"ל והלכתא כלישנא בתרא ולקולא דאפי' בענין איסורי הנאה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן ומיהו איסורא דרבנן איכא ולא איסורא דאורייתא דהא מהיכי תיתי לן דכי איתסרו בלאו איתסרו וכל היכי דאסירי לאו איכא והדין כתבוהו רבוותא ואפי' בשלא כדרך הנאתן היינו היכא דהניח חלב שור הנסקל ע"ג מכתו ש"פ. וכתב הרי"ט ז"ל לא שינ' עשה ממנו תחבושת ולא שינ' שסך ממנו ואפי' למאן דסבר מדרבנן דסיכה כשתיה הני מילי בשמן שזו היא דרכו וכשעושה להתענוגי אבל בחלב לאו אורחיה כלל ואפי' כשסך לתענוגי שאין דרך הנאתו אלא להדליק בו או למשוח בו עורות. הלכך מותר לעשות תחבושת מחמץ אפי' שלא במקום סכנה דהא ליכא אלא איסור דרבנן ושרי ומיהו בשהיתה של גוי והיא ברשותו עד שאינה ראוייה לכלבים דליכא למעבר עלה בבל יראה ובל ימצא ע"כ מפי הרא"ה ז"ל: ואסיקנא בגמ' דכלאי הכרם ובשר בחלב לוקין עליהן אפי' שלא כדרך הנאתן דלא כתיב בהו אכילה וכן פסק הר"י קרקושה ז"ל:

אמר ר' זירא אף אנן נמי תנינא אין סופגין וכו' עד **משום דזיעה בעלמא נינהו**. פי' הרי"ט ז"ל דמשקה היוצא מן האוכל לא חשיב אוכל כלל ובדין הוא דאפי' בשל זיתים וענבים נמי אלא דרבינהו קרא לגבי תרומה וביכורים וערלה למיהוי כפרי ומשום הכי חשבינהו חז"ל לענין ברכה חשיבא כדאיתא בדוכתא. אבל שאר פירות אין מברכין על משקה שלהם אלא שהכל וכדאמרינן פי' כיצד גבי דובשא דחמרי ולא סוף דבר ביוצא מאליו אלא אפי' על ידי סחיטה כן הכריח הרי"ט ז"ל עוד לו ז"ל ומה שאמרו בברכות דמיא דכולהו שלקי ככולהו שלקי לאו למימרא שיברכו עליהם בפ"ה דהא לא אפשר דאפי' בשלקות עצמן נחלקו שם כמה מחלוקות דאיכא מ"ד דאין מברכין עליהן אלא שהכל הואיל ואישתני אלא ודאי אין מברכין עליהם אלא שהכל אלא ה"ק דמיא דשלקי חשיב דבר א' עם השלקות שאם אכל מן השלקות תחילה בברכה ואח"כ אכל ממין בברכה שלהם בטפלתם שנפטרין בברכתן. ע"כ מפי הרא"ה ז"ל:

דף כה.

אמר ר' יעקב אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה. אוקי ליה בגמ' בשאמר הבא לי עלין של אשירה. אבל אם אמר הבא לי עלין סתם מביא לו עלין של ע"ז וזהו מדמה התוס' למה שאמרו בפ' אין מעמידין בבן אמה בן אחותו של ר' ישמעאל שהנשיכו נחש ובא יעקב איש כפר חנניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל לפי שהיה רוצה לרפאותו על ידי לחש ושמא יזכיר לו לחש של ע"ז. אבל כשבא לרפאותו סתם ע"י סמנין ועשנים שלא הקפיד בע"ז ודאי מתרפאין גם מה שאמרו שם שאין מתרפאין מן המינין היינו על ידי לחש וכן הוא בירושלמי זו היא שיטת התוס' והרא"ה ז"ל חילק על זה וכתב שהירושלמי חולק על גמרא שלנו. ולפי גמרא דילן אפי' שאל עלין סתם אין מביאין לו עלין של ע"ז. וכתב הרי"ט ז"ל ובודאי לדידי' בשיטת התוס' והירושלמי דכל היכא דלא שאל גוי עצי אשירה אלא עצים סתם מתרפאין בעצי אשירה. וכן מצאתי לרבינו הגדול ז"ל שסמך על הירושלמי ההוא בספר תורת האדם ע"כ לרי"ט ז"ל. והרשב"א ז"ל כתב במס' ע"ז בפ' אין מעמידין וכל הבא לרפאות בסמנין או בעלין ואומרין לי הביאו לי מע"ז פלונית אסור דהיינו עצי אשירה אבל אמר לו הביאו לי עצים סתם אעפ"י שמביאין לו מע"ז מותר וכדגרסינן בירושלמי וכו' עכ"ל ז"ל. וכן כתב הרא"ש ז"ל בשיטת התוס':

כי אתא רבין אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים. כתב הרי"ט בשם רבו הרא"ה ז"ל שאמר בשם רבו ז"ל דמילתא פסיקתי' קאמר. ואין לשלוש עבירות אילו היתר בשום ענין אלא נוהגין בכל אדם ובכל מקום ובכל זמן

שאפי' לא נתכוונו להעביר על דת אלא להנאת עצמן יהרג ואל יעבור: והיינו הנהו עובדי דהנהו רבנן דתבעו להו מטרונייתא ומטרי נפשייהו כדאית' במס' קידושין וליכא למימר דמשום מדת חשיבות הוא דעבדי דודאי כל דמדינא אל יהרג ויעבור אסור לו ליהרג ושופך דמים ואע"ג דישראל הבא על הגויה לאו גילוי עריות הוא י"ל דפרהסיא הוא וכי האי גונא ג"ע הוא ונהרג עליו בשעת מעשה שהרי קנאים פוגעים בו דמעשה שהיה בכל מקום להנאת עצמן הוא ושלא להעביר. ובירושלמי אמרו סיעה של בני אדם שמהלכין בדרך ופגעו בהן ליסטים ואמרו תנו לנו אחד מכם ואם לאו נהרוג אתכם אפי' כולם נהרגין אל ימסרו נפש מישראל פי' דכיון שאינם מיחדין להם איש ידוע כשבוררין אותו מדעתם נמצא באין לפדות עצמן בישראל אחר ומתרפאין בשפיכות דמים ואין דוחין נפש מפני נפש. וכתב עוד ז"ל ונר' שכן הדין באומר לישראל תן לי כלי זיינך ואהרוג ישראל זה ואם לאו אהרוג אותך והגוי אינו יכול ליטלו שלא מדעתו שאין לו ליתנו כדי לפדות נפשו:

יחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו להם ואל יהרגו. פי' כיון דסוף סוף כולם נהרגים שיש סיפק בידם לעשות והם שואלין איש ידוע ופרשו שם שלא סוף דבר בשבע בן בכרי שהיה חייב מיתה וכל שאפשר לפדותו בשום ממון ואינו מחויב מיתה נראה שאסור למוסרו בידם והא דאמרינן שאם ייחדוהו מותר למוסרו דוקא באומרים שאם לא ימסרוהו יהרגו את כולם. אבל אם אומרו מוסרו לנו לפלוני ונהרגנו ותנצלו כולכם או נהרוג אתכם וינצל הוא אסור למוסרו שזה כופרין עצמן בנפשו הוא כיון שאינו מחויב מיתה. מ"מ למדנו לפי דרכנו ששפיכות דמים ג"כ אפי' שלא להעביר אסור וכן אין הפרש בג' עבירות אילו בשום מקום אלא בין בצינעה בין בפרהסיא בין בשעת השמד בין שלא בשעת השמד והכי מטרח להביא במסכת סנהדרין אבל שאר עבירות יעבור ואל יהרג עד דאיכא ב' שעושה הגוי להעביר ושהוא בפרהסיא א"נ שעת השמד דאפי' בצינעא ואפי' אערקת' דמסנאה שאין בו אלא משום ובחוקותיהם לא תלכו ואיסורא דרבנן בעלמא יהרג ואל יעבור כיון שמתכונין להעביר וזהו משום ונקדשתם בתוך בני ישראל והתם פירשו בפרהסיא היינו בי' מישראל. ונרא' דלא סוף דבר שיהו בשעת מעשה אלא שידעו בדבר מדפרכינן התם והא אסתר בפרהסיא היא: ושעת השמד היינו שגזר שום מלך או שלטון כן על כל יהודים שברשותו. כל זה מיסודו של הרי"ט ז"ל. וכתב עוד בשם הרא"ה ז"ל דגילוי עריות דאמרינן להיות בחומרא זו דווקא היכא דאיכא איסורא דאורייתא במיתה או עד דאיכא פגם אחרי' כגון ישראל שבא על א' מן העריות או על הנדה וכן ישראל הבא על הגויה דהא קנאין פוגעין בו ובא על הזכר נמי איכא מיתה ותקלת זכור חשיב

כפירה ולאפוקי הבא על הבהמה או בת ישראל שאמרו להבדיק גוי עליה דליכא תקלת אחרים וליכא פגם ולד שהולד כשר ולאפוקי ג"כ חייבי לאוין דישראל דאי איכא פגם ולד ליכא מיתה או כרת. כללו של דבר כל שאמרו בסנהדרין שמצילין אותם בנפשם ישנן בחומר ג"ע זה ואידך דינן כשאר עבירות של תורה ויש מי שפירש דאפי' בת ישראל הנבעלת לגוי בפרהסיא כשעושה מעשה בכלל ג"ע היא ותהרג ולא תעבור. והרי"ט ז"ל העלה עיקר כסברא הראשונה:

דף כה:

מה רוצח יהרג וכו' אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור. ורבי' אלפסי ז"ל גריס אף נערה המאורסה תיהרג ואל תעבור ופי' המפרשים דמשכחת לה כגון שאומרין לה לעשות מעשה הערוה עליה דאי לא למה תיהרג דהא קרקע עולם היא כדאמרי' גבי אסתר ואמרינן בפ"ק דכתובות ולידרוש להו דאונס דישראל מישרא שרי. וכתב הרי"ט ז"ל ומכאן אנו למדין דכל שאינו עושה מעשה כלל כגון בנערה המאורסה לא יהרג וכיון שזה בג"ע החמור ודאי ה"ה בכל דבר שבעולם ואפי' בשעת השמד וכן מוכיח מעשה שבפ' במה טומנין שבשראה אלישע בעל כנפים עול תפילין מעל ראשו והיאך לא נהרג אלא ודאי דכיון שבידם לאונסו שלא יניח תפילין אין לו ליהרג כלל מעתה לא תמצא בשום מקום שיהרג ואל יעבור אלא באונסין על מצות לא תעשה שאומרין לו (נ"ל דחסר כאן וצ"ל. אבל בשאומרין לו וכו'. המעתיק) שב ואל תעשה אין לו ליהרג. ודניאל על התפלה לפנים משורת הדין עבד לפי שראה הדור פרוץ. וכתב עוד ז"ל והוי יודע שאמונת הישמעאלים אעפ"י שהם מייחדים ע"ז גמורה חשיבא ליהרג ואל ישתמד שהרי המודה באמונתם כופר בתורת משה שאינה אמת כמות שהיא בידינו וכל כיוצא בו ע"ז היא ולא אמרו בשאר מצות יעבור ואל יהרג במתכוין להעביר אלא כשאומרין לו חלל שבת במודה שאין תוך אמת ולא ציוה הקב"ה לשמור את השבת כך שמעתי ומיהו בר מכל דין היכא דבפרהסיא יהרג ואל יעבור. ע"כ לשון הרי"ט ז"ל:

מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לברתיה בגוהרקא דערלה. פי' בפירות שאינן מבושלין דליכא לפרושי בעצי ערלה הוא דבערלה לא מסתבר (נ"ל דצ"ל דבערלה לא מיתסר אלא פריו והטפל לפריו. המעתיק) אלא פריו והטפל לפניו ולא עצים. א"ל האי אשתא צמירתא בשעת הסכנה דמיא פי' דחשובא כמכה של חלל וכדאמרינן התם האי אשתא צמירתא כמכה של חלל דמיא דאע"ג דאין זו מכה של חלל ממש שאין קרוי מכה של חלל אלא היכא שנתקלקל אחד מן האברים הפנימים מחמת מכה שיש בו או מחמת

בועא אי נמי שיש מכה בחוץ והיא עוברת לחלל אבל מיחושין בעלמא אינן נקראין מכה בחלל ואין מחללין עליהן השבת שא"כ על כל חולי שבעולם מחללין את השבת ולפיכך אמרו האי אשתא צמירתא מיחוש שיש בו סכנה הוא וכמכה של חלל חשוב בדינא להיות מחללין עליו את השבת ולהתרפא בכל איסורין שבתורה חוץ מע"ז ג"ע ושפיכות דמים ע"כ להרי"ט ז"ל. וצמירתא פי' רש"י ז"ל חם:

איכא דאמרי א"ל מידי דרך הנאתן קא עבידנא. פי' וכיון דהכי ליכא אלא איסורא דרבנן וכתב הרי"ט ז"ל ולמדנו שמתרפאין באיסורין של דבריהם אפי' שלא במקום סכנה ובלבד לענין הנאה אבל לאכילה ושתייה לא שמענו בשום מקום ואע"ג דשרי לעשות כל צורכי חולה בשבת על יד גוי ומשמע אפי' אפייה ובישול הרי שהתירו לו לאכול בישולי גוים מיהא הא פרישנא בדוכתא דכי האי גוונא דעביד לצורך חולה דלא שייך משום חתנות ליכא משום בישולי גוים ואפי' לבריא מותר למוצאי שבת דאלו בשבת איכא ירבה בשבילו ומיהו אפשר שלא התירו לאפות ולבשל לו אלא מן המוכן ולא מן המוקצה ומשום מעשה שבת ליכא למחשבה מאכל איסור דרבנן דהא המבשל בשבת בשוגג מותר והכא כמבשל בשוגג חשיב כיון דבהיתר גמור עביד הרי"ט ז"ל בשם הרא"ה ז"ל:

אתמר הנאה הבאה לו לאדם בע"כ כו'. כתב הרי"ט ז"ל דכל היכא דאמרינן בשמעתין אפשר ולא איפשר היינו איפשר בלא שום טורח או לא איפשר אלא בטורח תדע דהא גורר אדם מטה וכסא אוקימנא בכלים גדולים ומשום הכי לא אפשר אלא בגרירא והאי ודאי אפשר ע"י טורח וכן פי' הרא"ה ז"ל. עוד כתב ז"ל בשם הרא"ה ז"ל שאמר בשם רבו ז"ל דמתכוין דאמרינן לענין הנאת ריח זה לאו דוקא מתכוין ממש להריח כי מה לו לעשות להתכוון ליהנות מריח איסור. ועוד דבהנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו אתמר והיינו שיש לו לאדם לעבור סמוך לע"ז בשעה שמקטירין הקטורת זכה ואם מתכוין להריח הרי אינו בעל כרחו אלא מתכוין דאמרינן בהאי היינו שנהנה מאותו ריח כי יש הרבה מבני אדם שאין נהנין בדבר ואינו ערב להם וכל שנהנה מן הריח חשיב לן מתכוין:

איכא דאמרי איפשר ולא מכוון וכו' כתב הרי"ט ז"ל וקיימא לן כהאי לישנא וכיון דכן קיימא לן כרבא חדא דאביי ורבא הלכה כרבא ועוד דהא כ"ע לא פליגי אליבא דר' שמעון דאסור ופלוגתייהו דאביי ורבא אליבא דר' יהודה ואנן הא קי"ל כר' שמעון דאיפסקא הלכתא כוותיה במס' שבת פ' בתרא הלכתא (נ"ל דצ"ל הלכך, המעתיק) כל שנהנה דהיינו שמתכוין אסור וכל שאינו נהנה היינו שאינו מתכוין מותר ע"כ:

דף כו:

ת"ש מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד וכו'. יש שפי' דכדרכן היינו על כתפין דהשתא אפשר דלא מתהני והטורח מרובה על ההנאה אבל כדרך מלבוש הא ודאי מתהני להתחמם או להגן מן החום שמתכבדין בו וכפסיק רישיה ולא ימות דמי אבל בפירוש התירו אפי' דרך מלבוש עכ"ל הרי"ט ז"ל:

פיסקא **לא יסיק בו וכו' תנו רבנן תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה ובקשין של כלאי הכרם**. פי' הרי"ט ז"ל ודוקא נקט גבי ערלה קליפין וכלאי הכרם קשין דאלו בערלה לא מיתסרא אלא פריו והנטפל לפניו דהיינו שומרי פירא עד דהוי פירא וכי שקלת ליה לא לאקי פירא כדאיתא פרק כיצד מברכין אבל בכלאי הכרם לא כתב פרי והכל אסור ואפי' העצים ע"כ. חדש יותץ ישן יוצן. אסיקנא דהא דקתני חדש יותץ משום דסבר זה וזה גורם אסור ופי' זה וזה גורם כל מלאכה הנגמרת על ידי שני גורמים חד דהתירא וחד דאיסורא ואיפסקא הלכה בע"ז פ' כל הצלמים כר' יוסי דסבר זה וזה גורם מותר. ויש אומרים דלעולם לא אמרינן זה וזה גורם מותר אלא כששני גורמין עושין פעולה אחת אבל אם אינה עושין פעולה א' אעפ"י שפועלין בדבר אחת חד גורם חשיב ולפי' אשרה שזורעין תחתיה בימות החמה והרי הזרעים נהנין מצילה דכ"ע אסורין דאלו ארעא דהוא גורם דהתירא פעולתה לגדל וצל האשירה מציל מחום השמש שלא יתיבשו וכן כתב הרשב"א ז"ל במס' ע"ז פ' כל הצלמים גבי פלוגתא דר' יוסי ורבנן. והרי"ט ז"ל כתב שאינו נראה כן מפרש"י ז"ל שפי' שם גבי הא דאמרינן ר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו וגם הרמב"ם ז"ל אינו סובר כן שפסק למאי דקי"ל זוז"ג מותר שזורעין תחת האשירה ירקות בין בימות החמה בין בימות הגשמים ע"כ:

והתניא בין חדש בין ישן יוצן. ופרקינן הא ר' הא רבנן ואפי' הא (נ"ל דצ"ל ואתיא הא, המעתיק) דתניא יוצן כמאן דאמר זוז"ג מותר. והקשה הרי"ט ז"ל אפי' למ"ד זה וז"ג מותר חדש היכי סגי ליה ביוצן הא מוכח פ' כהצ"ל דלכ"ע זוז"ג לכתחילה אסור והכא לכתחילה גמור הוא שהרי תנור חדש זה שנעשה בעצי איסור והאי בא להסיקו בעצי היתר לאפות בו נראה כמתיר זוז"ג לכתחילה כאילו נוטל שאור של חולין ושל תרומה לתת לתוך עיסתו שהוא ודאי אסור ע"כ. גם הרמב"ן ז"ל הקשה על זה על הרמב"ם ז"ל שפסק שזורעין תחת האשירה בין בימות החמה בין בימות הגשמים דהא הוי ליה זוז"ג ואיך נתיר אותו לכתחילה דהא אפי' מאן דשרי לא שרי אלא בדיעבד והרשב"א ז"ל כתב במס' ע"ז דכיון שהאשירה נוטה על השדה אם אתה בא לאסור עליו שלא לזרוע תחתיה נמצא אתה מפסיד ממנו את שדהו והא דיעבד מקרי ולא דמיא למערב שאור

של חולין ושל תרומה בידים ומחמיץ בהם את העיסה ואי דמיא להא דמיא הסיק בהם את התנור אם חדש אם ישן יוצן ואע"ג דבהיסק שני זוז"ג מיקרי ואפ"ה מותר לקיימו ולאפות בו לכתחילה דכיון שאם אין אתה מתירו צריך נתיצה לגבי התנור דיעבד מיקרי ע"כ דבריו ז"ל וכתב הרי"ט ז"ל וטעם זה חלוש מאוד שיתירו ליהנות לכתחילה באיסור הנאה דאורייתא מטעם חשש הפסד התנור. אבל הענין דשאני הכא דאע"ג דתנור ועצים חשיבי ב' גורמין מ"מ גורם העצים שבהן הפת נאפת ניכר יותר. ונראה יותר לעין שבחו ולפיכך התירו חדש על ידי שיוצן כיון שנאפת על ידי עצים דהתירא דהא חשיב כדיעבד וכשהיה ישן הוצרכו שיוצן דכיון דאסור העצים עומד בעין והפת נאפת בו לכתחילה חשיב ואף לשיטה זו יש לדון לזכות הרמב"ם ז"ל בענין האשרה דאילו שבח הקרקע דבר ניכר ושבח הצל אינו ניכר וכן שבח הנמיא מקמיה דהוי זבל לא מהניא ולבתר הכי לא מנכרה וזה טעם נכון וברור ע"כ בשם הרא"ה ז"ל:

דף כז.

אלא ר' אליעזר וכו'. כתב הרי"ט ז"ל הגירסא נתערבה באחרות ולא גרסי' ואחרות באחרות דהא בפ' התערובות איפלגו רב ושמואל בספק ספיקא דע"ז דשמואל אסר ורב שרי ולא אסתייע שמואל ממתניתין דהכא משמע דלא גרסי' והלכתא כרב דשרי מיהו אם נתערבו רוב מן הראשונות באחרות אסורות דחיישינן דאתי איסורא בהדי רובא. אבל אין מתירין הראשונות שאין ספק מוציא מידי וודאי וכן אמר הרא"ה ז"ל שמוכח פ' התערובות:

ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח. פירש"י ז"ל וכן הראב"ד ז"ל דמי הנאת עצים ופר"ת ז"ל שכר אפיה וכתב הרב החסיד דלישנא מסייע להו מדלא קתני הנאת הפת אלא הנאה סתם. אבל הרמב"ם ז"ל כתב יוליך דמי הפת לים המלח וכן דעת קצת רבני צרפת וכן דעת הרא"ה ז"ל וכתב הרי"ט ז"ל ואעפ"י שאינו מחוור נקטינן מעשה לחומרא ודעת רש"י ז"ל דיוליך הנאה לים המלח דאמר ר' אליעזר אפי' ארישא קודם שנתערבה קאי דיש להתירה בהולכת הנאה לים המלח. וכן נראה מפר"ח ז"ל אבל רבני צרפת והרמב"ן ז"ל הסכימו דלא שרי ר"א אלא לאחר שנתערבה שאין האיסור ידוע ומפורסם אבל כל זמן שלא נתערב שהרי איסורו ידוע אין לו פדיון כתב הרי"ט ז"ל כי כן הדברים מוכרעים ממקומם. ויש שהקשו דהא קיל"ן כר' אליעזר כדאיפסקא הלכתא בהדיא פ' כל הצלמים והא תנן אילו דברים אסורין ואוסרין בכל שהו י"נ וע"ז וכו' ואמרינן בפ' התערובות אמר שמואל טבעת של ע"ז שנתערבה בק' טבעות כולן אסורות ורב גופיה דפסק כר"א מודה

בההיא דחדא ספיקה ואמאי אסורות לימכר וכ"ת שמא ימכרם גוי לישראל יוליך הנאה לים המלח וי"ל שלא אמר ר"א אלא בחדא מתרתי או בתערובת איסורין דרבנן בסתם יינם חבית דחבית ואעפ"י שיש שם תערובת מגופו של איסור או בתערובת איסורי תורה שאין כאן גופו של איסור כגון בגד שארגו בצמר של ע"ז ונתערב באחרים או פת שאפאו בעצי איסור ונתערב אבל באיסור של תורה שנתערב גופו של איסור לא אמר וזה דעת הרב החסיד רבי' יונה ז"ל וכתב הרי"ט ז"ל והם דברים שלא מצינו עליהם תשובה. אמנם הרא"ה ז"ל חולק עליו לומר דבכל ענין שרי ר' אליעזר והרשב"א ז"ל כתב יותר במס' ע"ז פ' כל הצלמים: והא תקנתא דר' אליעזר נחלקו בה גדולי הראשונים ז"ל י"א שלא התירו בתקנה זו אלא בהנאה לבד אבל לא לאכילה ושתייה וכן דעת הר"ז הלוי וכן דעת הרא"ה ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל וכל רבותי הגאונים ז"ל דבריהם סתומים לא פירשו באכילה ושתי' היתר אבל קצת מרבני צרפת אומרים ודאי היכא שיש כאן גופו של איסור שייך ביה בעיניה איסור אכילה ושתי' לא שרינן בתקנה זו באכילה ושתיה אבל כשאין בהם אלא שבחו כגון הני מתנייתא בעצים שאין אסורין אלא מדין הנאה כיון שהוליך הנאה לים המלח אין כאן הנאת איסור כלל ולמה לא יהא מותר אפי' באכילה ע"כ וכתב הרי"ט ז"ל ובודאי שדברים מוכרעין בעצמן למודה על האמת, ובהא הלכה כר' ואפי' מחבירו פי' הרי"ט ז"ל לאו משום דזוז"ג אסור דהא קיל"ן זה וזה גורם מותר אלא משום דשבח עצים בפת: והא אסי' דלפי' זה קערות וכוסות וצלוחיות חדשות שהסיקן בעצי אשירה אסירי דהוי דומיא דפת וללישנא בתרא אפי' קדרה נמי אסורה. ופי' הרמב"ם ז"ל דהאי קדירה לשון תבשיל הוא כלומר תבשיל שבשלו בעצי איסור ובעצי היתר התבשיל אסור. וכתב הרי"ט ז"ל דאין פירושו מחוור. והנכון כפרש"י ז"ל והגאונים דמיירי בקדירה של חרס שעשאה והסיקה מתחלה בעצי איסור ועצי היתר ואסורא משום דדמיא לפעולה לתנור שהרי משתמש בה בחד גורם דאסור בלא גורם מותר שהרי נותנין בה התבשיל קודם שיתנו תחתיה עצים של היתר ודמיא לכוסות משא"כ בתנור ואסי' דלא אסרו בפת אלא כשאבוקה כנגדו אבל בשלו על גבי גחלים דברי הכל מותר הפת: ואיפליגו בגמרא שמואל ור' יוחנן חד אמר לא שנו אלא עוממות אבל לוחשות אסורה וחד אמר אפי' לוחשות מותרת. ופי' הרי"ט ז"ל לוחשות שמניחין בהם קיסם ודולקת מאיליה. ולענין הדין רבינו אלפסי ז"ל לא הביא מכל זה המחלוקת כלום נ"ל דס"ל הלכתא כמאן דשרי בכל ענין בגדולים וכן פסק הרמב"ם ז"ל והר"ז הלוי ז"ל פסק כמאן דאסר והביא ראיות בספר המאור והשיב עליו הרמב"ן ז"ל בס' המלחמות גם הרא"ה ז"ל השיב על הר"ז ז"ל:

דף כז:

מתני' **ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה**. בתוס' פסקו הלכה כר' יהודה משום דסתם כותיה בתמורה. וכתב הרי"ט דאינו הגון דיחיד ורבים הלכה כרבים ואההיא סתמא לא סמכינן דילמא סתם ואח"כ מחלוקת היא: וחכמים אומרים אף פורר וזורה לרוח:

דף כח.

גמרא **איבעי' להו** וכו' עד **אמר רבא מסתברא וכו'**. כתב הרי"ט ז"ל דלא פליגי רבה ורב יוסף בעיקר דינא אלא בדין חמץ בלחוד דרבה מצריך ליה פירור בשאר והרי"ט (נ"ל דצ"ל נהרות, המעתיק) ורב יוסף לא מצריך ליה פירור כלל אבל בע"ז כ"ע מודו דלים המלח לא בעי שחיקה ובשאר נהרות בעי שחיקה. והלכתא כרבה לפום כללא דאמרי רבוותא ז"ל דכל היכא דפליגי רבה ורב יוסף הלכה כרבה בר משדה קנין ומחצה ואינו בסדר נזיקין דוקא וכן פסקו הגאוני' ז"ל בזו:

מתני' **חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה**. כתב רבי' אלפסי ז"ל דהוא הדין דשרי באכילה אלא דאיידי דבעי למיתנא ושל ישראל אסור בהנאה תנא נמי רישא וכן כתב ר' אחא משבחא ור' שמעון קיירא. וכתב הרי"ט ז"ל וי"ל עוד דלהכי קתני מותר בהנאה משום דלא פסיקא ליה שבכלל חמץ זה יש אפי' פיתן של גוים ופיתן כבר גזרו עליו אפי' בשאר ימות השנה וכן משמע בירושלמי:

ושל ישראל אסור כתב הרי"ט ז"ל מתני' מלתא פסיקא קא תני דלכל ישראל אסור ואע"ג דלר' שמעון משום קנסא הוא אסר ליה לכל העולם ואפי' בשלא מדעת בעלים ושלא כהנאתן וכן פירשו גדולי המפרשים ז"ל ודבר ברור הוא לכל שהיה ברשות ישראל שזכה בו שעה אחת תוך הפסח נדון כדין זה: וכל חמץ שיש עליו חובת ביעור הוא בכלל זה ואפי' חמץ שהוא ע"י תערובת ובלבד שיש בו כזית בכדי אכילת פרס שזה חייב לבער בלבד אבל אם אין בתערובת כל כך מותר לשהותו ויאכלנו לאחר הפסח ויצנעהו במקום שלא יוכל להכשל בו שום אדם לאכול ממנו בפסח:

דף כט.

גמרא **רבא אמר לעולם ר' שמעון ור' שמעון קנסא קניס הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא**. פי' הרא"ה ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל דלא שעבר ממש אלא לשון תרגום הוא ור"ל הואיל והוא עובר עלי' כלומר שראוי לעבור עליו ראיה לדבר מתני' דהתם

שהלוה ישראל על חמצו וכו' ואוקי בשהרהינו אצלו הא לאו הכי אסור ואעפ"י שהי' עומד ברשותו של גוי ולא עבר ישראל וכן מדתנן גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך וההיא הלכתא היא והתם נגזל לא עבר עליו ואעפ"י שהגזלן עבר עליו לא היו קונסין לנגזל בכך כשם שלא קנסו חמץ של נכרי שהוא מותר אפי' עבר ישראל עליו מעתה פעמים שישראל עובר עליו ממש והוא מותר וזהו חמצו של נכרי ופעמים שלא עובר עליו והוא אסור וזהו חמץ של ישראל וכל שהערים בדבר בכלל קנסו של ר' שמעון הוא ואסור. ע"כ להרי"ט ז"ל בשם הרא"ה ז"ל:

דף ל.

אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור. וכתב הרי"ט ז"ל דלא גרסינן במשהו כרב ופסקו ר"ת ור"ז ז"ל דרבא בששים קאמר כר' יוחנן דהכי ס"ל בשאר איסורין כר' יוחנן אבל רבי' אלפסי ז"ל וכל הגאוני' ז"ל פי' דרבא במשהו קאמר וכן הכריע הרמב"ן ז"ל בס' המלחמות ה' ואעפ"י שבכל איסורין שבתורה לרבא כר' יוחנן סבירא ליה י"ל דמחמיר בחמץ משום דכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל במינו מיהא וגזר שאינו מינו אטו מינו כרב וחמץ לדין תורה וליכא לר' (נ"ל דצ"ל ואליבא דר') שמעון דבר שיש לו מתירין הוא לאחר הפסח ולא קנס ר"ש להקל עליו ושיהא בטל בנ"ט אלא להחמיר עליו ולאחר שנתערב מדרבנן יש לו מתירין כדלקמן ולפ"ז לפני זמנו דהיינו יום י"ד בכלל זמנו הוא בדין זה דהוי נמי דבר שיש לו מתירין ומיהו כי אסר חמץ במשהו היינו בשאינו ניכר ואפי' יבש ביבש או שנפל בדבר מבושל אבל נפל בדבר צלי בקליפ' סגי לי' וכדבעינן למימר קמן פ' אלו עוברין בס"ד ע"כ ולעני' איסור הנא' י"א שהוא במשהו שהרי יין נסך וכל איסורי הנאה כשיעור שאוסרין באכילה אוסרין בהנאה. וכתב הרי"ט ז"ל ומיהו כפר"ת במס' ע"ז דתנן אלו דברים אסורים ואוסרין בכל שהו אמרינן דתרתי בעי איסורי הנאה ודבר שבמנין ופרכינן וליתני חמץ בפסח ופרקי' דהא קתני לה ר' עקיבא אומר אף ככרות של ב"ה אלמא אינו אוסר תערובתו בהנאה בכל שהו אלא כשהוא דבר חשוב ודעת הרא"ה ז"ל דהיכא דאינו דבר חשוב אי אפשר לדון בו פחות מן הגדול שבנותני טעם דהיינו כלאים שהוא באחד ומאתים והרי"ט ז"ל הכריע לדעת רבי' אלפסי ז"ל שאפי' שלא בדבר חשוב אוסר תערובתו בכ"ש אפי' בהנאה כשאר איסורין שאיסור הנאה ואכילה שיעורן שוה: וחמץ שנתערב לפני זמנו דעת גדולי המפרשים שהוא בטל בס' בין בלח בין ביבש דאשכחן ביטול להיתר בהיתר ומטעם זה מתירין דבש או חלב או גבינה שנתנה לפני הפסח בכלים של חמץ ולא שמרן בגיעול

הכלי כבר בטל לפני זמנו בס' וכן שמנן ודובשן של גוים מותר בשקנאו לפני הפסח אבל לא תוך הפסח דאע"ג דלא חיישינן לעבוד בידים כדאיתא במס' ע"ז על ידי שעשת משהין בו חמץ קרוב הדבר שנפל בו משהו של חמץ ומיהו לגיעול כליהם ליכא למיחש דנותן טעם לפגם אף באיסורי משהו מותר וסתם כליהם אינן בני יומן הרי"ט ז"ל ודעת הרא"ה ז"ל דדוקא שנתערב לפני זמנו בדבר שאינו מחמיץ אבל אם נפל בקמח שראוי להחמיץ אין לו ביטול שהרי ראוי הוא לגבור ולהחמיץ הכל: וכתב הרי"ט ז"ל וזו חומרא יתירא וכל המחמיר תבוא עלב"ר:

וכי קא קניס בי' ר' שמעון בעיניה אבל ע"י תערובת לא קניס. פי' הרי"ט ז"ל ואפי' בנ"ט כדמוכח מר' יוחנן ומיהו רובא בעינן במינו וכן בשאינו מינו דליבטול טעמא דהא טעמא לא בטיל. ואפי' בחלת חוץ לארץ שהקלו בה לבטלה ובתחלה הצריכו רוב כדאמרינן התם מבטלא ברוב ותהיה במינו אבל בשאינו מינו ביטול טעמא בעי ע"כ להרי"ט ז"ל מפי הרא"ה ז"ל:

אמר רב קדירות בפסח ישברו. פי' הרי"ט ז"ל דלאו משום דלא שייך ביעור בגיעולי גוים אלא לפי שאין תקנה להשתמש בהם ולעולם אסור להשהותם בתוך ביתו ואפי' להשתמש בצונן גזירה שמא יכשל בהן להשתמש בחמין. ולישהינהו אחר זמן ולייעבד בהו שלא במינן. יש שפירשו דאע"ג דאין מבטלין איסור לכתחלה אפי' באיסורין של דבריהם אלא בעצים שנשרו מן הדקל כדאיתא בפ"ק דביצה וחלת חוץ לארץ שאסורה קל הכא שרינן לבשל בקדירות אלו לכתחלה שלא במינן משום דהוי נ"ט לפגם שלא תמצא לאחר הפסח קדרה בת יומא משא"כ בקדרה של גוי שאסורה בת יומא ומאי דלא שרינן הכא במינן משום דהוי איסור משהו אליבא דרב ובאיסור משהו לא התירו נ"ט לפגם. והרי"ט ז"ל דחה פי' זה וכתב בנ"ט לפגם אפי' באיסור משהו שרי והיה להם להתיר אפי' במינן. אלא הכא היינו טעמא דאקשינן ולישהינהו וכו' דמותר לבטל איסור בזה לכתחלה משום דאיכא תלתא לטיבותא חדא דהיתירא בלע ולא חל עליה איסור חמץ כ"כ בבלוע וכשיפלוט הוא שיחול האיסור עליו ועוד דכי פליט ליה הוי פגום ועוד דמסתמא אינו אלא במשהו (נ"ל דצ"ל משהו, המעתיק) דכיון דכל כך ימים נתיבשה ולפי' לאחר הפסח שדינו לרב אפי' בנ"ט בשאינו מינו ואין בו כדי לאוסרה אפי' היה משובח שרינן לבטלו לכתחלה אבל בתוך הפסח שדינו במשהו הרי יש בו שיעור כדי לאסור וכיון דליכא אלא תרתי לא שרינן וכן נמי לדידן אליבא דהלכתא פרט עסקא כרבא בתוך הפסח דבמשהו אסורות ולאחר הפסח מותרות אפי' במינן ובודאי שאם בישל אדם בשוגג בכלי חמץ בפסח והיו מקונחין יפה התבשיל מותר דנ"ט לפגם הוא ע"כ.

והרא"ה ז"ל למד מכאן לקדרה דלאו בת יומא דחלב דמותר לבשל בה לכתחלה בשר דהא איכא הני תלתא משא"כ בקדירה של גוי דאיסורא בלע. והרי"ט כתב דיש לדחות בקדרה דחמץ הוא דחשיב משהו לאחר הפסח מב' טעמים הא' שנתיבשה ח' ימים ועוד דבליעותא מחמץ מועטת שרוב הכלים אין רגילות להיות בהן חמץ בנ"ט והמחמיר תע"ב ע"כ. וכתב עוד ז"ל דהא דאמרינן דעל ידי תערובת לא קניס דוקא בשנתערב מאליו או שעירב בשוגג אבל עירב במזיד קניס וקניס:

מיתיבי אין לשין את העיסה בחלב וכו' עד **שיסיק את התנור**. יש מקשין למה לי היסק יקנחנו יפה דלא ליהוי בתנור אלא טעמא בעלמא דכי הדר יהיב טעמא בפיתא ה"ל נ"ט בר נ"ט ושניהם דהיתרא ותו ליכא איסורא למיבליה בכותחא דטעם ג' לאו כלום הוא כדאמרינן התם דגים שעלו בקערה מותר לאוכלם בכותח ויש שפי' דהתם דוקא שעלו בקערה דלא בלעה קדירא כולי האי אבל נתבשלה בקדירה אפי' נ"ט בר נ"ט אסור ואחרים פי' דה"ה נתבשלו בנ"ט בר נ"ט שרי בכל ענין וזה דעת הרשב"א ז"ל בספר תורת הבית והכא ה"ה דסגי בקינוח אלא דנקט הסקה דאורחא בהכי. וכתב הרי"ט ז"ל והוי יודע שדגים ובשר שנתבשלו בקדירה של חמץ מקונחת יפה קודם זמן האיסור אינו מותר לאכלו בפסח כי אעפ"י שנ"ט בר נ"ט דהיתירא הוא לא הותר הטעם הב' הזה אלא לענין בשר בחלב כי כשבא לאוכלו בכותח חוזר להיות טעם ג' מה שנותן בכותח אבל הב' עצמו טעם בשר יש בו קצת וכיון שכן לחמץ בפסח האיך יהא מותר אבל אם כבר נתערב בשלישי קודם זמנו אותו השלישי מותר בפסח ואם נתערב בפסח גם השני אסור דהא הוה בשני שיעור משהו כדי לאסור והזהר בזה שטעו בו רבים וגדולים:

דף ל:

ליעבד להו הסקה חייס עלייהו דלמא פקעי. וכתב הרי"ט ז"ל ומיהו בדיעבד אפשר דמהני להו כי לא מצינו שגזרו איסור בדבר. והרשב"א ז"ל אסר אפי' דיעבד. ובודאי דכי מהדר להו לכבשונות לכתחלה דבהא ליכא למיחש דלמא פקעו שלא אמרו אלא בענין זה דממילא גורמין ע"כ. והרא"ה ז"ל למד מכאן שכלי זכוכית שנשתמש בהן בחמין אסור אע"ג דסגי להו בהגעלה שוויום כלי מתכות לענין זה ודין להצריכם טבילה בשניקחים מן הגוי מ"מ איכא למיחש דחייס עלייהו דלמא פקעי ולא שרינן ליה לכתחלה להגעילן והרי הן אסורין אפי' לצונן שמא ישתמש בהן חמין ולמוכרן לגוים אסור אם אין חזיתם מוכח עליהם שמא יחזרו וימכרו לישראל אחר:

הלכך האי בוכיא. פי' הוא כלי עשוי מרעפין ומטגנין בו ואופין בו והסיקו מבחוץ שרי ליה אפי' לכתחלה דלמלייא גומרי דלא חייס עליה דלא עביד דפקעי:

הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו וכו'. והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון. כתב ר"ת ז"ל דוקא סכין קטנה אבל סכין גדולה בעי ליבון מפני שפעמים שצולין בהם בשר דומיא דשפוד והביא ראי' מן התוספתא ומן הירושלמי. ואחרים כתבו דהתם הוא בסכינין של גוים דאיסורא בלעי אבל הכא דהיתרא בלעי בהגעלה סגי להו ואפי' לשפוד ואסכלא דומיא דקרשים כדאמרינן בפ"ב דע"ז וזהו דעת הראב"ד ז"ל. וכתב הרי"ט ז"ל והנכון דל"ש סכיני דפיסחא ול"ש סכיני דארמאי בין גדולים בין קטנים בהגעלה או בשיפה באבן של נפחים סגי להו וכתב הרשב"א ז"ל המחבת שמטגנין בה בשר ודגים על גבי האש כיון שמשתמשין בה בצונן מועט ופעמים שימצא אומר שמטגנין בה במקום שאין השמן מגיע אליו הרי הוא כאסכלה וצריכא ליבון ע"כ בסת"ה. עוד כתב ז"ל דשיפא לא מהניא לסכינין אלא לחתוך בו דברים חריפין בצונן אבל לרותח לא ע"כ בסוף מס' ע"ז: והשפוד והאסכלה מלבן באור והירושלמי והתוספ' פליגי אגמרא דילן או אפשר דמיירי דידעי וודאי שנשתמשו בהן כעין שפוד ובהא ודאי מדינא דבעי ליבון אבל מן הסתם אין לחוש לכך דהא הכשר זה דרבנן הוא דמדאורייתא נטל"פ שרי ולפי ששנינו הסכין שיפה והיא טהורה ולא ידעינן שפיר אי שיפה במקום ליבון עומדת או במקום הגעלה עומדת דמה מייתי הני סכיני דפסחא ופשיט ליה דבמקום הגעלה דאידי ואידי סגי להו בהגעלה ברותחין ואשמעינן דכיון דבמקום הגעלה עומדת לא סגיא לשפודין ואסכלאות דבעי ליבון ע"כ וכן כתב הרשב"א בסוף מס' ע"ז בשם הרמב"ן ז"ל דסכינין ל"ש גדולים ול"ש קטנים בין דפסחא בין דארמאי סגי להו בהגעלה ע"כ וזה דעת רבי' אלפסי' ז"ל בסכינין ושפודין וגם זה דעת הרמב"ן ז"ל וליבון האמור בכ"מ מפורש בירושלמי שצריך שיהי' ניצוצות ניתזין. והיכא דמצרכינן ליבון אפי' כמה הגעלות אינן עומדות במקום ליבון כן כתב הרי"ט ז"ל. עוד לו ז"ל דכל מאי דצריך ליבון דוקא להשתמש על ידי האור אבל שלא ע"י האור בהגעלה סגי ויש מחמירין. והרשב"א ז"ל כתב דכלי הראוי ללבון והגעילו אסור להשתמש בו בחמין ע"כ בסוף מס' ע"ז ע"כ בשם הר"י בעל תוס' ז"ל:

ובכלי ראשון. כתב הרי"ט ז"ל כלי ראשון הוא כל שהוא על גבי האור אבל אם סילק אותו מעל גבי האש אינו כלי ראשון לענין הגעלה ואעפ"י שהוא כלי ראשון לענין שבת דשאני הגעלה דלעולם כבולעו כך פולטו ולפיכך אעפ"י שלענין שבת יש פנים בירושלמי דעירוי מכלי ראשון לכלי שני דינו ככלי ראשון ומבשל אינו נידון כן לענין הגעלה וכן כתב הרשב"א סוף מס' ע"ז. ולענין כלי אבנים נחלקו הראשונים בהכשרם ורבי' אלפסי

ז"ל יהיב להו דין כלי מתכות ולא דין כלי חרס וכן העלה עיקר הרי"ט ז"ל ודעת ר"י ז"ל דלא בעו כלום וראייתו מן התוספתא וכבר דחה דבריו הרי"ט ז"ל: ובדיני הגעלה רבו דיעות הראשונים ז"ל יש שהיו אומרים להניח הכלי הנגעל במים עד שינוחו המים מרתיחתן דההיא סימנא היא דפליט וראייתם מההיא דפ' כל הבשר כגון שנפל תוך יורה רותחת כו'. ור"ת ז"ל דחה הראיה ופי' בענין אחר וכתב הרי"ט ז"ל וזה הפי' הוא הנכון. ולפי' זה נראה שאין צריך להניח הכלי הנגעל במים עד שינוחו מרתיחתן. מ"מ עדיין יש לשאול האיך אפשר לנו לידע כמה ישהא שם הכלי עד שיפלוט האיסור כולו ואפי' תאמר שיפלטנו לאלתר מ"מ הא בלע ליה לאלתר להאי איסורא דפלט וכ"ש היורה שאנו מגעילין לתוכה שהיא אסורה דכל מה הנגעל בתוכה פליט דידה ובלע איסור דידיה. ויש שהיו אומרים דבין כלי גוים ובין כלי הפסח אפשר להגעיל אפי' בתוך כלי איסור אחר קינוח יפה ובלבד שלא תהא היורה ולא הכלים בני יומן דהא פלטי איסורא שבלעי בעודו מושבח ואע"ג דהדרי בלעי לית לן בה דלא אסרו כלים שאינן בני יומן ולא שבלעו (נ"ל דצ"ל אלא כשבלעו, המעתיק) האיסור מעודו מושבח וזה האיסור שבולעים. והרי"ט ז"ל דחה סברא זו דא"כ לא מצינו הכשר לכלים בני יומן ועיקר הכשר התורה דכתיב בכלי מדין בכלים בני יומן כתיב דאי לאו בני יומן שרו מדאורייתא ולא בעו הכשר וזה דעת הרשב"א ז"ל בס' ת"ה. ואחרים כתבו דמכשרינן להו בכלי גדול כשר שיהא בו ס' כנגד כל הכלי דכיון דלא ידעינן כמה פליט בכולי' מנא משערינן. וגם זה דחה דזה אינו דבר נכון כי הוא דבר רחוק שנצטרך כלי גדול כ"כ. ועוד יורה עצמה שהיא גדולה ובת יומא במאי מתכשרא שהרי אי אפשר שיהא בחללה ששים והגעלה שאמרה תורה בכלי מדין לכלי [בני יומן] סתמא כתיב לא שנא יורה גדולה ול"ש יורה קטנה. וכתב ז"ל ועדיין לא מצינן דרך מרווח בענין הגעלה עד שהוצרך הרמב"ן ז"ל לומר כי בענין פליטה ובליעה דינין חלוקין יש כי יש דברים שנבלעים לגמרי ואינן מפליטין וזהו מדין המאכלים וכדאמרינן התם וכגון שנפל לתוך יורה רותחת דמיבלע בלע מיפליט לא פליט אבל טבע המים כשהן בכחן הוא בהיפך שמפליטין ואינן מבליעין ולאו למימרא שאינן מבליעים בדבר רך שזה אינו דא"כ אם נפל בשר לתוך יורה של מימי הגעלה וזה לא שמענו אלא לומר שאין מבלעין כלים בכלים שהם דבר קשה ומצינו לגבי דם האיברים שמים [פותחין אותו] (נ"ל כמיותר, המעתיק) כובשין אותו שאינו יוצא וכן החומץ כובש והכל לפי טבען של דברים ובזה שהוא אסור הבליעה בכלים ואינו אלא דבר מועט וחלוש כחן שלימים (נ"ל דצ"ל של מים, המעתיק) הוא להפליטו ושלא לחזור ולהבליעו בין בעודן שהן רותחין

בין לאחר שינוחו מרתיחתן ולפי שידעה תורה שזהו טבען של מים אמרה תורה להגעיל כלי במים ולהכשיר אפי' יורה גדולה של כלי מדין בת יומא על ידי עצמה:

ומעתה לפי שיטה זו מותר להגעיל אפי' כלי איסור בת יומא וזה אחר שיקנחם יפה ויסיר מהם כל החלודה דחוק וכיוצא בו שלא יהא שם איסור בעין וכן צריך שלא להכשיר כלים הרבה ביחד כי אפשר שתרבה הפליטה שם עד שתעבור צורת המים ויתבטל כחן וטיבען זה ולעולם כל שיתחילו המים להתבטל כחן ולהעביר צורתן שוב אין מגעילין בהם. כך קבלנו הצעת שיטה זו מפי רבי' נרו' (נ"ל דצ"ל הרא"ה, המעתיק) לפי מה שקיבלוה מפי רבו רבינו הגדול זצ"ל ע"כ דברי הרי"ט ז"ל. וכתב עוד ז"ל ואעפ"י שיש בשיטה זו דברים שהם כמי שאין עליהם מופת לתת כח משונה למים בענין זה. הענין מכריחנו לפרש כן ומורי נרו' (נ"ל דצ"ל הרא"ה. המעתיק) סומך הלכה למעשה. אבל מגדולי הדור יש שחולקין על זה וכבר היתה המלחמה חזקה ולפי' המחמיר תבוא עליו ברכה:

וביורה גדולה. כבר אמרו בשלהי ע"ז לא גדופה אפומה כדי שיעלו המים על שפתה וכתב הרי"ט ז"ל ויש שנוהגין שאין עושין גדנפא אלא מלבנין דעפין ומשליכין לתוך הכלי כשהוא מלא עד ששופך מים מכל צד ואלו היה זה אמת לא היה טורח ר' עקביא לעשות גדנפא אלא ודאי לא סגי באותן המים העוברין דרך השפה מהיורה ששאין משתהין כלל וראוי למחות במי שעושה כן. והדבר פשוט שאין צריך טבילה במ' סאה שלא הצריכו כן אלא בכלים הלקוחין מן הגוים כשהן של מתכת או זכוכית או של קוניא ואם הם מושאלין אין צריכין טבילה וכן אין צריכין מן הדין לשוטפן במים צוננין אחר הגעלה דלא אתמר ההיא אלא בקדשים ומעלה עשו בקדשים. וכלי גדול שאי אפשר להכשירו כולו כאחד מכשירו לחצאין ומעדיף. כל זה לרי"ט ז"ל:

אמר ר' הונא בריה דר' יהושע עץ פרור וכו' כתב הרי"ט ז"ל אין זה התרווד הגדול שמוציאין בו דההוא זוהמא הליסטרין מיקרי ואיפשר דההיא בעי ליבון שפעמי' הרבה משתמשין בו על ידי האור אלא הוא כלי שאינו עשוי אלא לפרר בה את התבשיל וידוע הוא אצלנו:

אמר רבא בר אבא כו' כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה. כתב הרי"ט ז"ל כך היא הגירסא הנכונה אבל רבי' אלפסי ז"ל כתב משתמש בה מצה בצונן והרי"ט ז"ל דחה פי' וכתב הנכון כמו שפירשו שאר המפורשים כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן אפי' הם של חרס משתמש בהן מצה ואפי' בחמין אחר שהדיחן יפה שאין בהם שום חמץ בעין חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה והעיסה משתהא שם נעשה כאילו תשמישו בחמין ולפי' אסור להשתמש בה מצה כלל ואפי' בצונן. ומה

שכתב רבי' אלפסי ז"ל משתמש בהן מצה בצונן איפשר דלאו דוקא דה"ה בחמין ומשום דכל היכי דמיתסרי לחמין מיתסרי נמי לצונן להכי נקט בצונן. כן כתב הרי"ט ז"ל בשם הרא"ה ז"ל. וכתב הרי"ט ז"ל בכל כלי חרס שאסור להשתמש בהן אפי' בצונן וכדאמרינן גבי קדירות דלא שרי להשתמש בהו בצונן:

אמר רב אשי ובית חרוסת. פי' שיש בו קמח וחומץ וחוזק החומץ מחמיץ אותו כבית שאור ואסור להשתמש בו מצה אם הוא כלי שטף ואם הוא של חרס אפי' בצונן. ואחרים פי' דבית חרוסת אין בו אלא חומץ בלבד ושבוש הוא. כן כתב הרי"ט ז"ל:

אמר רבא הני אגני דמחוזא. פי' ושל חרס אין להם תקנה ושל עץ ואבן סגי להו בהגעלה כדכתב בעל העיטור. וכתב הרי"ט ז"ל ומ"מ צריך ליזהר בדבריו שאם עריבה זו שלשין בה כל השנה חמץ ולא שועא טובה ויש בה סדקים שהשאור מתדבק שם אין לה הכשר בהגעלה אלא אחר גרירא יפה בסכין בכל הסדקין כדי שלא ישאר שם חמץ משהו וכל כלי (נ"ל דצ"ל וכן כל כלי, המעתיק) שיש בו סדקים כי חמץ בפסח אוסר במשהו ולפיכך אנו אוסרין ללוש בהם בפסח שזו חששא קרובה ומצויה ואין ראוי ללוש אלא בכלים שועים מאד וכל שיש יפות מכולן שהם מצונין (נ"ל דצ"ל וכלי שיש יפות מכולן שהם מכונין, המעתיק) ושועין מאד ע"כ. וכתב רבי' אלפסי ז"ל והאידנא נהוג עלמא דלא לאישתמושי בפיסחא במאני דפחרא עתיקי אבל בחדתי ש"ד. וכתב הרי"ט ז"ל ומנהג יפה הוא לעשירים וגם לעניים בכלים שנשתמשו בהם בחמין הוא חובה אבל בכלים של צונן הרי הם מותרין לגמרי ואפי' לחמין ואין להמנע מלהשתמש בהם צונן מיהא משום מדת חסידות:

מתני' **נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה וישראל שהלוה את הנכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה.** אוקי בגמ' בשהניחו אצלו ואמר לו מעכשיו כלומר שאם לא יפדוהו ליום שקבעו יהיה מעכשיו וכההיא דהלוהו על שדהו בפי' איזהו נשך ופי' הרב רבי' אפרים תלמיד של רב אלפסי ז"ל. וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל דמתני' בשזמן שקבעו הוא קודם הפסח אבל אם הזמן הוא לאחר הפסח כיון שבידו של ישראל לפדותו תוך הפסח כדידיה דמי ועובר עליו ומאי דבעי בגמ' מעכשיו כי מאחר שהגיע זמנו קודם הפסח לא הוי צריך היינו טעמא כי היכי דלא תיהוי אסמכתא דלא קניא וכתב הרי"ט ז"ל דאין פי' זה נכון דמאי דקאמר דבעי מעכשיו כי היכי דלא תיהוי אסמכתא ליתא שאין אסמכתא אלא בדבר שאינו ניתן מיד ליד לאלתר א"נ כגון קרקעות דברשות בעלים הן עומדין ולית בהו תפיסה אבל במטלטלין הניתנין מיד ליד אין בהו משום אסמכתא אלא א"כ ינתן אותו הממון ביד שליש כההוא דאתפיס זכותיה בי דינא וכן מפורש בתוספתא שאין אסמכתא בשום דבר הניתן מיד ליד הזוכה וכתב דעיקר הפי'

דכל שהגיע זמנו קודם הפסח אם השכינו אצלו הרי הוא חמץ גמור של מלוה ואע"ג דלא אמר ליה מעכשיו ומתני' בשקבעו זמן לאחר הפסח ולפיכך כשהנכרי מלוה הרי הוא מותר כיון דא"ל מעכשיו ובישראל מלוה הרי הוא אסור אבל אם לא אמר ליה מעכשיו הרי הדין בהיפך כשהנכרי מלוה הרי הוא אסור ואעפ"י שישראל זה לא עבר עליו ממש דבביתו של גוי היה אין בכך כלום וכשישראל מלוה הרי הוא מותר וכגון שיחד לו בית או שלא היה ברשותו של ישראל ואין כל הדברים האלו אמורים אלא כשהשכינו לגמרי שאם לא יפדנו לזמנו יהא של מלוה לגמרי אבל אם לא השכינו לגמרי אלא שעשאו אפותיקי שיגבה ממנו אפי' בלא שומת ב"ד מ"מ גובניא היא זו והא קיל"ן כמ"ד מכאן ולהבא הוא גובה ואעפ"י שאמר לו מעכשיו אין מועיל כלום בענין זה וכהשכנה בלא מעכשיו דמי:

גמרא **אתמר ב"ח אביי אמר למפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה**. כל היכא דאקדיש לוה כ"ע לא פליגי וכו'. וקשיא להו לקמאי ז"ל דהא אמר רבא הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד ותירצו דכי אמר רבא דמפקיעין מידי שיעבוד הני מילי קדשי מזבח שהם בקדשים קדושת הגוף ודומיא דחמץ ושיחרור דאלים שיעבודיה ומפקיע מידי שעבוד מטלטלי אגב קרקע דבעלמא עדיף אפ"ה כי אקדשוהו קדושת הגוף לא מצי פריק להו אבל קדושת דמים כגון קדשי בדק הבית לא מפקע מידי שעבוד והיכא דשעבד מטלטלי אג"ק דבהדיוט טריף בהקדש מוסיף עוד דינר ופורק את הנכסים באותו דינרי כן תירץ רש"י ז"ל וכן העלה עיקר הרי"ט ז"ל. וכתב עוד ז"ל ומ"מ קבלנו בשם הרב החסיד ז"ל שהלוה שאסר נכסיו בקונם בענין שאי אפשר לו לישאל עליהם ולהפדם ולא למוכרם לאחרים לפי שאמר נכסים אלו ונמצא המלוה מפסיד חובו, שאין קונם שלו כלום. דכי היכי דאמרינן בפ' אעפ"י דאלמוה רבנן לשיעבודיה דבעל דלא ליפקע בקונס כל שכן לשיעבודא דב"ח ואפי' למ"ד שיעבודא דרבנן כל שכן למאי דקי"ל שיעבודא דאורייתא. ודברי רבי' ז"ל נראין ברורין ותיקון עולם הן. אבל מורי ז"ל חלק בדבר שאין לנו לדון מעצמנו להפקיע איסור קונם מדאורייתא דלא אתפרש בתלמודא ובמס' כתובות כתבתי דמותר בענין זה עכ"ל ז"ל. וכתב עוד ז"ל דזה דאמר רבא חמץ מפקיע מידי שיעבוד ה"ה כל איסורי הנאה בכלל וכדאמרינן ביבמות בההיא איצטלא דפרסוה אמיתנא וכו' עכ"ל ז"ל:

דף לא.

שאני התם דמצי אמר להו כי היכי דמשתעבדנא וכו'. פי' והאי ארעא משתעבדנא לדידיה נמי מחיים מדר' נתן כי היכי דמשתעבדנא לאבוהון. וכתב הרי"ט ז"ל והייינו דאיכא בין ר' נתן ורבנן דפליגי עליה כדאיתא בפ"ק דקדושין ולכ"ע גובה המלוה מכל מאי דאית ליה עלויה ברשות אחרים בין מלוה בין פקדון ואפי' שלא בשבועה כל דבעי ראשון מיחת דהא לאו נכסים משועבדים נינהו ולית להו פסידא ואפי' בעל כרחיה אלא דלרבנן לא משתעבד ליה כלל ואלו לר' נתן משתעבד ליה וגובה ממנו כגובה מבעל חובו ונפקא מינה להו דהכא ונפקא מינה נמי להיכא דאמר שטר זה שחייב לי פלוני שטר אמנה הוא דלר' נתן חשיב חב לאחרים ואינו נאמן כדאיתא בפ"ב דכתובות ועוד י"א דמהני הא דר"נ דלא מצי מחיל ליה מלוה דהא משעבד לי' לאידך וזהו דעת הראב"ד ז"ל אבל אינו כדעת הרא"ה ז"ל. אבל הוא אומר שאם בא ופרעו מעצמו אפי' שלא ע"פ ב"ד הרי הוא פטור ולא חשיב פורע חובו של חבירו כיון דמשעבד ליה מדר"נ והוה ליה כערב וזה שלא כדעת רוב הראשונים ז"ל שכתבו דאפי' קבלן שפרע שלא בכפיית ב"ד פורע חובו של חבירו הוא וכן דעת הרי"ט ז"ל. וכתב עוד ז"ל ומיהו אם בא לתפוס באותו רוב או בפקדון שיש ברשותו לב"ח של זה הויא תפיסה למאי דכתבי רבוותא ז"ל שהתופס לבעל חובו במקום שלא חב לאחרי' קנה. ומיהו י"א דלא מהניא תפיסה לעולם אלא היכא שעשאוהו שליח למתפס א"נ בשהתפיסו בהם בעל הנכסים ובא לחזור בו אבל בלאו הכי לית ליה רשות למתפס דמצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את וכן העלו למעשה בפני הרא"ה ז"ל וכן היה אומר בשם רבו הרמב"ן ז"ל וכן נמצא בתשובותיו אבל אין זה דעת הרא"ז הלוי ז"ל. וכתב עוד הרי"ט ז"ל והא דר' נתן ודאי הלכה היא דהא דרבא תליא ביה והלכתא כרבא וכן בפ"ב דכתובות ובפ' החובל מסקינן שמעתתא כותיה ושלא כדברי ר"ת ז"ל דאפקיה להא דר"נ מהלכתא:

והא דרמי בר חמא ליתא אלא בשלא שיעבד לוה למלוה מטלטלין אבל אם שעבד לו מטלטליו אפי' שלא באגב משתעבד לב"ח וצריך למיכתב דאקני דאי לא לא משתעבדי ליה מאי דקני בתר הכי והיכא דלא כתב ליה דאקני ונמצאו מטלטלין ליורשיו והם אומרים שקנאם אח"כ. דעת הרא"ה ז"ל שעל הב"ח להביא ראיה:

והשתא תקון רבנן דגבי ב"ח מן המטלטלין של יורשין כי היכי דגבי מב"ח גופיה. וכתב הרי"ט ז"ל דלא גבי ממטלטלין דקנה בתר הכי דלא תיקנו הגאונים ז"ל אלא שיגבה מן המטלטלין כדרך שגובה מן הקרקעות ואלו מן הקרקעות שקנה אחר הלואה ומת והורישם אינו גובה כל היכא דלא כתב דאקני כדאיתא בפ' גט פשוט. ולכ"ע כל שבא

לטרוף קרקע או מטלטלין מיד הלקוחות ולא היה כתוב בשטר חובו דאקנה עליו להביא ראיה שהיו ללוה נכסים אלו בשעה שלוה וכן דעת הרא"ה ז"ל:

ותסברא וכו' עד **וקמיפלגי בדר' יצחק דאמר ר' יצחק מנין לב"ח שקונה משכון וכו'**. פרש"י קונה משכון להתחייב באונסין. ורת"ם ז"ל הקשה עליו וכתב דהנכון כמו שפירשו הגאונים ור"ח ז"ל דאפי' מדר"י אינו אלא שומר שכר ואע"ג דמשכון אין שביעית משמטתו ואין נעשה מטלטלין אצל בניו ומקדשין בו את האשה כדאיתא במס' קדושין מ"מ כיון שהוא חייב להחזיר ואינו נוטלו אלא כדי שלא יעשה מטלטלין אצל בניו כדאיתא בפ' המקבל אינו חייב באונסין שהרי אין כל הנאה שלו שהרי אינו משמש בו והוא חייב להחזיר לו ואף הלוה יש לו בה הנאה אינו אלא שומר שכר וכתב דכיון דקי"ל כר' יצחק וישראל מישראל לכ"ע למפרע הוא גובה ואם הקדישו או מכרו וגבאו לבסוף מעכשיו קיימין ואם פדאוהו זכה הלוקח או ההקדש בכל מה שהיה בו למלוה. גירסת הספרים והיא גירסת ר"ח ז"ל חנות של ישראל ומלאי של ישראל ופועלים גוים ונכנסים שם חמץ הנמצא שם אחר הפסח מותר באכילה ואצ"ל בהנאה. חנות של גוים ומלאי גוים ופועלים ישראל נכנסים שם חמץ הנמצא אחר הפסח אסור בהנאה ואצ"ל באכילה. והכי פירושא דרישא בחנות של ישראל ומלאי של ישראל עשויה להתכבד ערב הפסח וחמץ הנמצא שם אינו אלא מפועלי גוים ומותר אבל סיפא אין חזקתו מתכבד ואמרינן דמפועלי ישראל נפל קודם הפסח ואסור. וכתב הרי"ט ז"ל ובודאי דתרתי אליבא דר' שמעון הוא ושמעינן מינה דבכל חמץ של ישראל קניס ר' שמעון ואע"ג דלא עבר עליה דהא הכא דלא עברו פועלי ישראל עליו ואסור ושמעינן מרישא דחנות של ישראל ומלאי של ישראל חייב לבודקו ערב הפסח. ורש"י ז"ל וכן רבי' האיי ז"ל גורסין בהפך ופי' דבתר בעל מלאי אזלינן וליתיה. ורבי' אלפסי לא הביא זאת הברייתא ולא ידעינן אי משום דסבר דלא הוי כהלכתא ולית הלכתא כותיה או משום דלא שכיחא. ע"כ מפי הרא"ה ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל:

דף לא:

הא דאמר שמואל כספים אין להם שמירה אלא בקרקע. כתב הרי"ט ז"ל דבשומר שכר מיירי דהוה ליה למיעבד נטירותא יתירתא. וכבר הארכתי בה פ' המפקיד בס"ד:

דף לה.

מתני' **אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח**. פי' מחובת מצה שהאדם חייב לאכול כזית מצה בלילי הפסח. כוסמין פרש"י שהוא אשפלטא והוא דומה לחיטין אלא שאין לו סדק כמו לחיטין. שבולת שועל אבינא כן כתב הרי"ט ז"ל:

שיפוי פרש"י שהוא הנקרא שג"ל ויש שקורין אתו סינטי"ן ויש שהיו מפרשין אותו שהוא פריצ"ו. וכתב הרי"ט ז"ל בשם רבו הרא"ה ז"ל שקבל מגדולים וחכמים כי הפריצ"ו מין דוחן ואינו מחמיץ ונקיטינן לחומרא שאין יוצאין בו וגם שיש בו משום חמץ. ע"כ דברי הרי"ט ז"ל:

גרסינן בירושלמי מצה שרובה דגן יוצאין בה וכתב הרי"ט ז"ל והני מילי נמי איתא בכתובות שאם עשה עיסה מן החיטין ומן האורז ורובה מן החיטין ויש בה טעם דגן יוצאין בה:

גמרא **תנא כוסמין מין חטין וכו'**. כתב הרי"ט ז"ל בשם רבו הרא"ה ז"ל דלענין מצה או חמץ כל מיני דגן מצטרפין לכזית בין בבילול בין בנישוך. פי' בבילול שעשה עיסה מה' המינין ופי' נשוך שעשה ככרות מכל מין לעצמו אלא שהכל (נ"ל דצ"ל שהסל, המעתיק) מצרפן שנושכות זו בזו:

הני אין אורז ודוחן לא וכו' עד **יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ**. יש פי' דה"ק שאינם באין לידי חימוץ גמור להתחייב עליה כרת אלא לידי נוקשה ואיכא עלייהו איסור דרבנן מחמץ אבל מצינו מנהג פשוט בכל ספרד שאוכלין בפסח אורז מבושל וסומכין בזה על דברי הגאונים שאמרו שאין מחמיצין כלל וכדאמרינן שאין באין אלא לידי סירחון ולא קאמר שהן נוקשה. וכן משמע מהא דגרסינן בנוסחא דוקני מתני' דלא כר' יוחנן וכו' עד ר' יוחנן אוסר באורז וכו' ומדקאמרינן ר' יוחנן אוסר ש"מ דמתני' שרי לגמרי וכן הלכה ומ"מ צריך להזהר מאד שהרי נמצא עם האורז ממין הכוסמין תמיד ואם נשאר שם אפי' גרגר אחת נמצא שנאסר הכל בבשולו במה שהוא ולכן צריך לבדוק אותו פעם אחר פעם בעיון גדול דהא לאו איחזוקי איסורא הוא כיון דמלתא דשכיחא טובא והרבה מן החסידים נמנעו מלאכול מהם בפסח מבושלים מפני ערבובים שעושה עמהם, גם זה להרי"ט ז"ל:

קרמית. היא אותה שקורין ניאוליה כן פי' המפרשי'. וכתב הרי"ט דאף בזו אין הלכה כר"י בן נורי דקאמר מין דגן הוי:

דרדקי היינו טעמא דריש לקיש דהוי ליה מי פירות ומי פירות אין מחמיצין. יש שפי' אין מחמיצין חמץ גמור אבל נוקשה הוי וזה דעת רש"י כמו שכתב על ההיא דאין לשין

את העיסה דלקמן. ובתוס' הקשו על פירש"י. וכתבו בשם רת"ם ז"ל דהא דאמרינן דמי פירות אין מחמיצין היינו בלא תערובת מים דאין מחמיצין כלל אבל ע"י תערובת מים מחמיצין נוקשה והיינו ברייתא דלקמן ודעת הרמב"ן ז"ל דע"י מים חמץ גמור הוי ובלא מים אין מחמיצין כלל שכך כחן של פירות. וכתב הרי"ט ז"ל דהני מי פירות דאמרינן לאו דווקא דהא אמרינן לקמן דחלבא חשיב מי פירות ואע"ג דהוי של בעלי חיים וכתב בשם רבו הרא"ה ז"ל שכל המשקים בכלל מי פירות להקל ולהחמיר חוץ מן המים ותולדות המים והם אותן ששנינו תולדות המים היוצאין מן העין ומן החוטם ומן האוזן ומן הפה ומי רגלים ואלו כולן מחמיצין בין משל אדם בין משל בעלי חיים: ואותן נשים שמרקדות קמח בפסח צריך לשומרן שלא ישיחו על הקמח שלא ינתז רוקן על הקמח ויחמיצו שם משהו ושמא אין לו ביטול ואפי' קודם זמנו כיון שעושה גרירא ואוסר במשהו בפסח: ולענין מי בצים י"א שדינו כדין מי פירות שאינן מחמיצין והביאו ראיה ממה דאמרינן בפ"ק דסנהדרין דאין מכשירין. וכתב הרי"ט ז"ל דאין הדבר שוה ודחה הראיה וכתב דיש למחות בדבר וכן צריך למחות בודאי וכתב עוד שלא לתת בפת מים של בצים שהרי מעכבין באפיית מקומן והפת מתחמץ ויין מזוג בשיעור מזיגה חוששין לו שיהא מחמיץ מפני מים המזוגין שבו ולפי' שיטה זו שכתבתי הודה ז"ל והיה הוא עושה מעשה לאכול בערב הפסח לאחר ד' שעות פת שנילש בשמן ודבש לבדו לפי שאין מחמיצין כלל ומצה ראויה לצאת בה נמי לא הוה לפי שאינה באה לידי חימוץ ואין בה משום אוכל מצה בערב פסח. כל זה להרי"ט ז"ל: והרא"ש ז"ל כתב ז"ל ורש"י נסתפק במי בצים אי חשובי כמי פירות או לא לפי שאנו רואין שהעיסה נעשית מהן יותר עבה מן המים. ורת"ם היה נוהג בהן היתר וכן כתב בספר מצות הקצר בשם רת"ם ז"ל שהי' נוהג היתר והיה אוכל בערב פסח מצה שנילושה במי בצים:

דף לה:

פיסקא **ולא במעשר ראשון וכו'**. תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו בטבל וכו' עד הא מני ר' שמעון היא. כתב הרי"ט ז"ל ומעתה מתני' דקתני שאין יוצאין בטבל כר' שמעון וכיון שכן לרבנן דסברי דאיסור חל על איסור יוצאין בטבל וקיל"ן כוותיהו ואע"ג דדמיא למצוה הבאה בעבירה כתבו בתוס' דלא אסרו מצוה הבאה בעבירה אלא בתוך (נ"ל דצ"ל באותן, המעתיק) שבא לרצות וכן לולב אבל בשאר מצות לא תדע דהא איצטריך קרא למעוטי סוכה גזולה וכן ציצית ומעתה מצה גזולה וכן של טבל יוצאין בה בדיעבד מיהו לכתחילה אסור משום ובוצע ברך. והרמב"ם ז"ל כתב דמצה גזולה אין יוצאין

בה בדיעבד ובירושלמי נחלקו בדבר. וכתב הרי"ט ואנן הא פרישנא לה בכמה דוכתין וברירנא בראיות ברורות דלא אמרינן מה"ב אלא בשהמצוה מסעיית בקנינא אבל בשאין המצוה מסעיית בקנינא לא שהרי דמים הוא חייב לו וכל היכא דגזל קמח ועשאו מצה דאיכא יאוש ושינוי מעשה דכ"ע יוצאין בה אבל גזל מצה אפויה ואיכא יאוש בעלים ועל ידי המצוה איכא שינוי השם דמעיקרא לחם והשתא מצה אי נמי שינוי רשות למאן דסבר מדרבנן בקדושת מצוה חשיב שינוי רשות דאשכח דעל ידי המצוה הוא קונה מצה זו דהא איפליגי בירושלמי וקי"ל כמאן דאסר הלכך טבל דעבירתו מעצמו ואין המצוה מסעיית לאו מצוה הבאה בעבירה חשיבא ושרייא:

דף לו.

והתניא אין לשין את העיסה ביין שמן ודבש וכו'. פי' ע"י תערובת ואם לש ר"ג אומר תשרף מיד וחכמים אומרים תאפה מיד ומאי דלא בדקינן בסימני סידוק ושיאור פי' הריטב"א ז"ל שלא נאמרו סימני סידוק ושיאור אלא בשנעשין בפושרין או ששהתה יותר מן השיעור פעמים מתחלת להחמיץ ואין בה סימני שיאור וסידוק:

ואמר ר' עקיבא שבתי היתה אצל ר' אליעזר ור' יהושע ולשתי להם עיסה ביין שמן ודבש ולא אמרו לי דבר. ואפי' דלר' עקיבא ביום ראשון אסור משם ואילך שרי וכר"פ:

הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני. ופרש"י ז"ל ההיא דלעיל דאסר משום מצה עשירה בלילה הראשון שחייב לאכול מצה וכן כתב הרב בעל העיטור בלילה הראשון בעינן לחם עוני שלא תהא מצה עשירה בשאר ימים מותר וש"מ דיו"ט ראשון דקאמר לישנא מיהא נקט. וכן כתב הרא"ה ז"ל בשם רבותיו הלכה למעשה דבר מההיא מצה דאוכלין על סדר ההגדה מותר לאכול מצה עשירה. ואע"ג דכי כתיב לחם עוני בשבעת ימים כתיב. כתב הר"י ז"ל דשבעת ימים אלא תאכל עליו חמץ כתיב ולענין פסק אם לשין את העיסה ביין ושמן ודבש על ידי תערובת דאיפלגי רבוותא קמאי פסקי כרבנן לחומרא דאין לשין ואין מקטפין לכתחילה ורבינו אלפסי ז"ל פסק כר' עקיבא דהא ר' יהושע בן לוי עבד כותיה וליכא אמורא דפליג ועוד דמעשה רב: והרב בעל המאור השיב על הרב אלפסי ז"ל והרמב"ן ז"ל הציע בספר מלחמות ד' והעלה עיקר פסק הרב אלפסי ז"ל. וכתב הרי"ט ז"ל פסקו של הרב אלפסי ז"ל נכון וברור אעפ"כ המחמיר תבוא עליו ברכה:

דף לו:

תנו רבנן אין אופין פת עבה וב"ה אומרים מותר וכו' עד **מאי פת עבה פת מרובה**. כתב הרי"ט ז"ל דהא דלא אוקמה בפחות מטפח היינו משום דלא משמע ליה דאיכא מאן דשרי בפסח פת עבה יותר מן הנהוג כי היכי דתיהוי בה פלוגתא וכיון דאפיקתיה מטפח ולא אוקמו לן בגמ' שיעורא אחרינא להתירא לית לן למיעבד פת עבה כלל וזהו שנהגו העולם לעשות מצה של חובה דקה ומ"מ אפשר דבדיעבד לא אסרו עד טפח ע"כ בשם הרא"ה ז"ל:

דף לז.

ואמאי קרו ליה פת עבה דנפישא בלישה. כתב הרי"ט ז"ל דלהאי לישנא לית לן מאי דאמר רבא לקמן קבא מלוגנאה לפיסחא דההיא לא נפישא בלישא אבל לאידך לישנא דאוקי' דקרי ליה עבה משום דנפיש טירחיה שפיר אית לן דרב ונפישא בטירחא לאפות בה הרבה בזה אחר זה וכלישנא בתרא קיל"ן דקאי כרב ע"כ ואסיקנא דתנא בי"ט של פסח קאי ופלוגתא דב"ש וב"ה משום טורח יו"ט. ופי' בתוס' וכן בעל המאור דטעמא דב"ה בזו כי ההיא דאמרינן במס' יו"ט תניא ממלא נחתום חבית של מים כו' אבל לאפות אינו אופה רשב"א אומר אף לאפות אופה והקשו על פי' זה כמה קושיות. וכתב הרי"ט ז"ל דהנכון דלא שייכי אהדדי דההיא דהתם בעושה יותר מן הצריך ואפי' ע"י נשים הרבה שאין בו טורח כל כך ורשב"א שרי משום שבח מילוי התנור והלכתא כותיה והא דהכא דאינו אופה אלא הצריך לו בלבד כגון שיש לו אוכלין הרבה ואין לו אלא נשים מועטות לטרוח ומשום טורח אסרו ב"ש וב"ה שרי דלא חיישינן לטורח כי האי גוונא ויש שתמהו על רבי' אלפסי ז"ל שכתב בהלכות על ברייתא זו וה"מ בשאר ימים טובים אבל בפסח אסור למילש ולמיפא יתר על חמש רבעים קמח ועוד וכו' והאיך אפשר לומר דמתניתא לא איירי בפסח דהא בפסח קתני ומאי דאמרי תנא איום טוב דפסחא קאי לאו לאפוקי מפסח הוא וכן תפס עליו הרב בעל המאור ז"ל והרמב"ן כתב בספר מלחמות ד' דהאי לישנא דרב אלפסי ז"ל פי' בעלמא הוא לברורי מלתא משום דקתני דב"ה מתירין לאפות פת מרובה ומשמע כמו שירצה ופי' מרן ז"ל דלא תימא דבלישה הוא דשרי הכי אבל כיון דתנא בי"ט של פסח קאי לא איפשר למימר הכי אלא וודאי דאפייה דווקא שרי וכגון שהנשים לשות כל אחת ואחת כשיעור ואשה אחת מסקת ואופה לכולן אבל להתיר לישה גדולה בפסח לא הודו ב"ה כלל ועוד מפני שנאמר על ברייתא זו שתי לשונות וחד לישנא מפיק מדרב דילמא הוה סלקא דעתך דלישנא בתרא

נמי מפיק אשמעינן דלישנא ב"ה כרב אתי ולא כתב ז"ל השתי לשונות אבל הודיענו פירושן והאי דקאמר רבינו אבל הפסח אסור למילש ולמיפה לאו משום אפייה קאמר אלא הכי קאמר אסור למילש כדי לאפות:

ואעפ"י שאמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסח יוצאין בהם פי' ואין בהם משום מצה עשירה:

יאמרו כל הסריקין אסורין סריקי ביתוס מותרין. כתב הרי"ט ז"ל ומ"מ לא אסרו אלא סריקין מצויירות צורת עופות וחיות אבל מה שעתה עושין ליכא צורת דקפידא ואין הכונה אלא להדק הפת ויכנס בו האור ותאפה מהרה וליכא חשש שהיה הנגזר בה דלא קפדא הצורה ומ"מ צריך ליזהר שלא לעשות אלא בשל מתכות וליתנם באש מיד כדי שישרף החמץ הנדבק בהם דאילו בשל עץ אי אפשר שלא ישאר שם משהו וחוזר ואוסר העיסה של אחר כן הילכך אם עשה בשל עץ שורף אותם ולא יחזור לנקר. ע"כ להרי"ט מפי הרא"ה ז"ל:

תנן התם הדובשנין והסופגין והאסקריטין כו' פטורין מן החלה אמר ריש לקיש הללו מעשה אילפס וכו' ור' יוחנן וכו'. פירש"י שכל אילו עיסה הן ובלילתן עבה. ור"תם ז"ל הקשה דאי הכי משום גלגול נתחייבו בחלה ורבי' הרמב"ן ז"ל הכריע כדברי רש"י ז"ל. וכתב הרי"ט ז"ל שלא אמרו על מעשה אילפס שהן חייבין אלא בשנעשה כעין תנור שלא על ידי משקה צף אבל אם היה משקה צף בהם אינו לחם לדברי הכל לענין חלה ולא לענין מצה ולא לענין המוציא וכן מפורש בירושלמי ובתוס' היו סוברין לומר כי לענין המוציא לא מפלגינן בין משקה צף לשאין משקה צף היכא דאיכא תוריתא דנהמא והרי"ט ז"ל דחה דבריהם וכ' נקוט האי כללא בידך לכל אותם מאכלים שעושין בשמן צף שאין מברכין המוציא ושלש ברכות אלא בורא מיני מזונות בתחילה ובסוף ברכה א' מעין ג' אבל כשנאפת בלא משקה פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש וקי"ל כר' יוחנן כדבעינן לברורי לקמן בס"ד ע"כ:

יוצאין במצה הינא ואסי' מאי הינא כל שפורסה ואין חוטין נמשכין ממנה. וכתב הרי"ט ז"ל בשם הרא"ה ז"ל דכיון דכן מההיא שעתא שוב אינה באה לידי חימוץ. וברור הוא ע"כ:

דף לז:

אמר רבא מאי טעמא דר' יוחנן (נ"ל דצ"ל ר' יהודא, המעתיק) וכו' ולענין פסק כתב רבי' אלפסי ז"ל דאיכא מאן דפסק כר' יהודה שאין לחם אלא האפוי בתנור בלבד והוא ז"ל

דחה סברא זו. וכתב הרי"ט ז"ל דיפה דחאה ואנן קי"ל כרבנן ור' יוחנן ור"ל איפליגו אליבא דרבנן ואילו בשהרתיח ולבסוף הדביק כ"ע לא פליגי שהוא לחם לכל דבר כדאיתא לעיל כי פליגי כשהדביק ולבסוף הרתיח ר' יוחנן מחייב וריש לקיש פוטר. ואיכא מרבוותא מאן דפסק כר' יוחנן וכן פסק רבי' אלפסי ז"ל ואיכא מאן דפסק כר' יהודא. והרמב"ן ז"ל הכריע כדברי רבי' אלפסי ז"ל דפסק כר' יוחנן. והרי"ט ז"ל כתב ז"ל לפי ע"ד אין לנו הכרע גמור בפסק זה אלא מספקא מילתא כדכתב הר' אפרים ז"ל תלמידו של רבי' אלפסי ז"ל ולענין חלה נקטינן לחומרא וחייבים בחלה ולענין מצה אינו יוצא בה ולענין ברכה נמי לא מברכינן אלא מיני מזונות ולבסוף מעין ג'. והמחוור שיאכל עמהם כזית לחם כדי שיברך ג' ברכות דפטור ממעשה אילפס זה: [הא דתנן הא]: (לא ידעתי המשך אלו התיבות:)

דף לט.

מתני' **ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת ובמרור**. פי' הרא"ה ז"ל כי לשון כלל הוא כלומר ובמרורים כיוצא באלו שראויים לאכילה קצת לאפוקי דברים המרים לגמרי דלא חזו לאכילה ולא לשום ברכה. והרי"ט ז"ל כתב דבגמ' משמע דמרור שם פרטי הוא וכ' שהוא מין חזרת אלא שהוא*:

דף לט:

גמרא **אמר רב חסדא לא שנו אלא קלח אבל עלין לחין אין יבשין לא**. וכתב הרי"ט ז"ל אעפ"י שאין להם הכרע בגמ' מיהו מדקתני בסיפא דברייתא כל שיש בו טעם מרור יש לפסוק כן דהא עלין כמושין טעם מרור יש בהן ע"כ:

והא דתנן במתניתין יוצאין בקלח שלהם. פי' בתוס' בשם השר מקוצי דדוקא בקלח אבל בשורש לא ויש ליזהר להסיר השורש מן החזרת ע"כ. משיטת הרב רבי' פרץ:

מתני' **אין שורין את המורסין לתרנגולין אבל חולטין**. פי' ברותחין שאין מניחין אותו להחמיץ. וכתב הרי"ט ומיהו השתא לא בקיאינן בחליטה ואסירא כדכתבו רבוותא ז"ל. כתב הרמב"ם ז"ל מותר ללוש לתרנגולין קמח או מורסן ומאכילן מיד או עומד עליהם עד שלא יהא בה הילוך מיל וכל זמן שמנקרין בו או מתהפך בידו אינו חמץ ע"כ והרב בעל העיטור השיב עליו. וכתב הרי"ט ז"ל וזה ודאי מן הקולות שהרב ז"ל נוהג לענין חמץ כי האיך הוא מדמה ניקור התרנגולין לדלף היורד טיף טיף כנגד טיף טיף או לנשים העוסקות בבצק עד שנתיר כן לכתחילה, ע"כ:

מתני' **לא ילעוס אדם חיטין ויתן על גבי מכתו בפסח מפני שהן מחמיצות.** פי' שמחמיצות במשקה היוצא מפיו. וכתב הרי"ט ז"ל וי"ל דמיירי במכה שאין בה שום סכנה אי נמי דאיפשר בלאו הכי דאי לא כיון שזה שלא כדרך הנאתו הוא מתרפאין מהם אפי' שלא במקום סכנ' גוף ויש אוסר שלא לאכול בפסח מאותן תאנים שהם בקמח כי כשהאדם נושך בו לאוכלו יש בו מרוקו ומחמיץ וחוזר ואוכלו. וכתב הרי"ט ז"ל ונראה דאין לחוש לכך כי בעודו בכפו יבלענו ואינו שוהה כל כך ומ"מ צריך ליזהר בהם לפי שבאים לאחר הסעודה שלא יפול עליהם משקה ויחמיץ ובעל נפש לא יטפל בהם וכן צריך ליזהר הרבה שלא לתת על המצה אותן מעות שהן מלאות אבק של קמח וכ"ש שלא ליתנם במקום הקמח לפי שהקמח נדבק בסדיקי הלחם ואח"כ כשנותן פתיתים בקערה הוא מחמיץ שם וזו חששא קרובה כמו מה שאסרו חז"ל ללוש את העיסה בחלב וקרוב היה לאסור הפת כמו שאמרו שם אלא שאין לנו אלא מה שמנו חז"ל ואם לא נזהר ונתן ממנו בקערה הרי היא אסירא מיד דודאי לאלתר החמיץ ואוסר אפי' בשאינו מינו במשהו ע"כ:

גמרא **תנו רבנן דברים וכו' אפוי שבשלו קאמרינן.** פי' הרי"ט ז"ל שלאחר שנאפה כשיעור מצה שוב אינו מחמיץ ויכול לעשות ממנו או מקמחו כל מה שירצה וכן הלכה. וחלוט שחלטו ברותחין. הגאונים ז"ל כתבו שלא התירו כן אלא לחיה ולחולה על פי בקיאין כלומר שהוא מסוכן וצריך לכך והיתירו משום פיקוח נפש:

קמח שנפל לתוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אמר רב פפא וכו'. פי' הרא"ה ז"ל דהא דאמרינן הוא שאינו בא לידי חימוץ לא שנסמוך בזה להתיר מקום הדלף לאפותו ולאוכלו דכיון דמחמת טיף טיף הוא דלא החמיץ מכיון דשקלי' מחמיץ דלכי הא לא יהבינן שיעור מיל ולא אמרו כאן אלא לומר שאין עוברין עליו בעוד שהדלף טורד ומיד שעמד הדלף (צריך) לשורפו או להשליכו לחוץ וכן מותר לאכול כל סביבותיו ואין חוששין שמא החמיצו מקום הדלף כי מתוך שהטיפות תכופות לא היה לו פנאי להחמיץ לאחרים ואפי' נתחמץ הוא כל שכן כי אף עצמו איפשר שלא נתחמץ ע"כ:

ותיקא שרי ואוקי' במילחא ומישחא ומשום דמי פירות אין מחמיצין. י"א שזה במלח הנחצב מן ההר אבל מלח הנעשה מן המים הרי הוא כמים ואסור וי"א שאפי' מלח הנחצב מן ההר גם הוא ניסך למים אלא דהכא לפי שהמלח מועט כדי נתינת טעם לא חששו. ואחרים פירשו דבכל מילחא מיירי והכא מיירי כשנתבשלו הקמח והשמן בתחילה יפה ואח"כ נתן בו מלח דהוה ליה כאפוי שאינו בא לידי חימוץ וזה נראה נכון להרי"ט ז"ל ולענין נהמא דפיסחא יש מן החכמים אוסרין לתת מלח בעיסה כי

חמימות המלח משוי לה כפושרין ואעפ"י שבמנחות התירו התם הוא לפי שזריזין הם וכמו שהתירו להם ללוש בפושרין וכתב הרי"ט ז"ל וזה ודאי אינו נראה נכון דא"כ לא לישמוט תנא או אמורא למימר הכי כיון דהתם עיסה נותנין בה מלח ומ"מ יש ליזהר שלא לתת מלח בעיסה מרובה שהרי מלוח שאינו נאכל מחמת מולחו דינו כרותח גם יש ליזהר שלא לטחון מלח עם הקמח כמו שנוהגין בקצת המקומות דההוא מתוך ששוהא בקמח שמא ניסך למים ומחמצתו ובעלי נפש חוששין לסברא הראשונה שלא לתת מלח בעיסה בפסח ובארצנו נוהגים ליזהר בזה למצה של מצוה והמחמיר תבוא עליו ברכה ע"כ להרי"ט ז"ל:

לא לימחי אינש קדרה בקימחא דאבישנה. פי' קמח שעשאו משיבולין לחות שנתנו אותם בתנור עד שנעשה קלי היטב וכשנקלו היטב הרי הם כלחם אפוי שאינו בא לידי חימוץ ואפ"ה אסרינן לתת מן הקמח בתבשיל שמא לא נקלו כל הצורך ויבוא לידי חימוץ וכן הילכתא'. הרי"ט ז"ל:

דף מ.

תנו רבנן אין לותתין את השעורין בפסח. פי' לתיתה הוא שמזלפין עליהם מים כדי לכתשן ולהסיר קליפתן וישאר הקמח סולת נקייה ואסרוהו בפסח שמא לא יזהרו בדבר כל הצורך ויבא לידי חימוץ ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות. אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שמניחן על פי החבית ומתבקעות מאיליהן. פי' מפני חוזק ההבל כך גורס הרב בעל העיטור ז"ל. ובספרים נמצא על פי חביב ויש מפרשין מלשון בודיא שאופין כן ויש מפרשין כיבי ששופכין לתוכו שופכין ומתבקעות מחוזק ההבל והרא"ה גם בתוספת גורסין על פי אבוב והוא כלי שעושין בו הקליות והוא מנוקב והם מתבקעות מכח האור. וכתב הרי"ט ז"ל וכולו אסחו וכולהו פירושי לחדא מילתא וכולהו איתנהו:

ושמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא בנתבקעו ממש. פי' שהתיר היכא דלא נתבקעו ממש. ולענין פסק כתב הרי"ט ז"ל נראה כדברי הפוסקים כשמואל דעבד בה עובדא דאי לא דקים ליה לא הוי עבד בה עובדא. רבי' אלפסי ז"ל פסק כמר עוקבא משום דאיסורא דאורייתא הוא ולחומרא וכתב הוא ז"ל ודוקא לענין מכילינהו להני שערי בעינייהו אבל היכא דמשתכחי בתבשילא לא אסרי תבשילא עד דנתבקעו ממש דאסור תערובות זה דרבנן הוא דמדאורייתא כל דליכא טעמא שרי. וכתב הרי"ט ז"ל ובודאי שלא דיקדק בה רבינו ז"ל כל הצורך דלעולם לא בעיא נתבקעו אלא בלתיתא

שהיא דבר מועט אבל אם נשרו במים לגמרי פעמים מתחמצים מרוב השרייה עד שלא יתבקעו והיינו עובדא דארבא דחיטי דטבעא בחישתא שאסרום ודמו אותם לבגד שאבד בו כלאים ואם נתבקעו הרי החימוץ ניכר בהם אלא ודאי לא אמרו אלא בלתיתא אבל לא בשרי' אפי' בצונן וכן פי' הר' אפרים ז"ל וכן הסכימו גדולי המפרשים ז"ל גבי ההיא ארבא דבסמוך וכ"ש לחיטי או שערי שנפלו בתבשיל שהם מחמיצות לאלתר: והיכי דאשכח איניש חיטי בזפק העוף בפסח לבתר בישולו בקדרה ודאי אסור כל התבשיל באכילה אבל אם לא היה העוף אלא מליח או צלי אינו נאסר ודיו בקליפה ע"כ להרי"ט ז"ל. ויש שהיו אומרים דחטה הנמצאת בעוף אפי' היא עצמה מותרת לפי שנתעכלה ואין עליה תורת חטה וראייתם מכל גבי טומאה אמרינן כן. והרי"ט ז"ל וכן בתוס' דחו דבריהם דאיסורא מטומאה לא גמרינן וכתב עוד הרי"ט ז"ל ומ"מ כל דבר שנאסר בפסח במשהו מותר להשהותו עד לאחר הפסח ולאוכלו או ליהנות ממנו וכן לדעת האומרים דאינו אוסר בהנאה במשהו מותר למוכרו או ליהנות ממנו אבל אינו לפי דעתינו כמו שכתבנו למעלה ע"כ:

איתביה רב פפא לרבא הקמחים והבצקות וכו'. ולענין קמחן של גוים אם מותר בפסח כתב הרי"ט ז"ל מסתברא דקמחן של גוים אסור בפסח דהא ע"י טחינה ברחים של מים ריעותא שכיח למיעל מים וכן דעת הרא"ה ז"ל. ואפי' קמח שלנו הנשאר משאר ימות השנה שלא נזהרו בו כראוי כתב בשם רבותיו שאסור. וכתב עוד וחסידים ואנשי מעשה נזהרים בקמח של פסח בבית הרחיים והם עצמן הולכין שם לשומרו וכן מצריכין לגרור כל סביבות הרחיים יפה מפני הקמח הנשאר שם ומתחמץ כמו שנרא' לעיין שלא יתערב בקמח שלנו כי אעפ"י שחמץ לפני זמנו בששים זהו בשאינו מינו או בדברים אפוים במינו אבל בשנופל בקמח אין כחו מתבטל כלל אלא גורר ומחמיץ כל מה שאיפשר לו ואעפ"י שאין בו כח להחמיץ מ"מ אינו מתבטל ובפסח אוסר במשהוא ולפי' כשמביאין אותו מבית הרחים מביאין אותו בשק נקי ושומרין אותו שלא יעבור במים במקום שיתנו עליו מים אלא אם הוא מכוסה יפה זו היא מדת החסידים אבל מ"מ לא אסרינן בדיעבד קמח של ישראל שלא שמרוהו כן אבל בשל גוי אוסרים דההיא ודאי מניחין אותה במקום התורפה כמו שאיפשר לו וכתב עוד בשם רבותיו דאפי' בשעת הדחק אין מתירין כלל. והגאונים ז"ל כתבו ז"ל דמותר ליקח קמח מן השוק בשעת הדחק ולא מחזקינן איסורא ויוצא בה ידי חובתו. וכתב הרי"ט ז"ל דכל היכא דלית ליה קמחא אחרינא בשום צד כלל עושה מצה מקמח של גוי ואוכל ממנה כזית למצוה דהאי חששא מאיסור משהו דרבנן הוא ובמקום מצות מצה של תורה לא חיישינן ואעפ"י שב"ד מתנין לעקור דבר מן

התורה בשב ואל תעשה היינו דוקא היכא דאיכא איסורא ודאי אבל הכא חשש רחוק הוא ואיפשר דליכא איסורא ע"כ:

הדר אמר רבא מצוה ללתות וכו'. עד כי מהפכיתו (כפי) הכינו (צ"ל הפיכו, המעתיק) לשם מצוה. כתב הרי"ט ז"ל ולענין פסק נראה דאין מעכב אלא שמור בלישה כפשטא דלישנא דרב הונא וכן דעת הרא"ה ז"ל אבל רבינו אלפסי ז"ל סמך אדרבא ואמר ומיבעי ליה לאינש לנטורי קמחא דפיסחא וכו'. וכתב הרי"ט ז"ל ומלשונו משמע שאינו מעכב בדיעבד ואינו אלא למצוה תדע שהרי התירו הגאונים ז"ל ליקח קמח מן השוק בשעת הדחק ושיוצא בה ידי חובתו הילכך כך נראה המסקנא דלכתחילה עבדינן ליה שימור משעת קצירה ומיהו בדיעבד בשימור דלישה סגי ומיהו ודאי אסור לנו ללתות דהא לא בקיאינן בלתיתה דאפי' לרבא אינה חובה אלא מצוה. ועכשיו שיש חשש עבירה אסור וכדעת ר' אלפסי ז"ל:

והא דאמר רב הונא בציקות של גוים אדם ממלא כריסו מהם פרש"י דברים כפשוטן שלשן הגוי לעצמו בביתו ואדם ממלא כריסו מהן שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שיאור וסידוק וכתב הרי"ט ז"ל וזה אינו כלל כי האיך לא נחוש לכליהם או שעשה בפושרין או על ידי שאור שהרי לא אמרו שיאור וסידוק אלא בשלש בצונן וכמצות חכמים. ור"ח ז"ל פי' בתשובה בציקות של גוים שלש וערבן גוי בפני ישראל וראה שהיו כל מעשיו בהכשר אלא שלא היה שומר אותם בשעת לישה לשם מצוה. וכתב הרי"ט ז"ל ונר' מדברי רבי' ז"ל שאם עמד ישראל עליו ושמר אותה לשם מצה בהכי סגי ואני דנתי לפני מורי הרא"ה ז"ל דודאי אפי' ישראל עומד על גבו לא סגי בהכי דכל היכא דבעיא לשמה גוי אדעתיה דנפשי' עביד ולא סגי בישראל עומד על גבו כדאמרינן גבי גט ואע"ג דגבי מילה אשכחן דסגי שאני מילה דסתמא היא לשמה דאין שום טעם אחר לקציצת הערלה אבל לישה דעיסה זו סתמא לאו לשם פסח קיימא ובודאי דלגבי ישראל כיון דכל דקא עביד לפסח קא עביד זהו כפירש לשום מצוה ומיהו היינו בשעת לישה דסתמא קיימא להכי אבל שימור דקצירה שאין סתם קצירה לכך צריך שיזכור להפך לשם מצוה כדאמר רבא אבל גוי שאין לו חלק במצוה אפי' בשעת לישה לא עביד לשם מצוה. וכן נראה מדברי בעל הלכות ז"ל שכתב ז"ל לישת גוי חש"ו לא נפיק ידי חובתיה ועבד ושפחה דלא טבלי אסירי למילש מצה בלילה הראשון אבל שאר יומי שרי והכי חזינן לכהן צדק ע"כ אבל מורי הרא"ה ז"ל היה דן להקל דסגי בישראל עומד על גבו דלא בעי עשיה לשם מצוה רק שימור לשם מצה דהכי כתיב ושמרתם את המצות כך היה דן מורי הרא"ה ז"ל להלכה ולא למעשה ע"כ לרי"ט ז"ל והרא"ש ז"ל כתב בפי' דמילתיה דרב הונא ז"ל ויש

תמהים על פירש"י ז"ל דלא מסתבר להקל כולי האי לאכול בצק שלש הגוי שלא בפנינו דחיישינן דלמא לשו בחמין ומפרשי בצקות של גוים כגון שלש הגוי בפנינו. ולא נראה לי דא"כ הוה ליה קמחים של גוים כיון דרואה אותו הקמח ביד הגוי ולשה הגוי בפנינו הלכך נ"ל כפרש"י ז"ל דאעפ"י שלשה הגוי שלא בפנינו כיון שאנו רואין שאין לו לא שיאור ולא סידוק מותר ע"כ:

הא דנקט רב הונא כזית מצה באחרונה. כתב הרי"ט ז"ל ה"ה אפי' בראשונה ולרבותא נקט באחרונה ע"כ:

דף מ:

איתביה בגד שאבד בו כלאים. פי' שאפי' חוט א' אוסר בגד גדול ולא דמי לבשר בחלב דבעי נותן טעם דהתם דרך בישול אסרה תורה דהיינו נתינת טעם. לא ימכרנו לגוי פי' דכיון דאבד לא מינכר אבל אם היה ניכר מותר למוכרו לגוי וכן בגד צמר תפור פשתן מותר למוכרו לגוי דכי מזבן ליה בחזקת שעטנז זבין ליה ישראל מיניה הרי"ט ז"ל:

ולא יעשנו מרדעת לחמור. פרש"י ז"ל דילמא הדר שקיל ליה מהתם ותופרו בא' מבגדיו. וכתב הרי"ט ז"ל אבל משום חשש ישיבתו כדי לא נאסרה דהא תנן מרדעת החומר ותכריכי המת אין בהן משום כלאים. ועוד כתב הרי"ט ז"ל דיני כלאים בסוף פ"ק דביצה ביארתים באר היטיב כתבתים בילקוטים:

אבל עושה אותן תכריכין למת. יש שהקשו אמאי לא חיישינן משום לועג לרש כדאמרינן במס' ברכות פרק מי שמתו גבי תכלתא דר' יונתן דהויא שדיא אקברי וכתב רת"ם ז"ל דמתים פטורין מן המצות וליכא משום לועג לרש אלא במצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות. ואחרים תירצו דבכל המצות איכא משום לועג לרש אבל כלאים דדרך הנאה אסרה תורה כדכתיב לא תלבש והרי אינן נהנין ודכוותיה אפי' בחיים שרי. וכתב הרי"ט ז"ל ועדיין יש מחלוקת גדולה בין המפרשים על הא דאמרינן במס' מנחות פ' התכלת אמר שמואל כלי קופסא חייבין בציצית אמר רבא דמודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטורה מן הציצית וההיא שעתא ודאי רמינן ליה משום לועג לרש חרף עושהו כי יש למדין משם להטיל ציצית בתכריכי המת משום לועג לרש וקשיא להו א"כ למה אמרו בפ' מי שמתו דליוה וכתב ז"ל כי מעולם לא היה היתר לקשר זה כי הקשו ממה שמצאו במס' שמחות אבא שאול בן בטנית ציווה את בניו קברו אותי תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מאפליוני והרמב"ן ז"ל בירר הדברים לאמיתן לפי שמצא במס' ציצית משבע מסכתות קטנות דתנינא התם אין מתירין ציצית על המת אבא שאול בן

בטנית מתיר אמר אבא שאול אמר לי אבא כשאמות התיר לי ציצית מאפליוני לפי שיש בה משום קדושה אלא נעשית תכריך למת ומרדעת לחמור ע"כ בברייתא וכתב הוא ז"ל דבהא פליגי דאבא שאול סבר כל מצוה שעבר זמנה כגון סוכה ולולב שעבר זמנה וחוטי ציצית שבלו נזרקים כדקי"ל תשמישי מצוה נזרקין אבל טלית מצוייצת שראוייה למצותה קסבר יש בה משום דחויי מצוה להטילו לאיבוד ולבטלו ממצותו ומשום הכי אין לקוברו עם המת והיינו דקאמר יש בו משום קדושה ורבנן סברי אין בו משום קדושה אלא כל זמן שרוצה לקיימו שמתחילה לא הקצהו אלא לכך ומעתה אפי' אבא שאול מודה בציצית חדשה שלא נשתמשו בה מעולם מתירין למת ואיהו ה"ק התירו תכלת מאפליוני ליתן אותו בטלית אחרת ורבנן סברי אין צריך והדבר פשוט שהלכה כחכמים דאבא שאול יחידאה הוא זו משיטת הרמב"ן ז"ל כפי מה שקבל הרי"ט מפי הרא"ה רבו ז"ל תלמידו של הרמב"ן ז"ל. וכתב הרי"ט ז"ל ומ"מ ברוב המקומות ראינו מנהג פשוט מלפנים שלא להטיל ציצית בתכריכי המתים אלא שעכשיו מקרוב התחילו לנהוג בדבר בקצת המקומות ואילו מההיא דמנחות משמע דמצוה להטיל לו וא"כ על מה סמכו הראשונים במנהגם ובתוס' תירץ דבר זה כי מתוך שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות היא כעדות לבעליה שקיים כל התורה כולה ואין אנו ראויים לעדות זה כמו שהיו ראויים רבותינו ועוד כי בימי רבותינו היו כולם לובשים טליתות מצוייצות מחיים ולפיכך מטילין להם כן במתים אבל עכשיו שיש הרבה בני אדם שאין להם ציצית מחיים האיך מטילין לו לאחר מיתה אין זה כבוד כי אם לועג גדול ומפני המחלוקת והבושה נמנעו מלהטילו אף למי שהוא זריז בו מחיים ועכשיו תהלה לאל כי רוב בני אדם זריזין במצות ציצית מחיים חזרו לדין התלמוד להטיל אחר מיתה למי שזריז בו מחיים ואין למחות בשום מנהג שנהגו בדבר זה והכל לפי מה שנהגו ע"כ:

הדר אמר רבא ליזבנהו קבא קבא לישראל. יש שפי' שמוכר סתם ואין צריך להודיעו אחר שהוא דבר מועט וזה דעת בעל העיטור ז"ל. וכתב הרי"ט ז"ל דאינו מחוור כי האיך סומך באיסור גדול כזה על חזקה שיאכלנו לאלתר אחר שהוא דבר מועט ואפי' אמרו בפי' שלוקחו לשעתו יש לחוש שמא ימלך להצניעו לאוכלו בפסח ופי' ודאי צריך להודיעו ודקאמר קבא אורחא דמילתא נקיט דליכא דזבין מיניה טובא ובמס' ע"ז איכא כי האי גונא בביתא דחיטי דנפל עליה יין נסך ושרייא רבא לזבוני לגוים ואותביה רבא בר לואי מהא מתניתא והדר אמר רבא ליעביד מיניה פיתא ונזבניה לעכו"ם שלא בפני ישראל. וכתב הרי"ט ז"ל ובדין הוא דהכא מצי למימר נמי רבא הכי אלא דהך תקנתא לזבוני קבא קבא לישראל רויחא טפי והתם דלא איפשר למיעבד כי הכא אמר למפייה

ולזבוני לגוים שלא בפני ישראל ומיירי במקום שיש פלטר ישראל דפת של גוים אסור ואפי' של פלטר. א"נ אפי' במקום שאין פלטר ישראל. ובמוכרו לגוים בעלי בתים (של אותו חזקה למכור) בודאי לא חיישינן כולי האי שימכרם לפלטר ויחזור הוא וימכרם לישראל ומיהו בפני ישראל אסור דהשתא אתי ההוא ישראל למיכל מיניה כיון דידע דישראל אפייה שלא גזרו כלום בפת של ישראל אעפ"י שהוא ברשות גוי כיון שאפייתו ועשייתו בהיתר גמור אבל בפת של גוים גמור אעפ"י שעשאו פלטר במקום שאין פלטר ישראל אם בא לרשות גוי בעל הבית אסור הוא לישראל שלא התירו פת של פלטר אלא בשנוטלו ברשותו ואיפשר נמי בפת בעלי בתים אם נתנו לפלטר למכור מותר דלא פלוג רבנן וכן דעת הרא"ה ז"ל והרשב"א סובר דכולא מילתא תליא במקום אפייה וכשהיה פת של פלטר מותר אפי' מיד בעל הבית (דשם מותר הירה פת (נ"ל דצ"ל כשם שמותר תהיה בפת של ישראל, המעתיק) של ישראל וכתב הרי"ט ז"ל ואין הנדון דומה לראיה אבל נראה ודאי דפת של ב"ה שהוא ברשות ישראל אסור לישראל אחר ליטול מידו דאי לא משוית לגזרת חכמים כי חוכה ומיהו בשלא טרח ישראל אחריו אלא ששלחו לו דורון אפשר שלא גזרו שלא יוכל לשלחו לישראל או למוכרו לו ושלא יודיענו כלום אלא שיש להחמיר: ולענין חיטין שנפלו מים על מקצתן והוא מיעוט אם ניכרין נוטלן ואוכלן קודם הפסח ואם אינן ניכרין ודאי אסורין באכילה בפסח דלית לה ביטול בכי האי גונא שהרי החמץ שם ולזמנו מחמיץ השאר אבל מ"מ מותר להניחם עד אחר הפסח שהרי שמא לא החמיצו ואם החמיצו שמא לא החמיץ מהם כזית בכדי אכילת פרס ע"כ להרי"ט ז"ל:

הא דתנן האילפס והקדרה שהעבירן ברותחין. כתב הרי"ט ז"ל ליכא למידק מהכא אי עירו מכלי ראשון רותח לתוך שני מבשל לענין שבת או לא דאילו מרישא דייק דלא מבשל ומסיפא דייק דמבשל. וכבר כתבנו במקומו דעת רת"ם ז"ל בזה דעירוי ככלי ראשון ואעפ"י שלא מצינו ראיה גמורה לדברי רת"ם ז"ל מ"מ כדאי הוא לחוש לדבריו לחומרא לענין שבת ומ"מ לענין הגעלה אין להביא ראיה כלל מכאן ואפי' להכשיר כלי הראשון במי חם שהעבירו מרותח מע"ג האור וכ"ש בעירוי מכלי ראשון וברור ושלא כדברי רת"ם ז"ל ומיהו לענין בליעת איסורין יש דין אחר שאפי' שני יש לחוש וכדחזינן בפ"ק דחולין לענין בית השחיטה ויש שלשה דינים בדבר דלהגעלה דלעולם כבולעו כך פולטו ולענין שבת כלי ראשון מרותח שהיד סולדת בו מבשל אפי' שאינו ע"ג האור אבל כלי שני אינו מבשל ואפי' הוא רותח כדתנן אבל נותן הוא לתוך הקערה אבל לענין בליעת האיסורין אינו כן אלא אפי' כלי שני מבליע כדי קליפה ושלא כדברי האומרי' דכיון דכלי שני אינו מבשל אף אינו מבליע. ע"כ להרי"ט ז"ל:

רבא מחי לה קידרא בחסיסי עיקר הפי' שהוא קמח הנטחן ממצה אפויה וקמ"ל דאפוי שבשלו מותר ואפי' לכתחילה ולא גזרינן ביה מידי אלא היכי דשכיחו עבדו דגזרינן דילמא אתי למיעבד בקמחא דעלמא:

דף מא.

פיסקא **אין מבשלין את הפסח כו'**. אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור. כתב הרי"ט ז"ל והלכתא כרב חסדא דחמי טבריא לאו תולדת האור נינהו ולענין הגעלה ודאי אפי' למאן דסבר חמי האור נינהו אין מגעילין בהן דבהגעלה בעינן כבולעו כך פולטו ומיהו כלי שנאסר על ידי חמי טבריא מגעילין אותו במי טבריא:

דף מב.

מתני' **מי תשמישו של נחתום**. פי' שמצנן בהן ידיו ומדיח את הכלים ישפכו מפני שהן מחמיצות וישפכו לאלתר קאמר מפני שהידים העוסקות בעיסה מחמיצות אותם וממהרות להחמיץ הרי"ט ז"ל:

גמרא **תאני חדא שופכין במקום מדרון ותניא אידך וכו'**. ומסי' הא דנפישי וקוו הא דלא נפישי וקוו. כתב הרב אלפסי ז"ל ברייתא קמייתא בלחוד. וכתב הרי"ט ז"ל משום דלא קים ליה במה שנשרא הוא דלא נפישי:

אמר רב יהודא אשה לא תלוש אלא במים שלנו ופרישנא מיא דביתו. ופרש"י מים שנשאבו מאתמול ונצטננו כל הלילה. וכתב הרי"ט ז"ל ונר' מדבריו לכאורה דדוקא הוא אבל אם לא נצטננו בבית אעפ"י שנשאבו קודם עמוד השחר אין לשין בהן. אבל דעת הרא"ה ז"ל דכל ששאבן קודם עמוד השחר מותר ללוש בהן. וכתב הרי"ט ז"ל והדבר ידוע שאם לנו בבית אפי' כמה ימים אין בכך כלום וי"א שאם לנו כל הלילה אעפ"י ששאבן בחצי היום מותר ללוש בהן והרא"ה ז"ל היה אוסר וכתב הרי"ט ז"ל ונראה דמותר ואעפ"כ ראוי להחמיר:

דרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה. ופי' במס' יומא ריש פרק אמר להם הממונה דלא מבעי' בחמה ממש אלא אפי' יום המעונן במקום שרואה פני הרקיע ואע"ג דלא מטי שימשא בהאי דוכתא מאי טעמא יומא רעיתא כוליה שמשא ומיהו במקום שאי אפשר לראות משם פני השמש כלל (נ"ל דחסר כאן תיבת אפי', המעתיק) ביום שזורחת מותר וכן הדעת מכרעת:

ולא בחמי טבריא ולא בחמין ולא בחמי חמין. והא קמל"ן דאין לשין בחמין ואפי' לאחר שנצטנן דאי לא פשיטא כיון דאמר ולא בחמה כ"ש בחמין אי נמי דלא נאסרו אלא בעודן פושרין וזו ואין צ"ל זו קתני. כל זה להרי"ט ז"ל:

ולא במים הגרופים. פי' הרי"ף ז"ל שנשאבו בו ביום ורש"י ז"ל פי' דגרופים מן המולייר דוד גדול של נחשת ותלוי על האור כל שעה ונחושתו עבה ואפי' בשאין שם אור מים שבשוליו חמין או פושרין. והרא"ה ז"ל פי' מים הנשרפים במודר וקטפנס שהם חמין. וכתב הרי"ט ז"ל וכולהו איתנהו:

ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת. פי' הר"ח ז"ל שלא תניח את הפת ותתעסק בדבר אחר. וכן פי' הרב אלפסי ז"ל ואחרים פי' שלא תגביה ידה מן הפת עד שתדבק בתנור. והרא"ה מפרש שלא תגביה ידה מרוסק התנור עד שתגמור אפיית הפת כדי שלא יצטנן דעמוד בחומו. וכתב הרי"ט ז"ל ולעיקר דינא כולהו איתנהו:

וצריכה ב' כלים של מים וכו' אבעי' להו עברה ולשה מהו מר זוטרא אמר מותר ורב אשי אמר אסור. כתב הרמב"ם ז"ל זה לשונו אין לשין בפסח עיסה גדולה שמא תחמיץ אלא שיעור חלה בלבד ואין לשין לא בחמין ולא בחמי חמין ולא במים שנשאבו ביום אלא במים שלנו ואם עבר ולש באחד מאלו הרי הפת אסורה ע"כ. והרי"ט ז"ל כתב נר' מדברי הרמב"ם ז"ל דלא קאי אמים שלא לנו ולא אמצננת את ידיה קסבר מרן ז"ל דאדרשא דרבא לחוד קאי ואהנהו דקאמר בלשון אזהרה ולא אהני דקאמר בלשון עשה אבל רש"י ז"ל פי' והוא הנכון אכולהו קאי. מיהו פי' הוא ז"ל דאסור דקאמר רב אשי משום קנסא הוא לפי שעברה על דברי חכמים ואזדא מרן ז"ל לטעמיה דכתב גבי בציקות של גוים דלא אסרינן משום חימוץ עד דאיכא שיאור או סידוק והא כתי' בהא ליתא ולעולם בעיקר דינא פליגי ע"כ להרי"ט ז"ל. ובפרש"י ז"ל נמצא עברה ולשה בחמין ע"כ. וכן כתב הר' יצחק קרקושא ז"ל בשם רש"י ז"ל גם בשם הרמב"ם ז"ל כתב אכולהו קאי ואפי' אמים שלא לנו וכן נמצא בספרו כמו שכתבתי הלשון למעלה. והרב בעל העיטור כתב דהא דאסר רב אשי היינו למצה שמורה ולא משום איסור חמץ. וכתב הרי"ט ז"ל דזה קשה דלישנ' דמותר ואסור משום חמץ משמע דאי משום חובת מצה יוצאין ואין יוצאין מיבעי ליה. ועוד כתב הרי"ט ז"ל תמיהא מילתא דא"כ דעברה ולשה אסור אפי' אמצננת ידיה קאי א"כ כל לחמנו בפסח אסור שהרי אין אנו עושין אותו בצינון ידים. וראיתי בהלכות הר' ישעי' מרא טרונאי שלא אמרו צינון ידים אלא לדורו של רבא שהיו נוהגין בקיטוף הפת שהיא מלאכת (חסר כאן איזה תיבות) ועל ידי הקיטוף היתה מתחממת ולפיכך היתה צריכה ב' כלים אלו של מים אבל אנן דלא רגילין בההוא קיטוף ולא חיישינן לב' כלים

הללו. והרא"ה ז"ל אומר כי אילו דבר (נ"ל דצ"ל בירר, המעתיק) בראיות כי עריבה וקיטוף דבר אחד הוא ולפיכך הוא אומר כי על כל פנים צריכין היינו לב' כלים הללו ולפי שהנשים שלנו אינן רגילות בצינון ידים זה ואינן יודעות אותו כי כשעושות כן נעשית העיסה רכה בידן ואינן יכולות לערוך אותה הוא נוהג לתת עיסה אחת לב' נשים ובעוד שהאחת עורבת חבירתה מצננת בידיה ומקנחתן וכן עושות תמיד ואין העיסה שוהא ביד א' מהן אלא כדי שחברתה תרחץ ותקנח ידיה. וכתב הרי"ט ז"ל וכן ראוי לכל בעל נפש לעשות והמקילין בדבר סומכין על פרש"י ז"ל והרמב"ם והבעה"ע ז"ל שלפי דבריהם מותר בדיעבד. ואף לרש"י ז"ל כיון דמשום קנסא הוא דוקא למי שעברה ולשה במזיד אבל שוגג או נאנס מותר ואנן כאנוסין אנן ובכי הא דלא ידעינן קיטוף וצינון זה לא קנסו רבנן ובוודאי שרוב העולם נוהגין כן אלהים יכפר בעדנו ע"כ: ומדאמרינן דאפי' מילש תותי רקיעא ביומי דעובא אסור. היה אומר הרא"ה ז"ל דכ"ש שאסור ללוש בבית הפורני או בבית שהתנור בו דאיכא הבל מחום והוא אוסר הפת בדיעבד שזה בכלל עברה ולשה בחמה. וכתב הרי"ט ז"ל והיה נראה דלישה בחמה אסרו אבל לא להעביר העוגות בחמה ודרך עברה בעלמא שלא שהה שם אין לאסור בדיעבד. אבל הרא"ה ז"ל היה אוסר אפי' בעברה בעלמא ומאי דאמר רבא לא תלוש משום אידך דחמין וחמי חמין. וכתב הרי"ט ז"ל ומיהו נראה ודאי דמשום העברה דתותי רקיעא ביומי דעובא ליכא למיסר בדיעבד אבל הרא"ה ז"ל מחמיר לאסור אף בזה וכל המחמיר תבוא עליו ברכה:

ובכן סליק פירקא תושבחתא למארי שמיא כי השלמנו הפרק בברכה:

כותח הבבלי. פי' בגמרא מאכל העשוי מנסיובי דחלבא ומלחא ומטיילין פת לתוכו ומתעפש אחר זמן בכותח ונקרא קומותא דאגמא:

דף מב:

שכר המדי רמו ביה מיא דשערי. חומץ האדומי נותנים לתוכו שעורים. זיתום המצרי שליש כרכום שליש מלח שליש חיטין או שעורין ואילו הד' הם חמץ ע"י תערובת אבל כולם ראויות לאכילה ושתיה וכותח הבבלי מפרש בגמ' כי יש בו כזית חמץ בכדי אכילת פרס שהוא ד' בצים אבל אינו נאכל בעיניה ומאן דאכל ליה בטלה דעתו אצל כל אדם ולפי' אינו חייב עליו משום חמץ בעיניה וכשנאכל ע"י תערובת כגון שמטבלין בו אוכלין אינו נאכל כזית בכדי אכילת פרס והוה ליה חמץ ע"י תערובת. וכתב הרי"ט ז"ל דכן י"ל בזיתום המצרי דהוי תלתא שערי וכן בשכר המדי יש לו' דאפי' בתערובתו ליכא כזית

בכדי אכילת פרס דהא משרף שרפי ליה ואפשר שכן הוא בחומץ האדומי או אפשר דחומץ האדומי בטבול אוכלין אותו מעט ע"כ:

וזומן של צבעים. פי' בקמדי מיא דחיורי ופירש"י ז"ל מי סובין שצובעין עור אדום:

ועמלן של טבחים פי' בגמ' פת תבואה שלא הביאה שליש שמניחה על הקדרה ששואבת הזוהמא:

וקולן של סופרים פי' בגמ' פרורא דאושכיפי ופרש"י ז"ל גלוד בלע"ז שעושין הרצענין ודרכן לתת בו קמח של שיפון וסופרים מדביקין בו ניירותיהן ומשום הכי קרו ליה קולן של סופרי':

ר' אליעזר אומר אף תכשיטי נשים. פי' בגמ' טיפולי נשים שעושות להשיר השער והוא עשוי בסולת ואלו האחרוני' נקראים נוקשה בעיניה כלומר חמץ רע שאינו ראוי לאכילה והוא בעיניה ותרי גווני חמץ איירי במתני' חמץ גמור על ידי תערובת וחמץ נוקשה בעיניה. ופי' אלו עוברין פרש"י ז"ל אלו עוברין עליהן בבל יראה ובל ימצא. ורת"ם ז"ל דחה פירושו כי לעולם אין חובת ביעור אלא כשיש כזית בכדי אכילת פרס דכחמץ בעיניה חשיב אבל היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס אינו חייב לבער ופי' הוא ז"ל אלו עוברין עליהם באזהרת אכילה. והרי"ט ז"ל הכריע כפרש"י ז"ל וכתב הוא ז"ל ומיהו לפום מאי דפסקי רבוותא ז"ל דהלכתא כרבנן דאמרי על עירובו ולא כלום וה"ה לנוקשה בעיניה אין הלכה כמשנתנו לענין ביעור אלא כל שיש בו תערובת חמץ גמור כזית בכדי אכילת פרס חייב לבער מן התורה ואם לאו כיון דתערובת הוא ואיסורא דרבנן אף מדרבנן אינו חייב לבער והיינו טעמא דחמץ בפסח אוסר במשהוא משום דהוי דבר שיש לו מתירין ומיהו בחמץ נוקשה כיון שהוא בעין חייב לבער מדבריהם ויש שפירשו משנתנו דלענין איסור אכילה קתני הרי אלו עוברין וה"פ הרי אלו עוברין מן השלחן ולהאי פירושא יש לפרש דרישא דברי הכל ואפי' לרבנן דנהי דמלקות ליכא איסורא מיהא איכא. וכן נראה דעת רבי' אלפסי ז"ל שכתב ולרבנן מילקא הוא דלא לקי הא איסורא איכא גרסינן בירושלמי וכלתו על ידי מיא. וכן כתב רבי' אלפסי ז"ל ור"ח ז"ל דאי ליכא מיא מפירות (נ"ל דצ"ל במי פירות, המעתיק) אינן מחמיצין והא דאמרינן בזוהמא של צבעים וחביריו לרש"י ז"ל דבעי ביעור דווקא בשלא עשה בהם מלאכתו דאי לא הוו להו כמלוגמא שנסרחה ואינו חייב לבער. כן כ' הרי"ט ז"ל וגם הר"י קרקושא ז"ל:

דף מג.

גמרא **מאן תנא חמץ דגן ע"י תערובות ונוקשה בעיני' בלאו**. פי' כל שאין חימוצו יפה או שאינו ראוי לאכילה נקרא חמץ נוקשה ואסקינן דרבנן סברי חמץ דגן גמור ע"י תערובת ונוקשה בעיניה דלאו כלום הוא פי' שאין לוקין על אכילתן. ולענין פסק רבי' אלפסי' ז"ל פסק הלכתא כרבנן דלית להו (נ"ל דחסר כאן תיבת לאו, המעתיק) לא בנוקשה בעיניה ולא בחמץ דגן גמור על ידי תערובת אלא היכא דאית ביה כזית בכדי אכילת פרס. ור' זרחיה ז"ל פסק כר' מאיר ור' אליעזר דאית להו נוקשה בעיניה וחמץ גמור על ידי תערובת בלאו. והרי"ט ז"ל בשם רבו הרא"ה ז"ל שאמר בשם הרמב"ן ז"ל פסקו עיקר כפסקו של רבי' אלפסי ז"ל שפסק כרבנן. וכתב רבי' אלפסי ז"ל אע"ג דאמרי רבנן על עירובו ולא כלום מילקא הוא דלא לקי אבל איסורא איכא ע"כ ואיכא מאן דסבר דאיסורא דרבנן קאמר אבל איסור דאורי' ליכא ואע"ג דקיל"ן חצי שיעור אסור מן התורה הני מילי בעיניה אבל ע"י תערובת לא ואיכא מ"ד דאיסורא דאוריית' קאמר והרי הוא בכלל חצי שיעור דאסור מן התורה. וכתב הרי"ט ז"ל והכי משמע טפי לישנא דרבי' ז"ל ע"כ:

דף מג:

אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר. פי' הרי"ט ז"ל דהא אתיא כרבנן דס"ל על ידי תערובת בלא כלום ואשמעינן ר' יוחנן דס"ל הכי בשאר איסורין כמו בחמץ חוץ מנזיר:

דף מד.

אמר ליה בתרומה בזמן הזה דרבנן. כתב הרי"ט ז"ל מדקא משנינן הכי להדיא ולא אמרינן הא מני רבנן היא דס"ל הכי משמע דהכי הלכתא וכן פסק הרמב"ם ז"ל ושלא כדברי הראב"ד ז"ל שפסק כר' יוסי דס"ל תרומה בזמן הזה דאוריית':

והאי משרת להכי הוא דאתא. ואסיק דר' יוחנן סבירא ליה כר' עקיבא דיליף טעם כעיקר מגיעולי הגוים והוא הדין לכל התורה. ופי' טעם כעיקר. כתב הרי"ט ז"ל כי עיקר הפי' כמו שפירש הרא"ה בשם רבו דטעם כעיקר מילתא עם טעמו ולא ממשו האמור במס' חולין ובמס' ע"ז וזה נידון על שני אופנים או שנפל גופו של איסור לתוך היתר ונמוס לגמרי ואין שם אלא טעמא או שלעולם לא נמחה שם גופו אלא שנשרה שם ונתן טעמה כגון נזיר ששרה ענבים במים או חתיכה של איסור שנפלה לקדירה וסלקוה וכשגופו של איסור נשאר שם חשוב טעמו וממשו. ולענין פסק פסק הרי"ט ז"ל הלכה כר' עקיבא

ואליבא דר' יוחנן בשמעתתא דע"ז דלר' יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו והוא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אבל טעמו ולא ממשו אסור מדרבנן בלחוד ואין לוקין עליו מן התורה:

דף מה.

פיסקא **בצק שבסדקי עריבה וכו'**. אמר רב יהודה אמר שמואל כו'. פי' ללישנא קמא לא בעי ביעור עד דאיכא תרתי לרעותא דהוי כזית ובמקום שאין עשוי לחזק. ולישנא בתרא כל היכא דאיכא אחד לגריעותא חייב לבער ותניא כתרווייהו לישני ופרכינן קשיין אהדדי ואסי' הא והא דרשב"א ולא קשיא כאן במקום לישה כאן שלא במקום לישה ור"ח ז"ל פי' בענין אחר. ולענין פסק כתב הרי"ט ז"ל ודאי לית הלכתא כרשב"ג אלא כתנא קמא מעתה כל שהוא כזית דחשיב אפי' במקום העשוי לחזק חייב לבער ככופת אור שייחדה לישיבה אבל בפחות מכזית דלא תניא סברי' כתנא קמא דרשב"א אי סמיכי אההיא שינויא דאביי משום דרב אשי מפרש מימריה לפום פר"ח (נ"ל דצ"ל ר"י, המעתיק) ז"ל כשהוא שלא במקום לישה אינו עובר עליו כלל אבל כשהוא במקום לישה ובמקום שאינו מצוי לחזק חייב לבער. ולפרש"י ז"ל בשפתה וגבה חייב לבער בשוליה ודפנותיה אינו חייב לבער. וכן כתב ר"ז ז"ל דאז כאביי סמכינן ור"ח ז"ל כך פסק ורבי' אלפסי ז"ל לא כתב אלא לישנא בתרא דר' יהודא משמע דסבירא ליה דרב יהודא לית ליה דאביי כלל אלא כסברא דרב הונא דאמר סמי קולאתה מקמי חמירתה ועלה סמכינן ואין הפרש בין מקום לישה לאין מקום לישה אלא כל שהיא כזית לעולם חייב לבערו אבל פחות מכזית אינו חייב לבער אלא במקום שאינו עשוי לחזק ליה לאינש לאשוויי גמור במקום עשוי לחזק דאמר והיינו דעולא. כן כתב הרי"ט ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל:

דף מה:

תנו רבנן הפת שעיפשה ונפסלה מאכילת אדם והכלב יכול לאוכלה. כתב הרי"ע ז"ל מדברי רב אלפסי נראה דחייב לבער אפי' נפסלה מאכילת אדם שכן כתב הא אם נפסלה מאכילת כלב אינה צריכה שריפה ולדידיה מתניתא תרתי אשמעינן שהוא חייב לבער ושהוא מותר לטמאה אבל יש אומר דלא אתי לאשמעינן אלא דין טומאה אבל אינו חייב לבער מדין שנפסלה מאכילת אדם:

והא דתניא בתוספ' הקילור ואספלית והרטייה חייב לבער מלוגמא שנסרכה אינו חייב לבער היינו שנסרחה מאכילת אדם ואם תמצא לומר שנסרחה מאכילת כלב משמע דהא

מעיקרא נמי לא חזיא למאכל אדם מוקמי לה שנסרחה אחר זמן איסורא דכיון דחל עליו שם איסור בעודו מאכל אדם שוב אינו נפקע עד שיפסל מאכילת כלב דהוי עפרא בעלמא זו היא שיטת הרא"ה ז"ל. אבל הרי"ט ז"ל כתב דדברי רבינו אלפסי נראה יותר: **כתב** רבינו האי גאון ז"ל דאותה טריאקה שמערבין בו חמץ יבש שחוק עם בשר אפויה אינו צריך לבער דהוה ליה כמלוגמא שנסרחה:

וכתב הרי"ט ז"ל דאפשר שיש בו כזית בכדי אכילת פרס דאי לא אפי' לא נסרחו אינו חייב לבער דומיא דכותח:

אמר רבא הלכה כר' נתן אפי' יום א' ואפי' שעה א'. פי' רבא אינו חולק על ר' נתן אלא מפרש דבריו. הרי"ט ז"ל:

דף מו.

מתני' **בצק החרש**. פי' רש"י שאינו ניכר אם החמיץ אם לאו שמשונה הוא כחרש הזה שיש לו אזנים ואינו ניכר אם שומע אם לאו ואין אדם עומד על בוריו ועל דעתו. ל"א בצק החרש קשה כחרש שאינו ניכר אם החמיץ אם לאו אם יש כיוצא בו כו':

גמרא **אין שם כיוצא בו מהו אמר ר' אבהו אמר ר' שמעון בן לקיש כדי שיהלך אדם ממגדל נוניא לטבריא דהיינו מיל**. ופי' ר"ח ז"ל וכן הרמב"ם ז"ל שזה כנשתהה שלא בשום עסק ואז נחמצת כשיעור מיל אבל אם היו עוסקות בו לעולם לא היה בא לידי חימוץ. וכתב הרי"ט ז"ל ולדבריהם משנתנו בעיסה שלשוה שלא ברצון חכמים דהא לכולי עלמא אסור להשהות העיסה לכתחילה בלא שום עסק כשיעור הזה. והרי"ט ז"ל נשא ונתן הרבה בשיטתי' והעלה שאין לנו סמך להקל על כך ופי' דמשנתנו בעסק מיירי ואפי' על ידי עסק אם יש כיוצא בו שהחמיץ אסור ואם אין שם כיוצא בו אסורה כשיעור מיל. וכתב הוא ז"ל ומכל מקום כשאנו למדין דאפי' בעסק בגמ' כשיעור מיל לא שנלמוד מכאן שאם שהה כלל ולא נתעסקו בו שיהא אסור שזה דבר שאי אפשר הוא ואינו עולה על דעת. ועוד דא"כ תהא האשה צריכה לעשות עיסתה עוגה אחת כדי שלא תשהה כלל או שתהא אשה א' לכל עוגה ועוגה וזה אינו נראה וכי תימא מהו שיעור שיש לנו בזה או על כרחך תאמר שנאסר מיד או שהוא חצי מיל או שניכר בסימני שאור כי האיך לא נתנו חכמים שיעור בדבר תשובתך הרבה נתנו שיעור בדבר כי תוך שיעור מיל שנתנו בעיסה ללוש ולקטף אעפ"י שיש שהיות בנתים דלא סגי בלאו הכי אין באותן שהיות כדי לאסור העיסה אחר שנעשית בצונן ובצינון ידים ובמים שלנו כי תוך שיעור מיל אי אפשר לשהות כל כך כדי לאחר ומ"מ הזהרו להן שתעשה האשה כל מה שאפשר

שלא לשהות האישה (נ"ל דצ"ל העיסה, המעתיק) ובודאי שאם בא לעשות עיסתה עוגות הרבה לא אמרו שתקטף עוגותיה זו אחר זו שיהיו כולם לפניה עד שתכניסם לתנור זו אחר זו אלא עוגה תכניסנו מיד בתנור ולא עוד אלא שיכול אדם לומר שלא התירו לישת עיסה בפחות משנים וכמו שאמרו הוא מסיק ואשתו אופה כדי שלא תשתהה העיסה בעוד שהתנור ניסוק ולא עוד אלא כל מה שאמרו הוא מסיק ואשתו אופה למדו אותנו שיהא הוא מסיק התנור תחילה ואח"כ תלוש ותאפה מיד כמו שאמרו שעושה עוגה עוגה ידביקנו מיד בעלה בתנור ונמצא שלא שהתה כלל:

והא דתניא כל זמן שעוסקת בבצק אינו בא לידי חימוץ. היינו כשעוסקים כסדר ההוא הנזכר למעלה. ע"כ לרי"ט ז"ל:

ואמר ר' אבהו אמר ריש לקיש לגבל ולתפילה ולנטילת ידים ארבעה מילין. פי' ר"ח ז"ל לגבל אדם שאוכל חולין בטהרה צריך לחזור אחר גבל היודע לעשות בטהרה עד פרסה:

וכן לתפלה לרחוץ ידיו לתפלה.

ולנטילת ידים היינו לאכילה כלו' שיש לנו להמתין שלא יתפלל ושלא יאכל עד שיטול ידיו אם יש מים עד פרסה וכן פי' רבינו האי והרב בעל הערוך ז"ל:

וכתב הרי"ט ז"ל ולפי שיטה זו שפיר יש לומר דכולהו מיירי במי שהולך בדרך ע"כ: ויש שהיו מפרשין לתפלה לאדם המתפלל וצריך לנקביו שאמרו בפ' מי שמתו שאם יכול לעמוד בעצמו עד פרסה ולפי זה לא שייך הא אמר לך (נ"ל דצ"ל אמהלך, המעתיק) בדרך וכי אמרינן לפניו ולאחריו אשארא קאי: אבל רש"י ז"ל פי' לתפלה להתפלל בבית הכנסת ואתי שפיר למהלך בדרך שאם רוצה ללון בכפר שאין בו י' ויש לפניו מקום שיש בו י' צריך ללכת ללון שם: וכתב הרי"ט ז"ל ובלבד שיש שהות ביום דליכא שום סכנה ושאיני מעקם דרכו וצריך [ללכת ללין (נ"ל כמיותר)] ללכת שם מחר ופי' נכון הוא ע"כ: ורב אלפסי ז"ל כתב שם בברכות רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה בעי הדורי ועד כמה עד פרסה דאמר ריש לקיש לגבל ולתפלה וכו'. וכתב הרי"ט ז"ל נראה שהוא מפרש לתפלה כפי' ר"ח ז"ל ובודאי דקשיא ליה להיא גירסא מאי שנא קריאת שמע מתפלה וכי תימא דתפלה אין לה זמן קבוע הניחא תפלת מנחה ותפלת ערבית אבל תפלת השחר יש לה קבע עד ארבע שעות ועוד קשה של ערבית נמי אין ואי דאיכא שעות אק"ש נהדר ואי דליכא שהות אתפלה נמי לא נהדר ואפשר לומר דבאיכא שהות ואפי' הכי ק"ש דאוריתא לא רצו לעקב קריאתו: ומיהו בנוסחי דיוקנאי לא גרסינן אלא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ותו לא מידי ופי' בתוספת דלא שנא לק"ש ולא שנא לתפלה אבל אומר שאם יש שהות

ביום איבעי ליה למיהדר כל מה דאיפשר ואין לדבר שיעור וזה עיקר ע"כ לרי"ט ז"ל: וכתב עוד ז"ל ומ"מ כל המפרשים מודים דלנטילת ידים דקאמר ריש לקיש היינו לאכול שאפי' לאכילה מתירו לו אם אין לו מים עד פרסה או שהם לאחריו בהרחק מיל ונראה בשאינו יכול לעמוד בעצמו להתענות שהדרך טורדתו ולפיכך הקלו בו כיון דנטילת ידים דרבנן אבל כשאיפשר לעמוד בעצמו או שהוא בעיר ודאי יש לו לטרוח כל מה שאיפשר לקיים נטילת ידים ולא שרי ליה בכל מידי דמנקי ידי' דבנטילת ידים טרחו בכמה הלכות דבעי כח גברא וכח מנא ופסלו בכמה משקין והאיך ידחו אותם בכדי במקום הזה: ואי לאו דמיסתפינא מרבוותא ז"ל הוה אמינא שלא אמרו לנטילת ידים אלא למי שנטל ידיו שחרית והתנה עליהם דקיימא לן נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כלו ולפיכך אמרו שהיוצא לדרך יש לו ליטול ידיו ולהיות מתנה עליהם וכל שאיפשר לו למצוא מים עד פרסה לא יסמוך על התנאי: אי נמי דלנטילת ידים היינו למי שנצרך לנקביו ונפנה יהא צריך ליטול ידיו מפני שחייב לברך ברכת אשר יצר ועוד שאסור לילך בידים מזוהמות וכל שכן כשהוא תלמיד חכם שאי אפשר לו בלא הירהור תורה ועד פרסה הטריחוהו שימתין ליטול ידיו במים ואם לא יתנקה בכל מה שאפשר לו ואעפ"י שמאחר ברכת אשר יצר אין בכך כלום כי אינה ברכת המצוה ולא ברכת הנהנין אלא ברכת השבח וכן ברכת נטילת ידים ואעפ"י שהיא ברכת המצוה לא קבעו בה תכיפה כיון שאי איפשר קודם נטילת ידים וכל שכן ברכת אשר יצר שהיא ברכת השבח ומצינו בסדור גאונים הראשונים וכן נוהגים היום שאומרים אותה בבית הכנסת ואין זה כראוי למי שאמרה כבר כשנטל ידיו אלא שנתנו לו רשות לאחר אותה לסדרה עם שאר ברכות השבח וכן לזה נתנו לו רשות לאחרה כדי שיטול ידיו במים עד פרסה אבל לא יותר אבל לצורך תפלה וק"ש לא נתנו שיעור אלא הכל לפי מה שהוא ולאכילה שהיא דבר של רשות לא נתנו שיעור אלא שיחזור כל מה שאיפשר לו עד כאן לרי"ט ז"ל: מתני' **כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט ר' אליעזר אומר וכו'**. פירש הרי"ט ז"ל דמתני' בשהגיע לכלל הפרשה דהיינו שגלגלה כבר שאלמלא כן היה עושה אותו פחות מכשיעור דאפילו למאן דאמר אין הסל מצרפן לחלה (נ"ל חסר כאן איזה תיבות) בכי האי גוונא שרי ליה ומתני' ביו"ט של פסח שאילו מפרישה ומניחה היא מחמצת ואם תאמר שישרפנה אין שורפין קדשים ביו"ט ואפי' תרומה כדאיתא בפ' במה מדליקין: והא דקאמר ר' אליעזר לא תקרא לה שם עד שתאפה לומר דלאחר שתאפה מפריש ממנה חלה או שיטול פרוס מכל ככר וככר או שיטול ככר אחד על כולן ובלבד כשהן כולן

לפניו כדי שיתרום מן המוקף ואין צריך ליתנם כולן לסל לצרפן לחלה דהא מחייבא משעת גילגול כדפרישית:
ובן בתירא אומר תטיל לה בצונן. פי' הרי"ט ז"ל לאו דסגי בפעם אחת אלא שתטיל לה תדיר תדיר כדי שתהא כדלף הטורד שלא יניחה להחמיץ:

דף מו:

גמרא **דכולי עלמא טובת הנאה אינה ממון**. כתב הרי"ט ז"ל אע"ג דהכא מדחי ליה הכי מ"מ אנן קיל"ן בטובת הנאה כדכתיב בקידושין:
ר' אליעזר סבר הואיל ואי מתשיל עלה. פי' הרי"ט ז"ל שיש שאלה בכל הקדש ותרומה דקונמות חשיבי לאיתשולי עלייהו ואע"ג דאין נשאלין בדבר שנדר לדבר מצוה ואין מתירין אותו לכתחילה כל שאין הכונה לבטל את המצוה אלא לשעתא למעליותא בהאי נשאלין ומתירין:
אתמר האופה מיו"ט לחול וכו'. הרי"ט ז"ל העתיק לכתוב בכאן דיני אוכל נפש ביו"ט גם בדיני הואיל גם בפסק רב אלפסי שפסק כרבא ואני קצרתי בכל לפי שבמס' יו"ט מקומו ושם נתבאר:

דף מח.

אמר רב קבא מלוגנאה לפסחא. פי' קב של מקום פלוני. ואסי' וכן לחלה והיינו שיעורא דתנן חמשת רבעים קמח. ורש"י לא גריס ועוד לפי שהם חמשה לוגים צפוריים בצימצום וכמו שכתב רש"י. ור"ת ז"ל גריס ועוד וכן כתב הראב"ד ז"ל בהלכות פסח וטעם היתר הזה לפי מאי שאמרו במתניתא בעירובין כל האוכל כשיעור הזה הרי הוא ברוך ומבורך פי' כשיעור עיסת מדבר והוצרך ועוד לשיעור חלה דבעל הבית שהוא חלק א' פי' שישאר לבעל הבית הרבעים לבד החלה כדאמרו במס' חלה ואף כי אין לה שיעור מן התורה כל שהוא מיהא בעי כ"כ רת"ם ז"ל: וכתב הרי"ט ז"ל ושיעור הכלי הראוי לזה כך הוא כי שיעור חלה מ"ג בצים וחומש ביצה במנין ורביעית הלוג הוא ביצה ומחצה נמצא שהביצים הללו הם נ"ט (צ"ל כ"ט המעתיק) רבעיות פחות חומש רביעי והרביעית שהוא אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע בתרית' הוא י"א אצבעות חסר חומש ויעלו כל הרבעיות שי"א אצבעות וחומש חומשא וכלי של ששה אצבעות על ששה אצבעות ברום שמנה אצבעות ושלשה חומשים וחומש חומשא יעלו בה בה"ת (נ"ל דצ"ל שי"א, המעתיק) בי"א אצבעות וחומש חומשא נמצא כי שיעור מ"ג

בצים וחומש ביצה הוא כלי של ששה אצבעות על ששה אצבעות ובהם אצבעות: וכתב עוד ז"ל ואם תוסיף אועידות כדברי רת"ם ז"ל והם עולים קרוב ל"ג ביצים יהיו י' רביעיות שהם שכ"ד אצבעות וכלי שהיא שש על שש אצבעות ברום תשע אצבעיות בתריתא שכ"ד אצבעות לא פחות ולא יותר. ולענין פסח אית לן למנקט לחומרא כדברי רש"י ז"ל וחשבון ביצה בכל מקום יש אומרים שהוא ליתן אותה בכלי מים ומה שיפול מן הכלי הוא שיעור ביצה וכמו שאמרו לענין נזיר וחשבון זה אינו מחוור לנו שיש הפרש גדול כפי גודל הכלי וקנטרו והפי' המחוור הוא מה שמחזיק חלל ביצה בינונית ולפי שאין לנו שיעור מכוון בבצים שיש בצים גדולות וקטנות ובינונות במנהגים רבים השיעור הראוי הוא מה שאמרנו ע"כ: ולזה הסכים השיעור שכתב הרי"ט זצ"ל לדברי רש"י ז"ל והר"י קר"ה קושא ז"ל שכתב ואמרו רבוותא ז"ל הני חמשת רבעים קמח שהם מ"ג ביצים משקל שבע מאות ועשרים זוז ואנן שיעור מתקל לא נהירא לן דאיכא דקליל ואיכא דלא קליל ושיעור בצים איכא גדולים ואיכא קטנים אלא לפי חשבון רביעית של תורה ע"כ:

דף מח:

דתניא ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן בסל מצרף לחלה. וכתב הרי"ט ז"ל והוא שרודה מן התנור ונותנו בסל לאלתר. והכי מוכח ליש' משמע דהא דר' אליעזר עדיפא מדר' יהושע דכל שכן בתנור עצמו והא איפסיקא הילכתא כר' אליעזר והסוגיא מוכחת דאין צורך לצירוף תנור וסל אלא היכא דאין שיעור בעיסה ומיהו נראה דבעי כוונה זאת כזאת כדי שתהא מן המוקף ע"כ ורבינו אלפסי ז"ל א' דלא איפליגו ר' אליעזר ור' יהושע אלא בחלת ארץ ישראל שאין לאוכלה אלא בטהרה אבל חלת חוץ לארץ הרי נאכלת בטומאה בין בטומאת' בין בטומאת שאר טומאה ואיכא (נ"ל דצ"ל וליכא, המעתיק) איסורא אלא למי שטומאה יוצאת מגוף באיש משיראה קרי ובאשה משתראה דם נדה כדאמר בכתובות אמר שמואל אין תרומת חוץ לארץ אסורות אלא למי שטומאה יוצא מגופו והני מילי באכילה אבל בנגיעה לא אמר רבינא הילכך נדה קוצה לחלה ואכיל לה כהן קטן ואי ליכא כהן קטן עבדינן כר"א דאמר לא תקרא וכו' והדר מפרשת חלה אחריתי שלא תשכח תורת חלה ואכיל לה כהן גדול ע"כ: והרב בעל המאור תמה עליו דמאי אריא כהן קטן אפי' גדול אם טבל לקריו. והרי"ט ז"ל האריך בדיני חלה עד למאד וכתב בסוף העלה כי דינו לענין פסק הלכה למעשה באלו המקומות דבמקום שנהגו בשתי חלות מפריש שתי חלות ואין לאחת שיעור ובמקום שנהגו בחלת האור בלבד בהני סגי ליה ולענין עיסתו של פסח כשבא להפריש חלה ביו"ט ממש אי איכא כהן קטן שקיל חדא בלחוד למיתן

ליה ואי ליכא כהן קטן ולא כהן גדול שקיל חדא כל שהוא בריש עיסה ויהיב בנורא דליכא משום שאין שורפין ביו"ט דדבר מועט הוא דלא חשיב ואידך לא מפריש לה כלל אלא אוכל והולך ואח"כ מפריש ואם רצה מפריש ונותנה לכל כהן ואפי' היה טמא ואי ליכא כהן באתריה אפי' בחול אין צריך להפריש חלת כהן עכ"ל ז"ל:

מתני' **ר"ג אומר שלש נשים לשות כאחת ואופות בתנור אחת זו אחר זו**. כתב הרי"ט ז"ל מדנקט ר"ג בלישנא לשות כאחת משמע שאין אחת מהן מתעסקת בלישה יותר מחבירתה ור"ג אפי' שלא בעסק התיר שתהא האחת שוהה עד שתאפה לחברותיה אבל לא יותר וכן נראה מפרש"י ז"ל:

וגם הר"ח והגאונים ז"ל כך פירשו אבל במה שאמרו חכמים שלש נשים עוסקות בבצק ודאי היינו שאין לה להניח עיסתה ולהמתין כלל אלא שתהא עוסקת בו ונראה לפי פשטא שבדרך חיוב אמרו שלשה דווקא שאפי' בעסק אין לנו אלא כסדר הזה שאפי' עוסק איפשר שתחמיץ אם שוהה הרבה ומה שאמרנו בברייתא כל זמן שעוסק בבצק אינו בא לידי חימוץ אפי' לפי פשטא י"ל כך היא בדיעבד אבל לכתחילה יהבו רבנן שיעורא משום גדר וסיג שמא מתוך העסק תלאה ותניחה העיסה ותחמיץ אבל הרמב"ם ז"ל כתב לקולא שאפי' לכתחילה יכולה לישהות ולהתעסק כל מה שאיפשר בעיסתה ואין עליה איסור אלא שלא תניח העיסה ותתעסק בדברים אחרים. ונראה מדבריו ז"ל שהוא סובר דהא דקתני במתני' שלש נשים עוסקות בבצק א' עצה בעלמא קמל"ן שלא יטריחו הרבה וכדי שלא ינוחו העיסה אבל אין זה בחיוב. ומה שאמרו בברייתא כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ אפי' לכתחילה קתני. כללו של דבר שלא באו חכמים אלא לומר שלא תשהה העיסה כדברי ר"ג בלא עסק לכתחילה ואם שהה אין אסורה אלא עד כדי מיל. ואחד מגדולי הדור דן ומורה להלכה ולמעשה לעצמו ולאחרים ואילו היו השמועות בעלמא מכריחות לפרש כן להקל ודאי היינו שומעין להם אבל אין שום ראיה לפי' הדחוק הזה הבא להקל אלא מנהג העולם בלבד והוא ודאי מנהג מבטל הלכה ומביא תקלה לעולם ומכניס בני אדם בספק התו' ומאן דדאין הכי לא חייש לקמחיה ולא חייס על חיי רוחיה ואעפ"י שאין לנו גדול ברבנים ממשה רבינו זצ"ל שדן כך אין משוא פנים בהלכה וכל שכן באיסור חמור כזה ולכתחילה. כל זה להרי"ט ז"ל.

ועוד האריך הרבה ודחה פס' הרמב"ם ז"ל וכתב בודאי אפי' הנדון במשנתנו דרבנן דינא קתני שכך יש לנשים אלו לעשות על כל פנים כסדר הזה כי אעפ"י שהיה אפשר להתיר עסק יותר כי אין הטבע מחייב (על כל פנים כסדר הזה כי) (נ"ל כמיותר המעתיק) שיחמיץ בעסק יותר מזה חכמים נתנו שיעור הראוי והיפה כי בשיעור זה לא יתחמץ על הרוב

ונתנו שיעור לישה כשיעור ערידה ושיעור ערידה כשיעור אפייה אפי' בעצים וגחלים וקצרו להם את השיעור כדי שלא תבואנה לידי איסור תורה ולתת שיעור מסוים לכל לא היה ראוי כמו שאמרנו כי בלישה דתנא ביה ואפייה הראוייה לשיעור עיסת פסח כדרכו ברור הוא שלא תבא לידי חימוץ. והאמוראים פירשו שהוא כשיעור מיל. וכבר פירשתי שלא אסרו בעיסה מלהניח כדי להוליך העוגה לתנור אלא כל שעושות כסדר הזה שהיות שיש בנתיים אינן אוסרות. ומה שאמרו כל זמן שעוסקות בבצק הכי פי' כל זמן שעוסקות בבצק כסדר הזה ומה שנתנו חכמים סימני שיאור וסידוק (בכ"י מוסיף לא סמכו על שיאור וסידוק ולא תוך שיעור שנתנו: ול"נ שהן כמיותר, המעתיק) לא סמכו על שיעור שנתנו חכמים וגם לענין מלקות וכרת שאין כרת ברור אלא בכך ומשנס (נ"ל שראשי תיבות הן "ומה שנתנו סימן, המעתיק) שיאור וסידוק להחמיר בה תדע שלא סמכו על סימני שיאור וסדוק בשנולשו בפושרין כדברי ר"ח ז"ל (נ"ל דחסר כאן תיבות ואף שהרמב"ם ודברי הר"ח הן בענין בציקות של גוים אדם ממלא כרסו וכו' המעתיק) מיקל בדבר ההוא כבר ביארנו שאין דבריו נכונים ועדיין אני אומר כי אף לדברי הרמב"ם ז"ל והמקילים להתיר בהן לכתחילה ע"י עסק כמו שאמרנו אינו אלא כמו שדרש רבא ע"י צינון ידים. מעתה אין לנו להתיר לדברי שום אדם עסק מרובה אלא בצינון ידים לכתחילה ולדברינו אשה שעברה ולשה בלא צינון ידים אסור אלא שהמקילים סומכין על הרמב"ם ז"ל בההיא בדיעבד וה' אלהים יכפר בעדו. ע"כ להרי"ט ז"ל:

מתני' **שיאור ישרף וכו'**. רבינו אלפסי ז"ל פסק כר' מאיר ששנאו רבי בלשון חכמים:

דף מט.

מתני' **ארבעה עשר שחל להיות בשבת וכו'**. כבר כתבתי פ"ק דהלכה כר' אליעזר בר' צדוק (נ"ל דצ"ל ר' אליעזר איש ברתותא, המעתיק) שאמר תרומה על פני (נ"ל דצ"ל מלפני, המעתיק) השבת וחולין בזמנן:

דף מט:

גמרא **עם הארץ אסור לאכול בשר**. פי' הרי"ט ז"ל כי מתוך עמיתו אינו יודע לשחוט ולמלוח כראוי:

עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכיפורים. פי' רבינו אלפסי והגאונים ז"ל כגוי שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה מאורסה. וכתב הרי"ט ז"ל רץ לאו דוקא דאם כן אפי' חכם אלא שעמיתתו מביאו לדינך: והנכון שדיברו חכמים לשון הבאי וגוזמא וזהו שאמרו

ביום הכיפורים שחל להיות בשבת אבל ודאי ההורגו שלא כדין נהרג עליו ונראין דברים בכל אלו הגוזמות בעם הארץ שאינו אפי' במצות ודרך ארץ או איפשר במי שלא קרא ושנה בלבד אעפ"י שעוסק במצות כי לא עם הארץ חסיד ובודאי לסרס בני אדם לתורה מגזמין על עם הארץ בכל זה. הרי"ט ז"ל:

ת"ר ששה דברים נאמרו בעם הארץ אין מוסרין לו עדות ואין מקבלין ממנו עדות כו' והא דאמרינן במסכת חגיגה אמר רב פפא כמאן מקבלינן האידנא סהדותא דעם הארץ כמאן כר' יוסף תירץ רבינו אלפסי בההיא לא פליגי והתם מיירי בעם הארץ דאיתיה במצות ובדרך ארץ אבל הכא דליתיה אף במצות ובדרך ארץ והיינו דחשיד לן מסתמא אכל אגפי פסילותא דמשום דחשיד אגזל אין ממנין אותו על קופת צדקה ומשום דסתמיה חשיד אשפיכות דמים אין מתלוין עמו בדרך וכתב הרי"ט ז"ל בהא דאמרינן בפ"ק דקידושין כל שאינו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ אינו מן הישוב ואמר ר' יוחנן עלה ופסול לעדות משום דהכא קתני אין מקבלין והוה משמע לכתחילה ופירש ר' יוחנן דאפי' בדיעבד פסול: עוד כתב ז"ל ובעניני עם הארץ יש דינים חלוקים כי יש עם הארץ שאינו במקרא ובמשנה אבל ישנו בדרך ארץ ובמצות וזהו לשונו דרך כלל והוא פסול לעדות לכתחילה אלא משום איכא וכשאינו במצות הוא פסול בדיעבד כברייתא דלעיל ובודאי שסתמן של אילו אינן מעשרין פירותיהם ולא אוכלין חוליהם בטהרה ויש בני אדם שנוהגים באמיתות בדברים האלו ואעפ"י שיודעין תורה ושונין וקוראין נקראין עמי הארץ כדי זה וראי' שאמרו איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר' מאיר וחכמי' אומרי' כל שאינו מעשר פירותיו ע"כ:

סליק פירקא

דף נ.

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. פי' ומחצות ואילך אינו תלוי במנהג אלא מן הדין אסור והטעם פי' רש"י ז"ל לפי שיש לו לטרוח בענין מצה ומרור שתהא לו מוכנת לכשתחשך לאלתר. ובירושלמי פי' הטעם לפי שאינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבנך קרב ובתוספתא סברו לומר דאיסורא דאורייתא הוא וכתב הרי"ט ז"ל דאינו בדין כלל אלא איסורא דרבנן בעלמא: וכתב רבינו זרחיה ז"ל כי לפי הירושלמי עכשיו שאין הקרבן דינו כשאר הימים טובים וכל היום תלוי במנהג: והרמב"ן ז"ל הגיה עליו שזה אינו שאם כן היו שונים במשנתנו בערבי פסחים בפירוש ואין הירושלמי אלא נותן טעם למה חייבו זה לכתחילה אבל

משנאסר הדבר נאסר לעולם שכל דבר שבמנין אעפ"י שבטל הטעם גזירה במקומה עומדת עד שיעמוד ב"ד ויבטל וכל שכן בזה שהדבר מוטל וצריך בזמן הזה לענין מצה ומרור כדברי רש"י ז"ל וכך כתבו בתוס' כדברי הר"ם ב"ן ז"ל וכן הוכיח הרי"ט ז"ל מדברי רבינו אלפסי ז"ל דכתבה למתני' וגמרא בעלה כפשוטה בהלכות:

ההולך ממקום למקום כו'. כתב הרי"ט ז"ל דהא דאמרינן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם הני מילי כשדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור הרי דינו כעיר שהלך לשם ובגמ' יתבאר יותר בע"ה:

אמרו בירושלמי **כל האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה**. ואיכא מרבנן דנקיט לה כפשוטי ובכולי יומא ובכל מצה. וכתב הרי"ט ז"ל דהנכון שלא נאמ' אלא במצה הראויה לצאת בה שהיא הארוסה כי היא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל וכן לא נאמר אלא משעת איסור החמץ דהשתא מתחיל ארוסי המצוה נמצא דעד ארבע שעות מותר אפי' במצה הראויה ומשם ואילך אסור במצה ראויה ומותר במצה שאינה ראויה כגון במצה עשירה או שנילושה שלא במים ומשקין עד סמוך למנחה דמשם ואילך לא יאכל אדם עד שתחשך שום פת אלא שמטפל בבשר וקרבים ובני מעים וכיוצא בה כדאיתא בפרק ערבי פסחים: ובירושלמי אמרו רבי לא היה אכיל לא חמץ ולא מצה ופי' ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי הטעם משום דרבי בכור היה והבכורים מתענין בערב פסח אנן כר' סימון משמיה דר' יהושע בן לוי קיימא לן ובפי' אמרו במס' סופרים הבכורים מתענין בערב פסח מנהג שריר וקיים:

דף נ:

גמרא **מאי אריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וימים טובים נמי**. פר"ש ז"ל דההוא דמתני' פרכינן דש"מ דאחר חצות אסור מן הדין. וכתב הרא"ה בשם רבו הרמב"ן ז"ל דהכי פרכינן דלעיל אין חוששין למנהג אלא במקום שיש אסור של תורה או של דבריהם ודאי (נ"ל דצ"ל ובאו, המעתיק) והוסיפו בדבר המנהג תופס הא לאו (נ"ל דצ"ל הא נהגו שלא לעשות מלאכה בא' מימי השבוע, המעתיק) נהגו שלא לעשות מלאכה כ"א מימי שבוע אין מנהג תופס כלל ולהכי פרכינן שפיר מאי אריא דקתני ערבי פסחים אי לא שמעינן דאית ביה איסורא אלא מנהגא אפי' בערבי שבתות וימים טובים נמי ואי משום דבעי לאשמעינן דבערבי פסחים תפיס מנהגא הא אפי' בערבי שבתות וערבי ימים טובים תפיס מנהגא דהא אית ביה איסורא בלא מנהגא כדתניא:

והא מן המנחה ואילך קתני. כתב הרי"ט ז"ל מסתברא דממנחה קטנה קאמר דהיינו מתשע שעות ומחצה ולמעלה:

גופא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים ובמוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים. פי' בתוס' שאין זה אלא אחר שחשכה דמנינו עד שיצאו מבית הכנסת כדי להוסיף תוספת ניכר מחול על הקדש דאע"ג דסגי לן בתוס' כל שהוא כגון עד שיראו כוכבים קטנים אי נמי דמתחמי כולהי כוכבי כדמן חדא כוכבא כדאיתא בירושלמי שפיר דמי למיעבד תוס' היכר וכן אמרו בירושלמי נשיא דנהגי דלא למיעבד עבידתא באפקי שבתא אינו מנהג עד דתתפני תעניתא סדרא כמנהג פי' עד שיסיימו עניני תחנונים ובריש ירחא מנהג כי מפני כבוד ר"ח דאיקרי מועד עושין כן ובימי ישראל היו נוהגים אף האנשים לשבות קצת ממלאכה כדכתיב במס' מגילה וברכות שם רש"י ז"ל ע"כ לרי"ט ז"ל: וכתב עוד ונראה שלא אמרו אלא מלאכה של רשות ושל קבע אבל להדליק את הנרות בין בביתו בין בבית הכנסת אינו בכלל סימן קללה דאין זה דבר ששייך ביה סימן ברכה ולפיכך כל שהבדיל בתפלה או על הכוס או שאמר המבדיל בין קדש לחול ועבר זמן תוספת מחול על הקדש דאורייתא מותר להדליק אבל קודם לכן אסור דקודם זמן התוס' אסור מן התורה ועובר בעשה ולאחר מיכן קודם שיבדיל אסור מדרבנן. והאידנא לא זהירי נשי בהא מילתא מיהו הא קיימא לן דאפי' בכי האי גונא מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין כדאמרינן לענין תוספת יום הכיפורים דאכלו ושתו עד שחשיכה ולא אמרי להו ולא מידי והכין עיקר מסקנא דמס' יו"ט אע"ג דבמסכת שבת מפלגי בין דאורייתא לדרבנן:

דף נא.

גופא דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור אי אתה רשאי להתירם לפניהם. והא דאמרינן בפ"ק דחולין שאכל ר' מאיר עלה של ירק בבית שאן והתיר ר' בית שאן על ידו דהתם מנהג בטעות היה שהיו סבורים שחייבים לעשר ובמנהג בטעות רשאי להתירם בפניהם ומתניתא דהכא שהיו יודעים שהם מותרים לגמרי אלא שנהגו להחמיר על עצמם ובהא אין רשאי להתירם בפניהם וכן אמרו בירושלמי כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה ונוהג בו איסור נשאל ומתירין לו וכל דבר שיודע שהוא מותר ונוהג בו איסור נשאל ואין מתירין לו ע"כ. והא דתניא אי אתה רשאי להתירם בפניהם כתב הרי"ט ז"ל לנהוג היתר בפניהם והקשה הרי"ט ז"ל דמשמע דשלא בפניהם מותר לנהוג היתר והיכי איפשר דהא תנן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם

ועוד האריך ונשא ונתן בענין והתוס' כתבו דבמנהג התפוס להחמיר יש דינין חלוקים במנהג החשוב והוא שנהגו בני העיר על פי תלמידי חכמים ותלמידי חכמים עמהם בזו נותנין עליו לעולם חומרי מקום שהלך לשם כשאין דעתו לחזור ואפי' שלא בפניהם ואפי' במקום תלמידי חכמים דליכא משום סירכא דמנהג חשוב בזה יש בביטולו גרם מחלוקת ואין לו היתר אלא חוץ לעיר וחוץ לתחום והיינו מתניתין דקתני נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ואתי' בכל ענין אבל ברייתא במנהג שאינו חשוב כגון שנהגו בני עיר מעצמן ובהא רשאי לנהוג היתר שלא בפניהם: וכתב הרי"ט ז"ל וזה היה נראה יותר טעם נכון מכל מה שאמרנו אבל עדיין אין הדבר מחוור כל הצורך כיון דמתנתא ומתני' סמכו (נ"ל דחסר כאן איזה תיבות) הוה ליה לפרושי ועל כל פנים צריכין אנו למודעי לדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל דמתני' דהדר תני אל ישנה אדם מפני המחלוקת מילתא פסיקא הוא ואף בשדעתו לחזור ואפי' כלם חכמים יודעים את התורה ואפי' בחדרי חדרים ובהא אתיא רישא דמתני' וסיפא בחד גוונא דרישא מיירי בחד צד במקום דליכא חשש מחלוקת ואזלינן לאביי בתר ארץ ישראל ולרב אסי בתר עיקר עירו והדר קתני כי מפני המחלוקת אין לשנות בשום ענין מחומרי מקום שהלך לשם וביאור דברים אילו כי המנהגות על שלשה דרכים דכל שהוא מנהג בטעות נשאל ומתירין לו כדברי הירושלמי ואפי' בכותאי נמי כיון דנשאלין ומראין שהלכה נוספת בידם ומכל מקום אין נוהגים היתר בפני כותיים וכיוצא בהן שאינן בני תורה והיינו מתניתא דקתני דברים המותרים דלהתירם בפניהם אינו רשאי אבל להתירו להם אפשר כשנשאלו וגם כשלא נשאלו מתירים להם בעל כרחם כשיש במנהגם חשש גרם איסור וכההיא דבית שאן וזו אינה ענין למשנתנו כלל ולא היה צריך לפרושי דפשוט הוא דבמנהג בטעות לא שייך חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם שאפי' לבני העיר עצמן היה לנו להתיר אי לאו דהנהו כותאי ואין לנו אלא להשמר מסירכא דידהו שלא יחטאו על ידינו והיינו שלא לנהוג היתר בפניהם: והדרך השני היה מנהג שאינו בטעות אלא שרצו להחמיר על עצמן בין על פיהם בין על פי תלמידי חכמים והדבר ההוא הוא מותר מן הדין בלא שום מחלוקת דעלמא כערבי פסחים קודם חצות ואפי' יש בדבר מחלוקת אלא שהאוסר יחיד כנגד הרבים וכיוצא בו כל שנהגו בדבר להחמיר והוא שידעו שהוא מותר מנהגם שריר וקיים ואפי' כלם חכמים יודעים את התורה אין מתירין להן וההולך לשם אינו נוהג שום היתר ואפי בחדרי חדרים ואפי' דעתו לחזור שכל כיוצא בזה יש לחוש למחלוקת וזו היא משנתנו דקתני מלתא פסיקא אהא בכל צד ובכל ענין שלא ישנה מפני המחלוקת ואתיא כולה בחדא גונא כשדעתו לחזור אין לו היתר אלא חוץ לתחום: ויש עוד מנהג שלישי

בינוני בין שנים אילו והוא שנהגו איסור בדבר לא בתורת חומרא אלא שטעו בלבד שאין טעותו מוכחתו שהוא דבר הראוי התלוי במחלוקת שיקול הדעת כגון ההיא וכיוצא בזה נתנו רמז ברישא דמתני' שאם אין דעתו לחזור נוהג כמותם אליבא דרב אשי ואי לאו נוהג כמנהג מקומו ואליבא דאביי דתולה הדבר בארץ ישראל וטעם חלוקים אילו מפני שאין בזה מפני המחלוקת שכבר יודעים הם שמנהגם דבר מחלוקת חכמים הוא וכי אין מנהגם מכריע ההלכה והעושה שלא כמנהגם דבר מחלוקת חכמים הוא ומנהגם אינו משום אותם טועים בדבר משנה אלא טועים בשיקול הדעת ואין בזה קלון כיון שאין הדבר מוכרח ומ"מ מדפייסה רבה בר בר חנה ואמרינן בכותאי שמעין שאף בזה ראוי היה שלא לנהוג היתר בפניהם במקום כותיים אבל במקום תלמידי חכמים נוהג היתר בפרהסיא בפניהם ומ"מ ודאי אין מתירין להם אפי' כשנשאל דכיון שיקול הדעת תופס בדבר מנהג להחמיר ונשאר לנו לפי מאי דאמרינן לקמן סבר כדרב ספרא במדבר והתם מותר והיתר גבי עובדא דרמי בר חמא אמרו חוץ לתחום אכלינהו כולא חדא מילתא היא ודייקא בלישנא הרי הוא מסתמא דיישוב תוך לתחום ומדבר חוץ לתחום אי נמי דהתם דלא נהגו אלא בפום ברייתא נקט חוץ לתחום דבחוץ לתחום סגי אבל הכא שפשט מנהג יו"ט שני בכל צריך שיהא חוץ לתחום לכל מדבר והיינו מדבר מה היא סתם ע"כ לרי"ט ז"ל בשם רבו הרא"ה ז"ל:

וכתב עוד ז"ל והדבר פשוט שאין משנתנו וכל גמרא ועובדא אלא במנהג להחמיר אבל במנהג להקל לעולם אין חוששין לו ואפי' היה על פי גדולים שבעולם כל שנראה בו צד איסור לחכם בעל הוראה אשר יהיה בימים ההם שאין לנו אלא שופט שהוא בימינו ומיהו במקום שאין האיסור ברור והמנהג קבוע כבר עד שאי אפשר לו להעלו נהי דליכא הכא משום סירכא דכותיים דאי מסתברא להחמיר מסתרכי אפי' הכי כיון שאינן בני תורה ואין בחבירו יש לו לעשות לעצמו בענין שלא יהא בדבר מחלוקת עד שיוכל להחזירם מעט מעט ואם הטענה מוכרע אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה':

דף נא:

אמר ליה רב ספרא לר' אבא כגון אנן דידעינן בקביעא דירחא. פי' אפי' בזמן השלוחים הייתי יודע בקביעא דירחא כי בזמן הזה הא קיימא לן דידעינן בקביעא דירחא וגזרו לעשות שני ימים טובים משום מנהג אבותיהם בידיהם. כך פי' ר"ת ז"ל. כתב רבינו זרחיה הני דנחתי ממערבא אסור להו למיעבד עבידתא ביו"ט שני ביישוב אפי' דעתו לחזור לפי שהוא מנהג לחזור (נ"ל דצ"ל להחמיר, המעתיק) כל זמן שפשט איסורא בכל

הגולה כולה ואין לפרוץ ובמדבר מותר אפי' אין דעתו לחזור כל זמן שלא הגיע ליישוב לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותם ואם הגיע ליישוב ואין דעתו לחזור הוקבע ביניהם ויעשה כמותם ואסור בין ביישוב בין במדבר ע"כ:

וכתב הרי"ט ז"ל ודבריו בזה ברורים ונכונים אבל הוא ז"ל כתב בעניני המנהגים של שמועתנו דברים שאינו מחוורים כמו שיתבאר לכל אדם ודבריו ותשובתם כתובים בספר המלחמות ה':

דף נב.

שמתיה ר' יוסף. כתב הרי"ט ז"ל וכל היכא שכבר נעברה עבירה כגון זו וההיא דסנהדרין דהנהו קבוראי דקברי שכבה ביו"ט שני שייכא שמתא וכן בכל כיוצא בו דעבר אדרבנן אבל במורד במצות עשה דרבנן לא שייכא שמתא אלא מכין אותו מכת מרדות דרבנן עד שתצא נפשו או שיקבל עליו:

וההיא דמועד קטן דאקלע רב המנונא להההוא אתרא ושמע קול שפירא דשיבבה וחזה דהוו עבדי עבידתא ואמר להו רמו הנך אינשי בשמתא היינו משום דהא חזו לשמתא אמאי דלא בטלו מעבידתא עד השתא והכל לפי מה שהוא וכפי השעה ע"כ:

דף נג.

גמרא **אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיאמר בשר זה לפסח**. פי' אפי' בשר שחוטה אסור לומר בלשון הזה ואע"ג דכולי עלמא ידעי דלא שייך קדושת פסח בחתיכה מ"מ נראה להו כמקדיש בשר זה לדמיו שימכרנו ויקנה ממנו פסחו וסבורים שעושה כן ואוכל קדשים בחוץ. כך נראה מפרש"י ז"ל: ואסיק רב פפא דוקא בשר אבל חיטי ושערי לא דעבדי אינשי דמנטרא לפסחא ופרש"י ז"ל דחיטי לא דמי לקדשים וכי אמר חיטי אלו לפסח אצניעם לפסח לאוכלם קאמר ולא אמרי' מיחזי כמאן דאמר למכרן ולקנות בהן פסח ע"כ: ואפי' בגדי מקולס אע"ג דלא פריש ואמר בשר זה לפסח אסור וגדי מקולס הוא כל שצלאו כולו כאחד ולא נחתך ממנו אבר גם לא נשלך ממנו אבל אם נחתך ממנו אבר או נשלך ממנו אבר אין זה גדי מקולס. כך כתב רבינו אלפסי ז"ל:

דף נג:

מתני' **מקום שנהגו להדליק את הנר בליל יום הכפורים ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות**. כתב הרי"ט ז"ל דבהא אין חוששין למנהג כלל דהא משום תשמיש והא אטו

הא לא גזרינן וכיון דכן חיובא נמי איכא להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מפני קדושתן ובמבואות האפילות ועל גבי החולין מפני חשש סכנה:
ונראה דכן הדין לענין ט' באב האסור בתשמיש המטה אבל עכשיו נהגו מפני האבל שלא להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ונראה שמנהגם קיים בזה דלא דמי כהא דיום הכפורים דבודאי הוא בית אלהינו למנוע עליו הדלקת נרות מבית הכנסת ומבית המדרש יותר ויותר מן הבתים ומ"ה במקום שנהגו להדליק מדליקין ע"כ:

דף נד.

אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא. כתב הרי"ט ז"ל ודאי שברכת האור אינה ברכת הנהנין דאם כן כל שעה שנהנה ממנו היה לו לברך עליו ובין שהוא של עץ או שיוצא מן העצים או שאינו יוצא ועוד דהא מסיקנא בפרק אלו דברים דלא בעינן כל שאותו ממש אלא כל שיכולין ליהנות ממנו ועוד שלא מצינו ברכת הנהנין בדבר שהוא חוץ לגופו אלא בדבר שגופו נהנה ממנו כגון אכילה שתייה וריח אלא שודאי זו ברכת השבח ולפיכך לא תיקנו אותה אלא במוצאי שבת דאיכא תרתי חדא שהוא דבר המתחדש שהרי בשבת נפסק' הנאתו מעט שאפי' כשהדליקו בע"ש אי אפשר להשתמש בו כדרכו בחול ועוד שהוא תחילת ברייתו והוי כרואה חמה בתקופתה ובודאי שמוצאי יום הכפורים אמרו בשמעתין וכן העלו הלכה שמברכין עליו ואעפ"י שאין הלילה הזה תחלת ברייתו אלא דכיון דיום הכיפורים נקרא שבתון והוא ג"כ דבר המתחדש לאדם שהרי נפסק הנאתו כמו ביום השבת אמרו לברך עליו ומ"מ לפי שאינם רואים (נ"ל דצ"ל דומים, המעתיק) בטעם דאלו במוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים לפי שהוא תחילת ברייתו ואלו במוצאי יום הכיפורים אין מברכין אלא על אור שהודלק מבעוד יום ושבת ואף הגחלת והאור דאלמול שמבערים ממנו אין מברכין לפי שלא יראה שהלילה תחלת ברייתה ומעתה אעפ"י שבמוצאי שבת מברכין על תוספת וכשהדליקו מגוי שלא בשבת (נ"ל דצ"ל שלא שבת, המעתיק) אין מברכין עליו ביום הכפורים אבל מברכין על תוספת נר שלנו והטעם ברור כי במוצאי שבת אעפ"י שעיקר הנר של גוי אסור לפי שלא שבת ממלאכתו תוספתו מותרת ומברכים על התוספת וביום הכיפורים אף התוס' אסור דדמי לאור היוצא מן העצים ומן האבנים אבל נר שלנו ששבת העיקר מותר ואנו מברכים עליו ואפי' התוספת אינו בא מן עיקר וזו מרגלית שבידינו מרבינו הגדול ז"ל ע"כ להרי"ט ז"ל:

וכתב עוד ז"ל ומפני מה נהגו העם להדליק נרות בבית הכנסת במוצאי יום הכיפורים כדי לברך עליהם והיה אומר הרא"ה ז"ל דביום הכיפורים שחל להיות בשבת אינו צריך במוצאי שבת עיקר. וכתב הרי"ט ז"ל ודברי רבינו אמת אעפ"י שהיה נראה דאור ששבת עדיף שהיה יוצא ידי שניהם:

ועוד כתב הרי"ט ז"ל דכשם שבמוצאי שבת אין מחזירין על האור כך במוצאי יום הכיפורים אין מחזירין עליו ומה שנהגו עכשיו העולם להוליך לבתיהם נר ששבת מבית הכנסת לברך עליו לפי שהם מחברות מצות וכיון שאפשר להם לקיים מקיימים המצוה מאחר שבאת לידם וספק בידם לעשות לא שיהו חייבים לחזור עליו להוציא בו לבני ביתם דאלו לנפשייהו כיון דחזי ליה על כל פנים חייבים לברך ואין זה נקרא מחזיר על האור וזה פשוט ושלא כדברי הראב"ד ז"ל שכתב כי חייב אדם לברך לחזור על האור במוצאי יום הכפורים מפני כבוד השבת ששב' ממלאכה ואינו נראה בעיני אלא כמו שכתבתי וכן דעת רבותי שיחיו וכן אומר מורי בשם רבינו הגדול ז"ל, ע"כ לרי"ט ז"ל:

וכיון שרואה מברך מיד ר' יהודא אומר סודרן על הכוס. כתב הרי"ט ז"ל וקיימא לן כר' יהודה וכן עמא דבר: ואעפ"י שר' מפזרן חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו כתב הרי"ט ז"ל נראה לי שאין ברכת הבשמים בחזק זו דההיא ברכת הנהנין הוא וכבר יצא ולא דמי לברכת היין של קידוש דהתם קידוש גורר אותה לעשותה חובה מה שאין כן בזה דאפשר להבדלה בלא עצי בשמים ואעפ"י שחוזר מריח בו מ"מ נראה כאוכל לבטלה כדי שיברך אבל מה אעשה שכבר נהגו העולם לחזור ולסדר ברכת עצי בשמים להוציא בניו ובני ביתו ויש לי לומר דכשחוזר ומריח אינו נראה כמריח לבטלה כיון שעושה כך להוציא אחרים והנאה חשובה היא זו מפני גרם מצוה שמוציא אחרים ומדאמרינן להוציא בניו ובני ביתו שמעינן דנשים חייבות בהבדלה ואפי' תימא הבדלה מצות עשה שהזמן גרמא חייבות בו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקן ובודאי אשתו בכלל בני ביתו בכל מקום:

דף נד:

פיסקא **מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב אמר שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב.** כתב הרי"ט ז"ל כל המפרשים הסכימו לדברי האמת דהא לאו כפשוטה שאין לציבור לעשות תעניות על הציבור בבבל דהא לא אפשר דודאי חובה לציבור בכל מקום להתענות ולשוב אל השם יתברך על כל צרה שלא תבוא על הציבור ונפקא לן מדכתיב כי תבאו מלחמה בארצכם (ו') ריבה הכתוב צרות הרבה וכדברי הרמב"ם ז"ל

אלא שמואל הכי קאמר שאין חומר תענית ציבור בבבל ליאסר במלאכה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ולהפסיק מבעוד יום אלא תשעה באב. ואף רש"י ז"ל כך כתב ומאי דנקט למיסר במלאכה אעפ"י שאין ט' באב אסור במלאכה כבר פירשו בתוס' דהכי קאמר שאין תענית ציבור בבבל ליאסר במלאכה חוץ מט' באב במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה וטעמא דהאי מלתא דשמואל מפרש רש"י ז"ל לפי שהיא תבוענית ואינן צריכין גשמים כתב הרי"ט ז"ל נראה מדבריו דבבל ממש קאמר שמואל גם לפי טעם זה אין דברי שמואל אמורים אלא בתענית גשמים אבל על שאר צרות מתענין בכל חומרי תעניות והקשה על רש"י ז"ל דא"כ היכי קאמר שמואל חוץ מט' באב הא איכא תעניות שאר צריכות ואולי רבינו ז"ל היה סובר דלעולם אין חומר תעניות נוהג אלא בשל גשמים ואם כך הי' דעתו זו קשה מן הראשונה שהרי אמרו על הדבר ועל המפולת מתענים ומתריעים והתרעה לא היתה אלא בתעניות החסרונות שנוהגות בהם כל החומרות הללו ע"כ: והראב"ד ז"ל פי' דכל חוץ לארץ קרי בבל וכן אמרו בכמה דוכתי ואמר שטעם דברי שמואל מפני הסכנה כי הארץ קרה ולחה ואין לאוסרם בנעילת הסנדל והם חלושים ואין לאוסרם באכילה מבעוד יום וכן ברחיצה וסיכה אלא במלאכה מפני שהם עניים וכיון שלא נאסרו בכל אלה לא נאסרו בתשמיש המטה וכתב הרי"ט ז"ל והטעם הזה חלוש מאד בטעמו וממשו ועוד דלכולהו פירושי למה תפס שמואל לשון זה אין תענית ציבור בבבל וכתב דהנכון כמו שפי' הרמב"ן ז"ל דשמואל בשם תענית ציבור איירי לומר שכל תענית שעושים צבור בחוצה לארץ אין שם תענית ציבור עליהם אלא תענית יחידים משום דאנן הדיוטות אנן ודעת ב"ד גוזרין על הציבור כדתנן התם להדיא ונפקא מינה טובא בהאי ענינא וכיון דלית לן ב"ד לגזור עלינו צריכין אנו שיקבל התעניות כל א' וא' מבעוד יום ע"כ דברי הרמב"ן ז"ל ואולי יצא לנו מדברי שמואל לענין ציבור שגזרו תעניות ופגעו בהן ראשי חדשי' וחנוכ' ופורי' שמפסיקי' בהם כיחידי' אעפ"י שהתחילו ועדיין צריכין אנו לברר בדבריו ז"ל מה שלא בירר לנו אם יצא מכלל דברי שמואל הסכמה לפי' של ראשונים דכיון שהוא תענית יחידים לא ינהוג בו חומר תענית ציבור או לא ותלמידי רבי' אומרים כן משמו ע"כ לרי"ט ז"ל והוא ז"ל הוכיח כן ממאי דאמרינן בגמ' דכיון דאינו תענית ציבור בין השמשות שלו מותר אלמא קליש עניניה וכתב דטעם דבר זה לפי שכבר נתבאר במקומו שאין קבלת תענית נברר מנדרי קונם אלא מנדרי מצוה כמי שמקבל עליו לעשות מצוה ולשוב אל השם ב"ה ולפיכך אין כח תענית לתפוס קדושה בכל יום כיום הכפורים מערב עד ערב ואעפ"י שתעניתו חל מבעוד יום לענין תפלה ותחנונים ואמיר' עננו בתפלתו ואעפ"י שסופו לאכול כדברי הירושלמי וכדפסק

רבינו אלפסי ז"ל ואין אותה גזרה נתפסה אלא כשהיא בכח גזרת נשיא וב"ד סמוך שיש לו כח להתפיס בו קדושה מערב ועד ערב כיום הכיפורים ומעתה יש לומר שכך הדין לשאר חומרי תעניות שאינם נתפסים כיום הכפורים אלא בתעניות חמור וגזר ע"פ ב"ד שכחן יפה ואין דברינו אלא לומר שאעפ"י שקבלו עליהם אינן חייבים בהם מדין קבלתם ואם (נ"ל דחסר תיבות ביקשו, המעתיק) למנוע ממנו ומעתה אין ראוי לציבור לגזור אותם ולהתענות ולהמנות בהם דכיון שאינם חייבים באותה גזרה אעפ"י שקבל אותה כל יחיד מיחזי כי חובא אעפ"י כן אם רצו לעשות דבר פשוט הוא שאין למחות בידם: וכתב עוד הרי"ט ז"ל ונשאר לברר עוד שהרי אמרו כעס פקא שאין בתענית יחיד כ"ד ברכות ולא תפלת נעילה והוא הדין להתרעה בשופרות שלא מצינו התרעה בשופרות אלא על סדר ברכות כדמשמע בפרק סדר תעניות ומעתה על מה אנו נוהגים בתעניותינו בהתרעה ובכ"ד ברכות. ונראה שיש סמך גמור למנהגנו ממה שאמרו בפרק סדר תעניות ובגולה מתריעין על רוב הגשמים ואין התרעה בלא תענית וכ"ד ברכות ולפיכך יש לומר שלא אמר שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא לענין חומרו ואיסורו של יום ליאסר במלאכתן ורחיצה וסיכה ולהפסיק מבעוד יום אבל להרבות תפלה ותחנונים אין זה מכח גזרת ב"ד שכל ציבור יכולין להתקבץ ולהרבות בזה כמו שירצו בלאו גזרת ב"ד ונשיא:

לא נמצא משיטת הריטב"א יותר:

דף צט:

ערב פסחי' סמוך למנחה. פי' רשב"ם ז"ל סמוך למנחה קטנה דהיינו תשע שעות ומחצה סמוך לזה חצי שעה דהיינו סוף השעה תשיעית. וכתבו בתוס' דהיינו כשהתפלל כבר תפלת המנחה דאי לא אפי' בשאר ימות השנה נמי אסור לאכול קודם שיתפלל כדתנן פ"ק דשבת לא ישב אדם לפני השער סמוך למנחה עד שיתפלל ולא לאכול כו':

עוד כתבו דלא יאכל מיירי במצה עשירה דאי בחמץ הא נאסר כבר ומצה הא אמרי' האוכל מצה בערב פסח כאלו בא על ארוסתו בבית חמיו ואי במיני תרגימא הא אמרי' לקמן דשרי אפי' סמוך למנחה אלא הכא מיירי במצה עשירה דלא נאסר בערב פסח אלא מצה הראויה וכן העידו על ר"ת ז"ל שהיה נוהג בערב פסח שחל להיות בשבת לעשות סעודה שלישית במצה עשירה:

עד שתחשך. כתבו בתוס' מדנקט עד שתחשך אשמעינן אגב אורחיה דאע"ג דבשאר שבתות וימים טובים מוסיפין מחול על הקדש כדאמרינן בפ' תפלת השחר מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס בערב פסח לא מצי אכיל עד שתחשך:

ואפי' עני שבישראל. פי' בתוס' אפי' עני שאינו רגיל בהסבה כל השנה כולה וגם נמי עשיר שהוא מוסף על כלי מילת וכרים וכסתות הוי חרות ולא צריך עני היסבה מפני שהוא אינו מוסב אלא על גבי ספסל סד"א לא הוי דרך חירות ולא צריך הסבה קמ"ל:

ולא יפחתו לו מארבע כוסות. פרשב"ם אפי' עני המתפרנס מן התמחוי דהיינו עני שבעניים דתנן מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי לא יפחת לו גבאי צדקה. והרב ר' יחיאל מפר"ש הקשה עליו דהא פשיטא דאפי' עני שבעניים חייב במצות כמו עשיר ופי' דהא לא יפחתו לו אעני קאי וה"ק אם אין לו אלא מזון שתי סעודות ימכרם ויקח מהם ארבע כוסות ואעפ"י שיצטרך אח"כ ליטול מן התמחוי:

גמרא **מאי איריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וימים טובים**. ואעפ"י דבערבי פסחים מודו ר' יהודה ור' יוסי דאין להתחיל לאכול סמוך למנחה וערבי שבתות וימים טובים פליגי ר' יהודה אוסר להתחיל ור' יוסי שרי ואיפסקא הלכה לדעת המפרשים כר' יוסי וא"כ עלה בידינו דבערב פסח אין מתחילין סמוך למנחה ובערבי שבתות וימים טובים מתחילין. היכא דמתחיל בערב פסח קודם ט' שעות ונמשכה אכילתו עד הלילה כתב הרשב"ם ז"ל דקיימא לן כר' יהודה בהא וצריך לעקור את השלחן מיד כשיחשיך ולהחזירו לשם פסח והר"י קראקושה כתב דאף בערב פסחים אם התחיל קודם ט' אין מפסיקין עד דקדיש יומא ופריס מפה ומקדש: והרב ר' זרחיה פי' דהאי הפסקה דר' יהודה שמברכין ברכת המזון אבל מעקרין את השלחן ולענין הפסקה בערבי שבתות וימים טובים הא אמר ר' יהודה אמר שמואל אין הלכה כר' יהודא וכר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש לא בעי עקירת שולחן (מדכתב ר' אלפסי ז"ל דאפי' בערב הפסח פורס מפה ומקדש) (נ"ל מיותר, המעתיק) מדכתב ר' אלפסי ז"ל היכא דאתחיל ליה מקמי תשע שעות וכו' ומדנקיט מקמי תשע שעות משמע דאפי' בערב פסח מיירי דאי לא מאי איריא מקמי ט' שעות אפי' לבתר ט' נמי דהא קיימא לן כר' יוסי:

דף ק:

פורס מפה ומקדש כתב ר' אלפסי ז"ל ואח"כ שרי המוציא ומברך בה"מ ובתוס' הקשו עליו דא"כ היה טעון עליו ברכת מזון לסעודה ראשונה ועוד הקשו עליו ודחו פי' וכתבו דאין צריך לברך המוציא דקדוש לא הוי הפסקה. והרב בעל הלכות כתב כדברי רבינו אלפסי ז"ל וכתב הר"י קרא קושה וא"ת היכן מצינו ברכת מזון אחת לשתי ברכות של המוציא ותו דפריסת מפה כסילוק אכילה דמי הלכך לא יברך המוציא ע"כ:

עוד כתב הר"י קרה קוש"א ז"ל כי מהא דאסיקנא פורס מפה ומקדש נהגו לפרוס מפה על השלחן עד לאחר קידוש בשבתות וימים טובים במקום עקירת שולחן ופורסין מפה בשעת ברכת המזון עד שתעקר השלחן: כתב בשאלתות דרב אחאי בפרשת וישמע יתרו וקרובי קרא מיקמי לקדיש לא מקובי' מאי טעמא כי היכי דתיהוי סעודתא עקרא בשבתא והיכא דקריב לא מסלקי לאחורי אלא פורס מפה ומקדש ע"כ ובירושלמי מפרש דלהכי פורסין מפה כדי שלא יראה בפת בושתו שהפת מוקדם בפסוק ודין הוא שיקדים בברכה אלא שצריך לברך על היין:

תוספ' ושוין שאין מביאין את השלחן אלא אם כן קידש. הקשו בתוס' מהא דאמרינן פרק כל כתבי הקדש ב' מלאכים מלוין לו לאדם בערב שבת מצא נר דלוק ושלחן ערוך וכו' ותירצו דערוך ומסודר במקום אחד שלא במקום סעודה כדי להביאו לאחר הקידוש וכתבו עוד וזה היה להם שהיו להם שלחנות קטנים והיו מוסבין על המטה וכל א' שלחנו לפניו כדמוכח בפרק שלשה שאכלו אבל לדידן ששולחנות שלנו גדולים וטורח להביאם אחר הקידוש להפסיק כ"כ בין קידוש לסעודה נהגו להביא השלחן קודם קידוש ולפרוסי מפה כתב ר' אלפסי והני מילי לקידוש אבל להבדלה אין פוסקין פי' אם היו מסובים בשבת עד הלילה אין מפסיק אלא גומר סעודתו ומברך ברכת מזון ואח"כ מבדיל כן פי' הר"י קרה קוש"א:

אותם בני אדם שקדשו בבית הכנסת אמר רב ידי קידוש יצאו. פרשב"ם הוא קידוש שמקדש ש"ץ בלילי שבתות ובלילי ימים טובים בבית הכנסת ואמר רבה יצאו ואעפ"י שלא שתו דהא קיי"ל מברך צריך שיטעום ואם לא טעם אלא א' מהם יצאו כולם ידי חובתן כדמוכח בשלהי בכל מערבין בעירובין מיהו לכתחילה צריך שיטעמו כולם הילכך אע"ג דלא אכלי אלא בביתם סבר רב ידי קידוש יצאו דסבירא ליה יש קידוש שלא במקום סעודה ידי יין לא יצאו פי' אם רצו לשתות יין בבתיהם צריכין לברך בורא פרי הגפן שאינן פטורין בברכת היין של בית הכנסת מאחר שנעקרו ממקומן אבל המקדש על שלחנו בשבת אין צריך עוד לברך על היין שבסעודה דיין שלפני המזון פוטרו כדתנן בפרק כיצד מברכין בירך על היין שלפני המזון וכו' ומוקי לה בגמ' בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין כך כתב רשב"ם ז"ל: ועוד כתבו בתוספת דהוא הדין עני אם הבדיל על הכוס במקום סעודה בין שהבדיל קודם שנטל ידיו בין שהבדיל לאחר שנטל ידיו אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה וכן כשמברך טל היין לפני המזון באקראי בעלמא אפי' בחול ודעתו לשתות יין בתוך הסעודה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה וגם אין צריך לברך ברכה אחרונה על מה ששתה:

ושמואל אמר אף ידי קידוש לא יצאו פירוש דסבירא ליה אין קידוש אלא במקום סעודה כדמפרש טעמא:

דף קא.

ושמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא כו' עד **דאכלי ושתו בבי כנישתא**. כתבו בתוספות לאו דווקא בבי כנישתא ממש דהא אמרינן במגילה פרק בני העיר בתי כנסיות אין אוכלים ושותים בהם ואין ניאותין בהם כו' ואין לומר דהכא בבתי כנסיות של בבל עסקינן שעל תנאי הן עשויות דה"מ בחורבנן אבל ביישובן לא מדאמרינן התם רבינא ורב אדא לא היו רוצים ליכנס בבית הכנסת מפני הגשמים אי לא דשמן בעיא צלותא אלא הכא מיירי בבתים של בית הכנסת ואיירי דשיבי קרו להו בי כנישתא כדאמרינן פ"ק דיומא בית הכנסת שיש לו בית חדא לחזן ושם היו אוכלין האורחין ושומעין הקידוש שמקדשין בבית הכנסת: סבור מינה ה"מ נראה התוספות ה"מ מבית לבית אבל ממקום למקום לא אמר להו רב ענן כו' וכתבו דלא גרסינן אבל מפינה לפינה לא דמשמע אפי' בבית אחד ולא היא דבהא מודה שמואל דלקמן אמרינן דמפנה לפנה לא הוי שינוי מקום והשתא ניחא דהכא נקט ממקום למקום ולקמן אמרי' מפנה לפנה ע"כ. ורבי' אלפסי ז"ל גריס אבל מפנה לפנה לא אמר ליה רב ענן עד אפי' מארעא לאיגרא הוא מקדש וכתב הרי' קרה קושה והוא הדין מפינה לפינה באותו בית ואמרו רבותינו הני מילי דלא חזי ליה לדוכתיה דקדיש ביה אבל חזי ליה לא אמרינן ומדמו ליה לשני חבורות שהיו אוכלות בבית א' אם רואין אלו את אלו מצטרפים ע"כ. והרמב"ם ז"ל כתב לא יקדש בבית זה ויאכל בבית אחר אבל אם קידש בבית זה אוכל בזוית שניה ע"כ וכן כתב הר"מ מקוצי:

ודלמא אדאזילתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש להו בבית אכילה וכו'. כתבו בתוס' אבל מה שלא היו אוכלים לא היה מקפיד משום שהיו אוכלים לקיים ג' סעודות למחר: ופסק רבינו אלפסי ז"ל כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה וכן כתבו בתוס' וכן כתב רשב"ם (נ"ל דצ"ל הרא"ש, המעתיק) ז"ל פי' המקדש שדעתו לחזור לאכול במקום אחר יכול להוציא האוכלים שם כיון דלדידהו הוי מקום סעודה ועוד כתב הרא"ש ז"ל בתוספת והמקדש כיון שדעתו לקדש בביתו אין לו לשתות כי אסור לו לטעום קודם שיברך וכיון דהלכתא כשמואל המקדשים בבית הכנסת במקום דליכא אורחים נראה דהוה ברכה לבטלה ע"כ: ורבינו ניסים כתב במגלת סתרים דהא דאמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה היינו היכא שהיה מתחלת דעתו לאכול במקום הקידוש

ושוב נמלך לאכול במקום אחר אבל אם מתחלה קידש על דעת לאכול במקום אחר יצא ידי קידוש והביא ראי' מן הירושלמי והרא"ש האריך במשא ומתן בתוספ': והר"י קרה קושיא כתב ועכשיו שאין אורחין אמרי רבוותא מקדש משום רפואה דפסיעה גסה דמהדר ליה בקדושת שמשא, ושמעתי מנהג פלירמ"ו השמש מביא כוס הקידוש לכל א' וא', ורבינו האי ז"ל אמר ומבדילין בבית הכנסת ואין מקדשין בלא אורחין ע"כ:

שינוי יין אין צריך לברך. פרשב"ם יין שהביאו לו מחבית אחר ויש לו טעם אחר או שהוא משובח או גרוע אין צריך לברך שניה על היין אבל הטוב והמטיב מיהא מברך אם משובח הוא מן הראשון כדאמרינן בהרואה אמר ר' יוסף בר אבוה אמר ר' יוחנן וכו'. וכן כתב הרא"ש ז"ל ודוקא היכי שהאחרון משובח בירושלמי סוף פרק כיצד מברכין אבא בר רב הונא כו'. והקשה הוא ז"ל ממה שאמרו שם בירושלמי רבי אכל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך ופי' דמברך הטוב והמטיב ומסתמא לא היה כל אחרון טוב ממה שלפניו. וכתב ז"ל ומיהו דיש לדחות דמסתמא אם אינו יודע אם הוא טוב יותר או גרוע יש לו לברך אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ויש מפרשים כי מה שנראה מן הירושלמי סוף פרק כיצד מברכין דאין מברכין אלא כשהאחרון משובח דהיינו כשהראשון חדש והשני ישן דמיירי לברכת בורא פרי הגפן כי כששניהם חדשים או ישנים הן מין אחד ונפטר האחד בברכת חבירו. אבל אם שתה יין חדש תחילה ואח"כ ישן צריך לברך בפ"ה על הישן דהוי כמין אחר ומייתי בתר הכי עובדא דר' אכל חביתא וחביתא מברך הטוב והמטיב לומר דנהי דאין צריך לברך בפ"ה כשהם חדשים או ישנים אבל הטוב והמטיב צריך לברך. וכתב עוד הרא"ש ז"ל ודוקא היכא דאחר שותה עמו אבל אם הוא יחיד אין צריך הטוב והמטיב כדאיתא בפרק הרואה הטוב לדידיה והמטיב לאחרים ומהאי טעמא יש שרוצה לומר אע"ג דקיימא לן דיין בתוך הסעודה כל א' מברך לעצמו בפ"ה מ"מ הטוב והמטיב מברך לכולן דאם היה כל א' מברך לעצמו הויא כל א' יחיד ולא נהירא דמהאי טעמא דאמרינן דבפ"ה כל א' מברך לעצמו משום דאין בית הבליעה פנוי האי טעמא נמי שייך בברכת הטוב והמטיב ואע"ג דכל א' מברך לעצמו כיון דחבירו שותה ונהנה מיין זה טוב לדידיה ומטיב לאחריני קרינא ביה ומה שאין מברכין הטוב ומטיב על שינוי פת. אומר ר"ת ז"ל דשאני יין דאית ביה תרתי דסעיד ומשמח אי נמי הטוב ומטיב על הרוגי ביתר הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה ולפי שבצרו בדמים ז' שנים והקפו הרוגתם תקנו על היין שהוא כמו דם, ע"כ לרא"ש ז"ל:

דף קא:

ותו יתיב רב חסדא וכו' עד **לא אמרן אלא בדברי' שאין טעונין ברכה לאחריו במקומן אבל בדברי' שטעונין ברכה לאחריהם במקומן אין צריך לברך**. פרשב"ם דברים שאין טעונין ברכה לאחריהם כגון מים או פירות שאין טעונין ברכה חשובה אלא בורא נפשות רבות הלכך כיון שעמד עמידתו זו היא גמר סעודתו והאיך סעודה אחריתי וצריך לברך אבל דברים הטעונים עליהם במקומן ברכה חשובה כגון שבעת המינין דאית להו ברכה א' מעין שלש והילכך צריכה במקומן והואיל ולא בירך אחריהם ועמד והלך אל מקום אחר לסעוד על דעת קביעות הראשונה יכול לברך אחריהם ברכה אחת על שתיהן ולפניהם נמי אין צריך לחזור ולברך.

ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. פי' בין שטעונין ברכה לאחריהם במקומן ובין שאין טעונין שינוי מקום צריך לברך. ובתוספת הקשו על פי' רשב"ם ז"ל ודחו פירושו. וכתב הרא"ש ז"ל הלכך נראה שכל שבעת המינין לא הוי בכלל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן אלא דוקא פת כפשט המשנה מי שאכל ושכח ולא ברך דמשמע דאיירי בברכת המזון והאי דנקיט דברים בלשון רבים משום דאיכא פת לחם גמור ופת הבאה בכיסנין איכא דקבע סעודתיה עלויה או שמא כל מיני מזונות שיש בהן מחמשת המינין הוו בכלל הטעונין ברכה ע"כ. רבינו אלפסי ז"ל כן פי' דברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן כגון פירות עץ אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן כגון פת ומיני דגן אין צריך לברך המוציא ע"כ וכן פי' ר"א ז"ל. ולענין פסק הגאונים ורבינו אלפסי פסקו הלכה כרב ששת דתניא כותיה ואין כאן בין בדברים הטעונין ברכה אחריהן במקומן בין בדברים שאין טעומן שינוי מקום צריך לברך ודוקא מבית לבית אבל מפנה לפנה לא כדתניא בבריית' רבינו רב הינך:

ורבינו שמואל ז"ל פסק כרב חסדא הלכך שינוי מקום בשבעת המינים שטעונין ברכה אחריהם מעין שלש כגון אכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר קודם שמברך אחריהן או שאכל בבית זה והלך לשוק וחזר למקומו וגמר סעודתו בכל אלו אין צריך לחזור ולברך דלקיבעא קמא הדר אבל שאר פירות ומשקין שאינם מז' המינין שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר צריך לחזור ולברך אבל מפנה לפנה בבית אחד אין צריך לברך ע"כ. ואפי' דכ"ע היכא דהניחו שם זקן או חולה או מקצת חבירים אפי' לרב ששת אין צריך לברך למפרע על מה שאכלו ולא לכתחילה על מה שרוצים לאכול:

וכתב הר"י קרה קושא ז"ל ואפי' הניחו שם זקן או חולה אין להם לעקור לכתחילה רגליהם אלא לדבר מצוה בדברים שטעונין ברכה לאחריהם במקומם עד שיברכו ע"כ. וכן כתב הרא"ש ז"ל כשהן יוצאין טעונים ברכה למפרע וכשהם חוזרין טעונין ברכה לכתחילה כתב הרא"ש ז"ל משמע הכא דהיכא דהסיח הדעת צריך ברכה למפרע על מה שאכל ואח"כ המוציא וקשה מהא דאמרינן בפרק כל הבשר השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה וכתב דהנכון דמשום היסח הדעת אין צריך לברך כי אם המוציא על מה שאכל ואין צריך לברך למפרע על מה שאכל והא דאמרינן בכולא שמעתין שינוי מקום צריך לברך היינו מכאן ולהבא והא דאמרינן הכא כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע עצה טובה קמל"ן שיברכו קודם שיצאו שמא ישהו לחזור עד שלא יעלה להם ברכת המזון על מה שאכלו כדאיתא בפרק אלו דברים ומיהו לא ברכו (נ"ל דצ"ל שיברכו, המעתיק) למפרע ע"כ. ואפי' הר"י קרה קושא נראה דסבר דכשם שטעונה על מה שרוצה לאכול היכא דשינה מקום כן טעונה ברכה למפרע על מה שאכל:

דף קב.

ועקרו רגליהן להלך לבית הכנסת כו'. כתב הרא"ש ז"ל משמע הכא דאם הניחו זקו או חולה אין צריכין לברך לא למפרע ולא לכתחילה אעפ"י שהתפללו בנתים מכאן קשה למה שהוא אומר הר' יום טוב בן הר' יהודה שאם נזכר אדם בתוך סעודתו שלא התפלל ועמד להתפלל כשהוא חוזר צריך לברך ברכת המזון וחוזר ונוטל ידיו ובוצע משום דמיכל וצלויי בהדי הדדי לא אפשר כדאמרי' גבי כיסוי הדם משתיי וברוכי בהדי הדדי לא אפשר ולא דמי להתם כלל דהיינו דוקא ברכת המזון שהוא הפסק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה. וכן גבי כיסוי הדם דהוי גמר מעשה השחיטה אבל תפלה לא חשוב גמר והפסק דאטו אם מברך באמצע הסעודה על הזיקין ועל הזועות שיהא חשוב הפסק ויהא צריך לברך המוציא משום דמיכל וברוכי בהדי הדדי לא אפשר, ע"כ הרא"ש ז"ל:
תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום כו' עד **ר' יוסי אומר אוכלין כו**'. כתב הר"י קרה קושא ז"ל והא אפסקה הלכתא דלא כתרווייהו אלא פורס מפה ומקדש. בתוספת הרא"ש הקשו לר' יוסי דאמר גמרו סעודתן כוס ראשון אומר עליו ברכת המזון כו' איך יעשו קידוש בלא סעודה הא אמרו אין קידוש אלא במקום סעודה ותרצו דכיון דגמרו הסעודה משתחשך אותה סעודה עלתה נמי לסעודת שבת ואין צריך לעשות סעודה אחרת בלילה ומיקרי שפיר קידוש במקום סעודה והביאו ראיה מן התוספת

דברכות דקידוש דקתני במלתיה דר' יוסי מזגו לו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון ומזכיר של שבת בברכת המזון ומדמזכיר של שבת ש"מ עלתה לו סעודה לשם שבת:

דף קב:

אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד. פי' שתי מצות. וכתבו התוספת ומטעם זה נוהגים בחופה שאין אומרים שבע ברכות על כוס של ברכת המזון אלא מביאים כוס אחר ואומרים עליו שבע ברכות ואח"כ מחזירין כוס שלברכת המזון ואומרי' עליו בורא פרי הגפן וחל תתמה שמביאין כוס לשבע ברכות ואין אומרין עליו בפ"ה דכי האי גוונא אמרינן לקמן רב אסי בריך אכסא קמא ותו לא וברכת אירוסין ונשואין הנהיג רבי' משולם לעשות בכוס א' ולא דמי להא דאמרינן לקמן ברכת המזון וקידוש תרי מילי נינהו דהתם זה בא קודם הסעודה וזה בא לאחר הסעודה ור"ת אומר שצריך ב' כוסות לפי שאומרין ברכת האירוסין בבית אירוסין וגם פעמים אדם מקדש אשה וינשאה לאחר זמן מרובה ויש מקומות שנהגו לקרות הכתובה בנתים הלכך צריך ב' כוסות:

מיתבי הנכנס לביתו במוצאי שבת כו' עד **אין לו אלא כוס א' מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו**. הקשה רבי' ניסים היכי מצי למיכל מקמי הבדלה הא אמרינן לקמן אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל ותירץ דהכא מיירי באוכל בשבת מבעוד יום ועשה סעודתו עד מוצאי שבת וסברא מתני' דשבת אינה קודמת להבדלה אי נמי דמיירי שגמר סעודתו קודם שהחשיך:

וכתב הרא"ש ז"ל ועוד נראה לתרץ דודאי אם אין לו שום כוס ומצפה למצוא כוס למחר לא יאכל כל הלילה אלא ימתין עד למחר ויבדיל על הכוס אבל אם יש לו כוס אחד ואינו מצפה שימצא למחר כוס אחר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויבדיל ויברך על אותו הכוס ממה שיבדיל על כוס ויברך ברכת מזון בלא כוס ע"כ. ואסיק אין לו שאני:

גופא יו"ט שחל להיות אחר השבת וכו' עד ינה"ק הקשו בתוספת דבכל מילי דטעון כוס כגון קידוש והבדלה וברכת חתנים תקנו לומר ברכת היין תחילה וברכת המזון תקנו לומר לבסוף דאין לומר דלא שייך לברך בפ"ה כיון שאם היה רוצה לשתות לא היה צריך לברך דהא אמרינן לקמן הב לן ונבריך אתסר למישתי כו' שאם היה מברך ברכת היין תחלה ברכת המזון היה הפסק בין היין לשתייתו אעפ"י שהכוס בידו דברכת המזון חשיב סלוק והיסח הדעת על מה שלפני' כדאמרינן לקמן שצריך לברך אכסא קמא ואכסא דברכתא אעפ"י שהכוס בידו ויודע ששתה:

כתב הרשב"ם ומה שאין נותנין האמוראים סימן לבשמים לפי שאין מברכין על הבשמים למוצאי שבת שהיא יו"ט שהרי גם ביום טוב יש לו נשמה יתירא כבשבת. והתוס' הקשו דא"כ במוצאי יו"ט נמי יברכו על הבשמים וכתב הרא"ש ז"ל עיקר הטעם דאע"ג דביום טוב ליכא נשמה יתירא מיהו שמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועלין כמו הבשמים ע"כ. וכן כתב הרי"ט במס' ביצה פרק ב':

דף קג.

קניה"ז פרשב"ם ז"ל דלהכי סמיך יין להבדלה משום דמקדשים על הפת אבל הבדלה אינה כי אם על היין ע"כ ואיפסקא הלכתא בגמ' כרבא דאמר יקנה"ז:

דף קג:

אמימר ומר זוטרא ורב אשי וכו' עד **מר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא דברכת המזון הוא היסח הדעת וצריך לחזור ולברך**. והיכא דבריך אדעתא דחד כסא והדר נמלך למישתי צריך לחזור ולברך דקיימא לן כאמימר דאמר אנא נמלך אנא וכן כתב רשב"ם ז"ל. וכן פסקו המפרשים ג"כ כתלמידי דרב דאמרי' כיון דאמריתו הבו נבריך אתסר להו למישתי ופרשב"ם עד דברכיתו ברכת המזון. ורש"י ז"ל פי' עד דמברכיתו בורא פרי הגפן. וכן פי' רב אלפסי ור"ח ז"ל. וכתב הרא"ש ז"ל וכן עיקר דהיסח הדעת מצריך ברכה ראשונה ולא לברך למפרע על מה שאכל ושתה והקשה הוא ז"ל מהא דאמרינן פי' כיצד מברכין רבא ור' זירא הוו אכלי סליקי תכא מקמייהו אייתו להו בוסתנא רבא אכל ור' זירא לא אכל אמר ליה לא סבר מר סילק אסור לאכול ואם אין צריך בהמ"ז תחילה יברך ברכה הראויה לאותו בוסתנא ויאכל ותירץ דאותו מאכל היה לחם מעורב בו והיה טורח עליו ליטול ידיו ולברך המוציא ע"כ. ועוד האריך הרא"ש ז"ל במס' חולין פרק כיסוי הדם:

רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך. כתב הרא"ש ז"ל משמע הכא אעפ"י שברכה טעונה כוס לא היה מברך עליו בורא פרי הגפן אלמא מצינו שתיקנו חכמים כוס בלא ברכה וא"כ אמאי מברכין בפה"ג בכוס שלאחר ההגדה הא כבר בירך בכוס ראשון שלפני הגדה ואעפ"י שתקנו כוס על ההגדה ישתה בלא ברכה. וי"ל דהגדה הוי הפסק כיון שהסיח דעתו מלשתות יותר עד לאחר הגדה ואע"ג דבין ראשון לשני אם רצה לשתות שותה מ"מ אין רגילות לשתות ומיהו לענין קידוש חשבינן ליה שפיר מקום הסעודה הגדתא הפסק ולקמן יתבאר דין זה אם משנינן בורא פרי הגפן על כוס שני אם לאו:

כתב רשב"ם ז"ל ואע"ג דשמעינן דברכת המזון איפסוקי סעודתא היא לא בעי ברוכי על היין לאחריו מקמי דבריך ברכת המזון לפי שברכת המזון פוטרתו דהשתא ברכה א' מעין ג' סגי כ"ש שלש עצמן ובהלכ"ג נמי כ' דלא צריך לברוכי ברכת היין לאחוריו עד אחר ברכת המזון ע"כ. והרא"ש דחה עצמו של הרשב"ם ז"ל. וכתב דהטעם משום דהיין בא לשרות המאכל והוי דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה דאין טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם ומשום הכי פריך התם יין נמי נפטריה פת ומשני משום דיין גורם ברכה לעצמו אבל אחריו ודאי אין צריך לברך:

ולא סבר לה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. פי' ריי"ט ז"ל דפרק קמא גבי ביעור חמץ דטעמא משום דיש בה מאורות הרבה:

דף קד.

והא מר לא תלת קאמר ולא שבע קאמר. כתב הרא"ש ז"ל דמשום הכי פריך דאע"ג דקאמר לא יפחות ולא יוסיף ומשמע הא דביני ביני שרי משמע ליה שאין לעשות לו אלא או שלש דוקא או שבע דוקא וכדאמרינן גבי חוליות של תכלת הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף משלשה עשר: וכמאן דאמר אבוקה להבדלה מצוה מן המחובר: **כל הברכות כולן צריך שיאמר מעין חתימתן סמוך לחתימתן**. ופום ברייתא אמרינן מעין פתיחתן ופסק רבינו אלפסי ז"ל כמאן דאמר מעין חתימתן ואסיק איכא בינייהו בין קדושת שבת לקדושת יום טוב כו':

שאל רבי' אפרים למה נהגו העולם לומר את יום השביעי משמת ימי המעשה הבדלת הבדלת וקדשת עמך בית ישראל בקדושתך אחר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב ואין זה לא מעין פתיחה ולא מעין חתימה. והשיב רת"ם ז"ל משום דאמרי המוסיף לא יוסיף מז' רצו לפעמים להזכיר ז' הבדלות ואלו הן בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים הרי ג' בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת היינו אוכל נפש דשרי ביום טוב ואסור בשבת ואת יום השביעי משמת ימי המעשה קדשת היינו יום טוב אחרון של חג דחלוק מו' ימי חולו של מועד הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך היינו ב' הבדלות בין כהנים לוים וישראלים וזו היא מעין חתימה המבדיל בין קדש לקדש ורמז בעלמא הוא לז' הבדלות דמקצתם אינם אמרים בתורה ע"כ מ"ש הרא"ש ז"ל: ובסוף פרק קמא דחולין אסיק דמבדילין במוצאי שבת ליו"ט ואמרינן היכן אמרה אמר ר' יהודא בחתימה ואפסיקא הלכתא כותיה וכתב שם הר"יט ז"ל מהא שמעינן דאין לחלוק בין הבדלה דמוצאי שבת ליו"ט ובין הבדלה דמוצאי שבת דעלמא ולא שמשני לחתימה

בין קודש לקודש ומינה נמי דלא אמרינן סמוך לחתימה ובין יום השביעי לששת ימי המעשה הבדלת דההיא לא אמרינן לה במוצאי שבת דעלמא אלא משום דחתמינן בין קודש לחול הילכך במוצאי שבת ליום טוב דחתמינן בין קודש לקודש נימא הכי בא"י אמ"ה המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים ובין קדושת שבת לקדושת יו"ט בא"י המבדיל בין קודש לקודש וכל מה שנוהגים להוסיף בהבדלה יותר הכל הוא כנטול וכן כתב הר' ישעי"ה ז"ל ע"כ:

מיחתם מאי חתים וכו' עד **ושמואל אמר המבדיל בין קודש לחול**. כתב הרשב"ם ז"ל דהלכתא כשמואל מדחתמי במוצאי שבת ליום טוב בין קודש לקודש כדאיתא בשלהי פרק קמא דחולין ש"מ דמוצאי שבת לחול חתמינן בין קדש לחול:

דף קד:

כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך וכו' עד **וברכה הסמוכה לחבירתה**. והקשו בירושלמי והרי קידוש פי' הסמוכה לבפ"ה ופריק שאני התם שאם היה אוכל מבעוד יום ומשכה סעודתו עד שיקדש אינו אומר בפ"ה ע"כ משיטת הרא"ש ז"ל. ועוד האריך ז"ל בטעם מקצת ברכות שסמוכות ופותחות בברוך וגם יש שאינם סמוכות כתפלת הדרך ואלהי נשמה וכיוצא באלו:

דף קה.

רב סיכנא בר שלמיה ותלמידי דרב וכו' כשם שקודמת למעשר כך קודמת לקידוש דאסור לאכול בלא קידוש משחשיכה אפי' התחיל מבעוד יום. כן כתב הרשב"ם ז"ל גם הרא"ש ז"ל: ואפי' דלהבדלה אינה קובעת שאם היו סועדין בשבת והחשיך גומרין סעודתן ומזמנין ואח"כ מבדילין ואין מפסיקין סעודתן והני מילי דאין מפסיקין דהוי דבר חשוב אבל שתייה מפסיקין ושתייה נמי לא אמרן אלא חמרא ושיכרא אבל מיא לא. ופרשב"ם ז"ל דבמיא נמי אפי' אתחולי מתחילין כרבנן דבי רב אשי דלא קפדי אמיא וכתב רשב"ם ז"ל דדוקא קמי הבדלה אבל קמי קידושא קפדי וקפדי משום כבוד שבת ע"כ:

והא דאמרינן **הני מילי דקבעי ואכלי**. כתב הרא"ש ז"ל הכא משמע דהיו רגילים לאכול סמוך לחשיכה ויש שנוהגים שלא לקבוע סעודה ממנחה למעריב בשבת משום דאמרינן במדרש השותה מים בשבת בין השמשות גוזל המתים וכתב שפעם א' אירע באילתי"ר ובא לידי סכנה וגם רב שלום ממתא מחסיה כתב שתיקנו לומר צדוק הדין על שמת משה

רבינו באותה שעה וגם נוהגים שלא לקבוע מדרש בין שתי התפלות משום דחכם שמת בתי מדרשות בטילין דמנהג אבותינו תורה הוא. ורבינו משולם השיב לרת"ם שמצא במדרש השותה מים בערב שבת בין השמשות גוזל המתים וגם מה שכתבו שמרע"ה נפטר בשבת כתב הרא"ש ז"ל לא היא דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ודרשי' היום מלאו ימי ושנותי ואם נפטר בשבת איך כתב כי ביום שנפטר כתב היום ואמרינן נמי כי בו ביום כתב שלש עשרה מדות ואם שבת היה איך כתב. ועוד מוכיח בסדר עולם דבערב שבת נפטר דקתני אחר הפסח דכ"ד בניסן סבבו העיר ונאמר ויהי ביום השביעי ותפול החומה ר' יוסי אומר שבת היה ובא' בניסן נמצא ר"ח באחד בשבת ור"ח אדר בשבת ואין (נ"ל שהיה כתוב (וא"כ) בראשי תיבות והמעתיק טעה וכתב ואין כאן המעתיק) כאן בשבעה באדר שמת מרע"ה בערב שבת היה ומה שאומרים צדקתך על המתים שיחזרו לדינם: ולדברי רת"ם ז"ל דמשמע בשמעתיה שהיו אוכלין סמוך לחשיכה מיירי שהתחילו מבעוד יום ע"כ משום הרא"ש ז"ל. ובשיטת הרב רבינו פרץ מצאתי בשם ר"ת ז"ל כי לכך אנו אומרים ואני תפלתי לך ה' בשבת במנחה כי סעודה ג' נתקנה בשבת קודם המנחה ואומרים לפני הקב"ה רבונו של עולם לא כשאר אומות העולם דלאחר שאוכלים ושותים אין מזכירין אלהותם אלא הולכים לטייל בשדות אבל כשאנו אוכלים ושותים אני בא להזכיר שמך:

דף קה:

ש"מ טעמו פגמו. והקשו בתוס' אמאי לא טעם ליה ביד או בכלי אחר ותירצו דצריך לשתות מכוס שיש בו רביעית:

דף קו.

קפיד אכסא פגימה. פרשב"ם לקידוש ולהבדלה ולברכת המזון ולכל ברכות שתיקנו לסדרם על היין לא יברך על כוס פגום אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בפ"ה דאסור להנות מעולם הזה בלא ברכה ומיהו אם אין לו אלא כוס פגום מקדש עליו דקפיד לכתחילה משמע: ובתוס' הקשו האיך התירו לאכול שלא הבדלה משום פסידא) דפגימא כיון דבדיעבד יכול לברך על כוס פגום. ובירושלמי משמע דכוס פגום מרבה עליו כל שהוא ומכשירו ואפי' במים יכול לתקנו: והקשו בתוס' א"כ למה לא יבדיל על הכוס ויתקננו במים ויכשרנו לברכת המזון ותירצו דמיירי שכבר היה מזוג כשיעור מלא לוגמי' ואם היה נותן בו מים לא היה ראוי לשתיה:

זכרהו על היין וכו'. כתבו בתוספות וזכירה דהכא היינו קידוש אבל ויכולו לא מצינו שנתקן על הכוס ולא דקאמר תלמודא בפ' כל כתבי כל האומר ויכולו בערב שבת כאילו מעיד על הקב"ה שברא עולמו בששה ושבת בשביעי ומה שאומרים אותו בשעת קידוש אעפ"י שכבר אמרוהו בבה"כ היינו משום כשחל יום טוב להיות בשבת אין אומרין אותו בתחילה וצריך לאומרו לאחר התפילה לכך נהוג לומר כן בכל שבתות השנה:

זכרהו על היין. כתבו בתוספות משמע הכא דקידוש על היין דבר תורה וכן משמע בפרק מי שמתו דקאמר נשים חייבות בקידוש היום כו' וכן פרש"י ז"ל בריש נזיר דאמרי' מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיין הרשות כו' ובתוס' הקשו על פירושו ופרשב"ם ז"ל דנהי דקידוש דאורייתא על היין לאו דאורייתא והא דקאמר הכא זכרהו על היין אסמכתא בעלמא הוא ובהאי דנזיר פי' אחר כל זה מיסוד הרא"ש ז"ל:

ביום מאי מברך אמר רב יוסף בורא פרי הגפן. פרשב"ם ז"ל אתאי כסא דחמרא וברוכי ומשתיה מניה משום כבוד שבת לחלק בין מדת שבת למדת חול שהוא ענין שיר והכי מפורש בשאילתות דרב אחא משבחא. וכתב הר"י קר"ה קושא ז"ל ונראה שהוא כברכת הנהנין דעלמא שאם יצא אינו מוציא וכתב רת"ם דלהכי קרי לי' קידושא רבה דאכל קדושא קאמרינן לי' ע"כ:

חזייה להההוא סבא דהוי גחין ושתי הקשו בתוספות והא דאמרינן בפרק שלשה שאכלו אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ותירץ דהוי פושט ידו לכוס אבל עדיין לא שתה ומה שתרצו דהיינו דווקא המוציא שצריך המברך לטעום כדאמרינן בפרק ראוהו בית דין לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אלא א"כ אוכל עמהם אבל גבי קידוש שאין חובה שיטעום אחד יכול אחד לטעום בפניהם ומיהו בירושלמי משמע דאין חלוק דאמרינן התם אמר רב אבא בשם רבי' אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ר' יאודה בן לקיש אומר שותה אעפ"י שלא שתה הוא ולא פליגי מה דמר ר' אבא כשהיו כולן זקוקין לככר אחד ומה דמר ר' יאודה בן לקיש כשיש לכל א' וא' כוסו בידו: